

**Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»**

Τμήματα: Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Οικονομικών Επιστημών, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Οικονομικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Οργάνωσης και Διοίκησης, Επιχειρήσεων Πανεπιστήμιο Πειραιά

**«Αξιοποίηση ιαματικών φυσικών πόρων και προώθηση
ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση»**

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΡΟΥΣΑΝΟΓΛΟΥ

A.M.: 3033201705133

Μεταπτυχιακή Εργασία

Επιτροπή

Γεωργακέλλος Δημήτριος, Καθηγητής στο Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης
Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς, Επιβλέπων.

Γεωργόπουλος Νικόλαος, Καθηγητής στο Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης
Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς, Μέλος

Αγαπητού Χρύσα, Διδάκτωρ Στρατηγικής του τμήματος Οργάνωσης και Διοίκησης
Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Πειραιώς, Μέλος

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κο Γεωργακέλλο Δημήτριο, καθώς και τα μέλη της επιτροπής μου τον καθηγητή κο Γεωργόπουλο Νικόλαο και τη διδάκτορα κα Αγαπητού Χρύσα για την καθοδήγηση και την υποστήριξη τους σε κάθε στιγμή εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στο σύζυγό μου Κοσμά και την κόρη μου Νικολέτα για την αμέριστη συμπαράστασή τους καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Ευχαριστώ επίσης, κάθε μέλος της οικογένειάς μου καθώς όλοι συστρατεύτηκαν και βοήθησαν με αγάπη για την ολοκλήρωση αυτού του έργου και ιδιαίτερα τη μητέρα μου, η οποία με δίδαξε να έχω υπομονή και επιμονή για να επιτυγχάνω τους στόχους μου.

Ευχαριστώ τέλος, τη φίλη μου Φωτεινή που με παρακίνησε να υποβάλλω αίτηση συμμετοχής στο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα.

Αξιοποίηση ιαματικών φυσικών πόρων και προώθηση ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αξιοποίηση των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ) στο πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης θα μπορούσε να συμβάλλει στην προώθηση του ιαματικού τουρισμού. Από την καταγραφή του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης το 2017, φαίνεται να απουσιάζουν πληροφορίες για τα κριτήρια επιλογής μιας ιαματικής μονάδας, την τιμολογιακή πολιτική, τη χρήση και αποτελεσματικότητα των διαφημιστικών μέσων, καθώς και για τις απόψεις των φορέων διαχείρισης. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση του επιπέδου αξιοποίησης των ΙΦΠ και της προώθησης του ιαματικού τουρισμού από την τοπική αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα. Ως μεθοδολογικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε με βάση τις σχετικές διεθνείς μελέτες και το οποίο διατέθηκε σε 54 αναγνωρισμένους ΙΦΠ (βαθμός απόκρισης 53%). Το ερωτηματολόγιο είχε τέσσερις ενότητες: α) εγκαταστάσεις και εύρος παρεχόμενων υπηρεσιών, β) κριτήρια επιλογής, διαφημιστικά μέσα προώθησης και τιμολογιακή πολιτική, γ) αξιολόγηση νομικού πλαισίου, ρηματοδοτικά εργαλεία, υγειονομική κάλυψη και ιατρική περίθαλψη ασφαλισμένων και δ) δημογραφικά στοιχεία φορέων ΙΦΠ. Οι ΙΦΠ φαίνεται να αναπτύσσονται κυρίως ως μονάδες ιαματικής θεραπείας (λιγότερο ως κέντρα ιαματικού τουρισμού ενώ υπάρχουν και μονάδες μικρότερης κλίμακας). Η παροχή υπηρεσιών ευεξίας και αναζωογόνησης (wellness spa) και αποτελεί τη νέα τάση της αγοράς. Η παροχή τουριστικών υπηρεσιών αφορά κυρίως τη διατροφή και διαμονή, με μικρό βαθμό ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, και εποχιακή ιατρική περίθαλψη (καλοκαιρινή περίοδο). Στα τρία πρώτα κριτήρια επιλογής αναδεικνύονται οι ιδιότητες του ΙΦΠ, το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον και η προσβασιμότητα. Όπως και στη διεθνή αγορά, τα δύο επικρατέστερα διαφημιστικά μέσα είναι το διαδίκτυο και τα ΜΜΕ, ενώ τρίτο στη σειρά μέσο έρχεται η διαφήμιση μέσω του οικείου Δήμου, με αναγνώριση και του σημαντικού ρόλου της εθνικής καμπάνιας τουρισμού. Αναφέρονται ως απαραίτητα: α) η απλούστευση των διαδικασιών αναγνώρισης, β) η άδεια λειτουργίας, γ) τα αποτελεσματικότερα χρηματοδοτικά εργαλεία και, δ) η εξειδικευμένη ιατρική περίθαλψη. Συγκριτικά με τη διεθνή αγορά, η αξιοποίηση των ιαματικών φυσικών πόρων στην τοπική αυτοδιοίκηση φαίνεται να μην έχει επιτευχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό. Για την βέλτιστη προώθησή του εγχώριου ιαματικού τουριστικού προϊόντος θα πρέπει να στοχευθεί η ανάπτυξη και προβολή του ως ολοκληρωμένου πακέτου τουριστικών υπηρεσιών, με εστίαση στα ιδιαίτερα πλεονεκτήματα του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της Ελλάδας.

Development of thermal natural resources and advancement of thermal tourism in the local government

ABSTRACT

The development of thermal natural resources (TNR) by the local government could contribute to the advancement of thermal tourism. The data collected by the Ministry of Economy and Development in 2017, do not appear to provide information about the visitors' criteria of choice, the billing policy, the advertising means' use and effectiveness, as well as about the considerations of the TNR administrative. The present study aimed to analyze the level of TNR development, and the level of thermal tourism advertisement. The methodological instrument of the study was a questionnaire based on the relevant international studies which was administered to 54 officially recognized TNRs (53% rate of response). The questionnaire was structured in four units: a) facilities and spectrum of services, b) selection criteria, advertising means and billing policy, c) legal frame evaluation, financing tools, health care and health insurance provision and, d) demographics of administrative. TNRs are mainly developed as units of thermal treatment (a rather small number of centers for thermal tourism is reported, as well as, a number of lower scale units). The rejuvenation (spa) and wellness services are highlighted as the new trend, similarly to the international trend. The tourist services mainly concern the alimentation and the accommodation, with a low rate of recreational activities, and only seasonal health care (summer season). At the top three TNR selection criteria feature the TNR attributes, the natural surroundings and the accessibility. Similarly to the international market, the top two advertising means are the internet and the media, followed by the promotion via the local municipality, with the tourism national campaign also considered important. As critical issues are acknowledged: a) the simplification of the official recognition process, b) the operation authorization, g) the non-effective financing tools and, d) the lack of specialized medical care. In conclusion, the TNR development by the local government appears to lack behind compared to the international market. For an optimum thermal tourism advertisement, its development and promotion as a full service tourist package is considered necessary, with particular focus on the unique natural and cultural wealth of Greece.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα	σελ. 5
Ευρετήριο πινάκων	σελ. 8
Ευρετήριο Γραφημάτων	σελ. 10
Πίνακας Συντομογραφιών	σελ. 11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Γενικά στοιχεία ιαματικού τουρισμού	σελ. 12
1.2. Σκοπός εργασίας	σελ. 13
1.3. Εργαλείο υλοποίησης του σκοπού της εργασίας	σελ. 13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1. Βασικές Έννοιες Τουρισμού	σελ 14
2.1.1. Τουρισμός	σελ 14
2.1.2. Εναλλακτικός τουρισμός	σελ 14
2.1.3. Ιαματικός τουρισμός	σελ 15
2.2. Ο ιαματικός τουρισμός στην Ελλάδα	σελ 16
2.2.1. Ιστορική αναδρομή του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα	σελ 16
2.2.2. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι στην Ελλάδα	σελ 16
2.2.3. Χαρακτηριστικά των χρηστών των ιαματικών πηγών στην Ελλάδα	σελ 20
2.2.4. Γεωγραφική κατανομή της επισκεψιμότητας και βαθμός επισκεψιμότητας λουτρικών μονάδων στην Ελλάδα	σελ 21
2.3. Ο ιαματικός τουρισμός στην Παγκόσμια αγορά	σελ 27
2.3.1. Οικονομικά στοιχεία της παγκόσμιας αγοράς του ιαματικού τουρισμού	σελ 27
2.3.2. Ο ιαματικός τουρισμός στην Ασιατική αγορά	σελ 30

2.3.3. Ο ιαματικός τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Αγορά	σελ 30
2.3.4. Έρευνες ανάλυσης της αγοράς του ιαματικού τουρισμού	σελ 31
2.4. Νομοθετικό Πλαίσιο Ιαματικού Τουρισμού	σελ 35
2.4.1. Αναγνώριση ιαματικών φυσικών πόρων και χορήγηση ειδικού σήματος λειτουργίας	σελ 35
2.4.2. Ιαματικός τουρισμός και διασυννοριακή υγειονομική περίθαλψη	σελ 40
2.4.3. Χρηματοδοτικά εργαλεία στις επιχειρήσεις ιαματικού τουρισμού	σελ 42
2.5. Σύνοψη Βιβλιογραφικής Ανασκόπησης	σελ 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1. Εισαγωγή	σελ 46
3.2. Σχεδιασμός ερωτηματολογίου	σελ 46
3.3. Το δείγμα της έρευνας	σελ 48
3.4. Συλλογή Δεδομένων	σελ 48
3.5. Περιορισμοί στην έρευνα	σελ 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1. Δημογραφικό προφίλ συμμετεχόντων	σελ 50
4.2. Τμηματοποίηση της αγοράς των ιαματικών φυσικών πόρων	σελ 52
4.2.1. Κυριότητα και διαχείριση των ιαματικών φυσικών πόρων	σελ 52
4.2.2. Παρεχόμενες υπηρεσίες και είδος ιαματικών φυσικών πόρων	σελ 53
4.2.3 Τιμολογιακή πολιτική των επιχειρήσεων ιαματικών φυσικών πόρων	σελ 58
4.2.4 Ιεράρχηση κριτηρίων επιλογής ιαματικού προορισμού	σελ 58
4.3. Μέσα προώθησης και προβολής των ΙΦΠ και των επιχειρήσεων τους	σελ 60

4.4 Νομικό πλαίσιο, ιατρική περίθαλψη και ασφαλιστική - υγειονομική κάλυψη	σελ 61
--	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1. Σύνοψη κύριων ευρημάτων	σελ 64
------------------------------	--------

5.2. Κύρια συμπεράσματα	σελ 66
-------------------------	--------

5.3. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	σελ 68
--------------------------------------	--------

Βιβλιογραφία	σελ 70
---------------------	--------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	σελ 74
------------------	--------

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

- Πίνακας 2.1.** Φορείς διαχείρισης των 124 ιαματικών φυσικών πόρων που έχουν ενταχθεί στη διαδικασία αναγνώρισης μέχρι 31/12/2017* (Πηγή: Σύνδεσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, Ιούλιος 2018). σελ 17
- Πίνακας 2.2.** Αναγνωρίσεις ιαματικών φυσικών πόροι (ΙΦΠ) στην Ελλάδα ανά έτος από το 2014 έως και τις 03/09/2018. (πηγή: Εφημερίδα της Κυβέρνησης) σελ 18
- Πίνακας 2.3.** Αναγνωρισμένοι ιαματικοί φυσικοί πόροι στην Ελλάδα. σελ 19
- Πίνακας 2.4.** Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά χρηστών ιαματικών πηγών 2015
Πηγή: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Σύνδεσμος ιαματικών πηγών Ελλάδας , (yraithros.gr, 2017) σελ.20
- Πίνακας 2.5.** Λειτουργούσες λουτρικές μονάδες κατά περιφέρεια και φορέα διαχείρισης.
Πηγές: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών – 2010, Σύνδεσμος Δήμων & Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, 2006, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.), 2009. σελ 21
- Πίνακας 2.6.** Λουτρικές μονάδες ανά φορέα διαχείρισης. Συμπλήρωση ερωτηματολογίων κατά την περίοδο 2010 -2017. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών –Ιούνιος 2017 σελ 22
- Πίνακας 2.7.** Λουτρικές μονάδες κατά περιφέρεια και φορέα διαχείρισης (λειτουργούσες και μη). Συμπλήρωση ερωτηματολογίων κατά την περίοδο 2010-2017. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών –Ιούνιος 2017. ΔΔ: Δημοτική διαχείριση, ΕΤΑΔ: Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου, ΙΕ: Ιδιωτική επιχείριση. σελ 22
- Πίνακας 2.8.** Συνολικός αριθμός εισιτηρίων όλων των λουτρικών μονάδων ανά έτος κατά την περίοδο 2005-2016. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών–Ιούνιος 2017. σελ 23
- Πίνακας 2.9.** Μερίδιο των επιχειρήσεων δημοτικής διαχείρισης επί του συνόλου των επιχειρήσεων. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών–Ιούνιος 2017 σελ 26
- Πίνακας 2.10.** Αριθμός ιαματικών μονάδων και έσοδα σε δισεκατομύρια δολάρια ανά παγκόσμια περιοχή το έτος 2015. Πηγή: Global Wellness Institute, 2017. σελ 27
- Πίνακας 2.11.** Αριθμός ιαματικών μονάδων και έσοδα σε δισεκατομύρια δολάρια ανά παγκόσμια περιοχή κατά την περίοδο 2013-2015. Πηγή: Global Wellness Institute, 2017. σελ 28
- Πίνακας 2.12.** Αριθμός και έσοδα επιχειρήσεων με και χωρίς υπηρεσίες ευεξίας κατά το έτος 2015. Πηγή: Global Wellness Institute, 2017. σελ 29

- Πίνακας 2.13.** Γεωγραφική κατανομή των 20 παγκοσμίως κορυφαίων επιχειρήσεων ιαματικών πηγών με βάση τα συνολικά τους έσοδα κατά το έτος 2015. Πηγή: Global Wellness Institute, 2017. σελ 29
- Πίνακας 2.14.** Παγκόσμια κατανομή ιαματικών επιχειρήσεων και εσόδων κατά το έτος 2015 στις χώρες του κλάδου. σελ 30
- Πίνακας 2.15.** Νομοθετικό πλαίσιο για τον ιαματικό τουρισμό (Νόμοι και Υπουργικές αποφάσεις). Πηγές: www.e-nomothesia.gr, www.minitour.gr, www.et.gr σελ 38
- Πίνακας 2.16.** Κέντρα ιαματικών πηγών στην διαδικτυακή πύλη Medical tourism in Greece (14/9/2018). Πηγή: Medical tourism in Greece, 2018 <http://mtgreece.org/el/monades-iamatikon-pigon>. σελ 41
- Πίνακας 4.1.** Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων ανά φύλο και το σύνολο αυτών. Ηλικιακή κατηγορία, οικογενειακή κατάσταση και εκπαιδευτικό επίπεδο. σελ 50
- Πίνακας 4.2.** Φορείς κυριότητας και διαχείρισης των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ, n =27). σελ 53
- Πίνακας 4.3.** Παροχή ιατρικής περίθαλψης από τις 19 λειτουργούσες επιχειρήσεις ιαματικών φυσικών πόρων σελ 55
- Πίνακας 4.4.** Τιμολογιακές πολιτικές φορέων ιαματικών φυσικών πόρων σελ 58
- Πίνακας 4.5.** Ιεράρχηση κριτηρίων για την επιλογή του ιαματικού προορισμού σελ 59
- Πίνακας 4.6.** Διαφημιστικά μέσα προώθησης / προβολής των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ). σελ 60
- Πίνακας 4.7.** Αποτελεσματικότητα διαφημιστικών μέσων προώθησης / προβολής των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ). ΣΑ: σειρά αποτελεσματικότητας σελ 61

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

- Γράφημα 2.1.** Κατανομή Εισητηρίων κατά Περιφέρεια. Μέσος όρος αριθμού εισιτηρίων κατά την περίοδο 2005-2016. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών–Ιούνιος 2017. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm σελ 24
- Γράφημα 2.2.** Σύνολο εισιτηρίων έτους 2016 κατά Περιφέρεια. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών–Ιούνιος 2017. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm σελ 24
- Γράφημα 2.3.** Κατανομή εισιτηρίων στις τρεις περιφέρειες με το μεγαλύτερο αριθμό εισιτηρίων (2005-2016). http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm σελ 25
- Γράφημα 2.4.** Κατανομή εισιτηρίων ανά φορέα εκμετάλλευσης κατά την περίοδο 2005-2016. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm σελ 25
- Γράφημα 2.5.** Κατανομή εισιτηρίων ανά φορέα εκμετάλλευσης 2005-2016, με διάκριση ως προς τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm σελ 26
- Γράφημα 4.1.** Δημογραφικά στοιχεία: Πλήθος (n) και ποσοστό (% επί του συνόλου) συμμετεχόντων ανά ηλικιακή κατηγορία. σελ 51
- Γράφημα 4.2.** Σχέση των ατόμων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο με το φορέα διαχείρισης. σελ 52
- Γράφημα 4.3.** Αριθμός ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ) που διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις, είδος λουτρικών εγκαταστάσεων, καθώς και αριθμός και είδος ΙΦΠ που παρέχουν υπηρεσίες αναζωογόνησης και ευεξίας. σελ 54
- Γράφημα 4.4.** Παροχή τουριστικών υπηρεσιών και υπηρεσιών πολιτιστικού χαρακτήρα από τις 19 λειτουργούσες επιχειρήσεις ιαματικών φυσικών πόρων. σελ 56
- Γράφημα 4.5.** Βαθμός συμφωνίας – διαφωνίας των συμμετεχόντων σχετικά με το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, την παρεχόμενη ιατρική περίθαλψη στους ΙΦΠ και την υγειονομική ασφαλιστική κάλυψη για την ιαματική ιατρική. σελ 62

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΜΕΑ: Άτομα με Αναπηρία

ΕΚΚΕ: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

ΕΟΠΥΥ: Εθνικός Οργανισμός Παροχής Υπηρεσιών Υγείας

ΕΟΤ : Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

ΕΠΑΝΕΚ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα Επιχειρηματικότητα
Καινοτομία

ΕΣΠΑ: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

ΕΤΑΔ: Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου

ΕΥΠΑΤΕ: Ειδική Υπηρεσία Προώθησης & Αδειοδότησης Τουριστικών Επενδύσεων

ΙΦΠ: Ιαματικός Φυσικός Πόρος

ΚΙΤ / ΚΙΤΘ: Κέντρο Ιαματικού Τουρισμού-Θερμαλισμού

ΜΙΘ: Μονάδα Ιαματικής Θεραπείας

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

ΟΤΑ :Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΣΔΙΤ: Σύμπραξη Δημόσιου & Ιδιωτικού Τομέα

ΤΑΙΠΕΔ: Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου

ΦΕΚ: Φύλο εφημερίδας της Κυβέρνησης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Γενικά στοιχεία ιαματικού τουρισμού

Ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κλάδο επιχειρηματικής δραστηριότητας στη διεθνή αγορά. Στην Ελλάδα παρά το γεγονός, ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός ιαματικών πηγών, ο βαθμός αξιοποίησής τους είναι σε πρώιμο στάδιο. Η βέλτιστη αξιοποίηση των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ) έχει σημαντικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες και συμβάλλει μακροπρόθεσμα στην τοπική τους ανάπτυξη. Η συμβολή στην ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών ως απόρροια του εκσυγχρονισμού και της αξιοποίησης του ιαματικού φυσικού πλούτου γίνεται με την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας ,με τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη των ιαματικών πηγών, την αύξηση της ζήτησης για την ανάπτυξη υπηρεσιών διαμονής, αναψυχής και εστίασης των επισκεπτών, την αύξηση των εσόδων των τοπικών επιχειρήσεων και κατ' επέκταση την αύξηση των εσόδων των τοπικών αρχών, την αύξηση των θέσεων εργασίας, και τη βελτίωση στον τομέα των μεταφορών και επικοινωνιών ([Σύνδεσμος Ιαματικών πηγών Ελλάδας, 2013](#)).

Η σημερινή εικόνα που παρουσιάζουν στην πλειοψηφία τους οι μεγάλοι θερμαλιστικοί προορισμοί της Ελλάδας, σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη είναι (με κάποιες εξαιρέσεις): εγκαταστάσεις υποβαθμισμένες αν όχι εγκαταλελειμμένες, αναχρονιστικές υπηρεσίες, έλλειψη σε υποδομές ([Κωνσταντινίδου, 2017](#)). Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο έχει συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού σε σχέση με το παρελθόν και έχουν κατά τα τελευταία έτη αναγνωριστεί επίσημα με τη δημοσίευση τους σε ΦΕΚ οι ιαματικοί πόροι στη χώρα. Παρ' όλα αυτά οι διαδικασίες που προβλέπονται στις ισχύουσες διατάξεις για την αναγνώριση ενός φυσικού πόρου ως ιαματικού χαρακτηρίζονται πολύπλοκες και χρονοβόρες ([Κωνσταντόπουλος, 2015](#)). Στο πλαίσιο της τοπικής ανάπτυξης των Δήμων, η αξιοποίηση του ΙΦΠ θα πρέπει να συνδυάζεται και να αποτελεί μέρος ενός συνολικού σχεδίου τοπικής ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη και αξιοποιώντας κάθε στοιχείο ιστορικού, πολιτιστικού και φυσικού μοναδικού πλεονεκτήματος του τόπου.

Με πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικονομίας & Ανάπτυξης το 2017 έγινε προσπάθεια καταγραφής των χαρακτηριστικών των ιαματικών πόρων της Ελλάδας. Από το ερωτηματολόγιο του Υπουργείου απουσιάζουν πληροφορίες, όσον αφορά τα κριτήρια

επιλογής μιας ιαματικής μονάδας από τους επισκέπτες, την τιμολογιακή πολιτική που ακολουθείται, τη χρήση και την αποτελεσματικότητα των διαφημιστικών μέσων για την προβολή των ιαματικών πόρων, καθώς επίσης και τις απόψεις των φορέων διαχείρισης ιαματικών μονάδων για τα θέματα του κλάδου.

1.2. Σκοπός εργασίας

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται να γίνει μια ανάλυση της αγοράς του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα και του επιπέδου αξιοποίησης του από την τοπική αυτοδιοίκηση με ιδιαίτερη στόχευση στη διερεύνηση των ζητημάτων που φαίνεται να μην έχουν συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο που διατέθηκε από το Υπουργείου Οικονομίας & Ανάπτυξης το 2017. Η σημασία της εργασίας αφορά τον εμπλουτισμό των πληροφοριών που δυνητικά συμβάλλουν στο βέλτιστο προσδιορισμό των δράσεων για μια αποδοτικότερη προώθηση του ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση.

1.3. Εργαλείο υλοποίησης του σκοπού της εργασίας

Για την υλοποίηση του σκοπού της εργασίας, γίνεται η χρήση ερωτηματολογίου που απευθύνεται στους Δήμους της χώρας που διαθέτουν ιαματικούς πόρους. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται να γίνει μια ανάλυση της αγοράς του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα και του επιπέδου αξιοποίησης του από την τοπική αυτοδιοίκηση με ιδιαίτερη στόχευση στη διερεύνηση των ζητημάτων που φαίνεται να μην έχουν συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο που διατέθηκε από το Υπουργείου Οικονομίας & Ανάπτυξης το 2017. Η σημασία της εργασίας αφορά τον εμπλουτισμό των πληροφοριών που δυνητικά συμβάλλουν στο βέλτιστο προσδιορισμό των δράσεων για μια αποδοτικότερη προώθηση του ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1. Βασικές Έννοιες Τουρισμού

Προτού γίνει σε βάθος ανάλυση της αγοράς του ιαματικού τουρισμού κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση των βασικών εννοιών του Τουρισμού, του Εναλλακτικού Τουρισμού και του Ιαματικού Τουρισμού.

2.1.1. Τουρισμός

Ο τουρισμός περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες των ανθρώπων που περιλαμβάνουν το ταξίδι και τη διαμονή σε διαφορετικά μέρη από τον τόπο που διαμένουν καθημερινά. Γίνεται στο πλαίσιο επαγγελματικών υποχρεώσεων, για αναψυχή ή οτιδήποτε άλλο (Middleton, 2009). Σύμφωνα με τη Βενετσανοπούλου (2006) ο ορισμός που υιοθετήθηκε από την Διεθνή Ένωση Επιστημόνων Τουρισμού είναι ότι «Τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από το ταξίδι και τη διαμονή μη μόνιμων κατοίκων σε έναν προορισμό, εφόσον δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή στον προορισμό και δεν συνδέονται με κάποια κερδοσκοπική δραστηριότητα».

2.1.2. Εναλλακτικός Τουρισμός

«Εναλλακτικός είναι αυτός που προκαλεί ή δέχεται εναλλαγή, δηλαδή διαδοχική αλλαγή ή αντικατάσταση από κάποιον άλλον και αντίθετα» (Σφακιανάκης, 2000). Ο εναλλακτικός τουρισμός περιλαμβάνει εκείνες τις μορφές τουριστικής δραστηριότητας που ξεφεύγουν από τις παραδοσιακές μορφές του τουρισμού αναψυχής και οι οποίες σχετίζονται με τα ιδιαίτερα φυσικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής ενώ μπορεί να υπάρχει έντονο το στοιχείο της περιπέτειας. Αποσκοπεί στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και την εκμετάλλευση του δυναμικού κάποιων περιοχών, οι οποίες δεν συνδέονται στενά με δραστηριότητες παραδοσιακών μορφών τουρισμού.

Διακρίνεται στις κατωτέρω μορφές (Δανάς, 2018):

- ◆ Πολιτιστικός τουρισμός
- ◆ Θρησκευτικός τουρισμός
- ◆ Τουρισμός Υγείας
- ◆ Συνεδριακός Τουρισμός

- ◆ Τουρισμός υπαίθρου: αγροτουρισμός, οινοτουρισμός
- ◆ Αθλητικός, προπονητικός τουρισμός
- ◆ Ναυτικός τουρισμός: κρουαζιέρας, καταδύσεων, με σκάφη αναψυχής, αλιευτικός τουρισμός.

2.1.3. Ιαματικός Τουρισμός

Ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί μέρος του τουρισμού υγείας. Ο τουρισμός υγείας ως μορφή του εναλλακτικού τουρισμού διακρίνεται σε τρία είδη (Δανάς, 2018):

- ◆ Ιατρικός τουρισμός
- ◆ Ιαματικό τουρισμό για την πρόληψη ή αποκατάσταση της υγείας των ατόμων με ή χωρίς ιατρική γνωμάτευση και
- ◆ Ιαματικό τουρισμό ευεξίας και αναζωογόνησης (wellness spa).

Ο ιαματικός – θερμαλιστικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού, ειδικού ενδιαφέροντος, που περιλαμβάνει το σύνολο των σχέσεων και δραστηριοτήτων, σαν αποτέλεσμα της προσωρινής μετακίνησης και διαμονής ανθρώπων που επιθυμούν να βελτιώσουν, να σταθεροποιήσουν ή να επαναφέρουν την σωματική και ψυχική τους υγεία μέσα από την χρήση ιαματικών φυσικών πόρων. Ο θερμαλισμός είναι ένα ευρύ πεδίο προληπτικών και θεραπευτικών εφαρμογών που στοχεύουν στη σωματική, ψυχική και πνευματική υγεία του ανθρώπου και πραγματοποιούνται με την χρήση ιαματικών φυσικών πόρων σε χώρους με ιδιαίτερα περιβαλλοντικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά και σε εξειδικευμένες εγκαταστάσεις. Ο ιαματικός – θερμαλιστικός τουρισμός βασίζεται στην παροχή υπηρεσιών σε περιοχές των οποίων κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η χρήση αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων και στόχο έχει την πρόληψη, διατήρηση και αποκατάσταση της σωματικής και ψυχικής υγείας και ευεξίας του ατόμου. Τα εξειδικευμένα και πλήρως εξοπλισμένα κέντρα για την πρόληψη και αποκατάσταση ή αναζωογόνηση της υγείας με τη χρήση υπηρεσιών όπως ατμόλουτρα, κατιονισμούς, ρινοπλύσεις, πηλοθεραπεία, ποσιποθεραπεία, εισπνοθεραπεία, υδροθεραπεία και άλλες μεθόδους ονομάζονται κέντρα θερμαλιστικού-ιαματικού τουρισμού. Στα κέντρα αυτά παρέχονται υπηρεσίες ιαματικής θεραπείας και ευεξίας για προληπτικούς ή θεραπευτικούς λόγους υγείας υπό ιατρική παρακολούθηση (Υπουργείο Τουρισμού, 2013).

2.2. Ο ιαματικός τουρισμός στην Ελλάδα

2.2.1. Ιστορική αναδρομή του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα

Η Ελλάδα αποτελεί τη γενέτειρα του ιαματικού τουρισμού, με τα Ασκληπιεία να αποτελούν τις πρώτες οργανωμένες χωρικές δομές στους τόπους των ιαματικών πηγών, εξυπηρετώντας ως επί το πλείστον σκοπούς θεραπείας και λατρείας (Εμμανουήλ, 1935). Τα ιαματικά νερά χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς όχι μόνο για θεραπευτικούς σκοπούς αλλά και ως τόπος κοινωνικών συναναστροφών. Κατά τα νεότερα χρόνια, ο καθηγητής χημείας κ. Περτέσης (1923-1953) έκανε τις σημαντικότερες μελέτες για τη φυσικοχημική σύσταση των μεταλλικών νερών στον Ελλαδικό χώρο ενώ το 1938, δημιουργείται στο Πανεπιστήμιο Αθηνών η έδρα της κλινικής υδροθεραπείας και ιατρικής κλιματολογίας. Ο οργανωμένος ιαματικός τουρισμός καταγράφεται μετά το 1930 σε ελληνικές λουτροπόλεις όπως το Λουτράκι, με τη λουτροθεραπεία να απευθύνεται σε οικονομικά εύρωστους Έλληνες, Ευρωπαίους και Άραβες.

Το 1955 καταργείται η πανεπιστημιακή έδρα της κλινικής υδροθεραπείας και ιατρικής κλιματολογίας με συνέπεια την απουσία των απαραίτητων για κάθε λουτρόπολη λουτριάτρων, οι οποίοι παρείχαν στους λουόμενους τις οδηγίες για τον ορθό τρόπο λουτροθεραπείας και την επιλογή των κατάλληλων πηγών για κάθε πάθηση. Η στροφή τόσο του ιατρικού κόσμου όσο και των πολιτών στην χρήση χημικών φαρμάκων αποτέλεσε την έναρξη της εγκατάλειψης του ιαματικού τουρισμού που πλέον απευθύνεται ως επί το πλείστον σε άτομα τρίτης ηλικίας, με χαμηλό εισόδημα και χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις. Ο αριθμός των λουόμενων μειώθηκε και τα οικονομικά προβλήματα για τις αντίστοιχες επιχειρήσεις είχαν ως συνέπεια την πλημελή συντήρησή τους. Έτσι, με την πάροδο των ετών, ο ιαματικός τουρισμός έχασε την αίγλη και το μερίδιο της αγοράς που είχε στον κλάδο του τουρισμού (Χατζηγεωργίου, 2015). Μια διεξοδικότερη ιστορική αναδρομή του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα παρατίθεται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

2.2.2. Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι στην Ελλάδα

Η μεγάλη παράδοση του ιαματικού τουρισμού ερμηνεύεται από το γεγονός ότι το σύνολο της επικράτειας χαρακτηρίζεται ως μια περιοχή πλούσια σε θερμομεταλλικές πηγές, με το ιδιαίτερο πλεονέκτημα επίγειων αντί υπόγειων φυσικών πόρων σε άλλα μέρη της Ευρώπης που απαιτούν και μεγαλύτερο κόστος εργασιών για την αξιοποίησης

τους. Αναφέρονται περισσότερες από 750 φυσικές αναβλύσεις, με 122 από αυτές να έχουν ήδη από το 2005 ανακηρυχθεί ως ιαματικοί (Σύνδεσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, 2015). Το μεγαλύτερο μέρος των ιαματικών φυσικών πόρων εντοπίζεται στον παράκτιο χώρο και τα νησιά, ένα μικρότερο μέρος αυτού εντοπίζεται στην πεδινή ενδοχώρα και ένα ακόμη πιο μικρό στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας.

Ο Νόμος 3498/2006 «Ανάπτυξη ιαματικού τουρισμού και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 230/24.10.2006) συνέβαλε σημαντικά στην αντιμετώπιση της έλλειψης θεσμικού πλαισίου και διευκόλυνε την ανάπτυξη επενδυτικών πρωτοβουλιών στον κλάδο του ιαματικού τουρισμού. Σύμφωνα με τα τηρούμενα στοιχεία στο Υπουργείο Τουρισμού, μέχρι της 31/12/2017 είχαν κατατεθεί 124 φάκελοι αναγνώρισης όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.1

Πίνακας 2.1. Φορείς διαχείρισης 124 ιαματικών φυσικών πόρων που έχουν ενταχθεί στη διαδικασία αναγνώρισης μέχρι 31/12/2017-καταληκτική ημερομηνία για την υποβολή αιτήσεων (Πηγή: Σύνδεσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, Ιούλιος 2018).		
Φορέας διαχείρισης	Ένταξη στη διαδικασία αναγνώρισης	Έχει εκδοθεί ΦΕΚ, ή κατάθεση φακέλου για έκδοση ΦΕΚ, ή σε διαδικασία ολοκλήρωσης φακέλου.
ΟΤΑ	71	58
ΚΡΑΤΟΣ	30	17
ΙΔΙΩΤΗΣ	22	17
ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ	1	
Σύνολο	124	93

Οι επιχειρήσεις εκμετάλλευσης ιαματικών πηγών στη χώρα είναι (Δανός 2018):

- ◆ 38 δημοτικές επιχειρήσεις που λειτουργούν με την μορφή ανωνύμων ή κοινοφελών επιχειρήσεων
- ◆ 31 ιδιωτικές επιχειρήσεις με γεωγραφική συγκέντρωση στην Αιδηψό.
- ◆ 7 κρατικές επιχειρήσεις

Για τις αναγνωρισμένες από το Υπουργείο Τουρισμού ιαματικές πηγές (n=54) (Πίνακας 2.2) έχει οριστεί, ο τρόπος χρήσης, οι θεραπευτικές ενδείξεις και αντενδείξεις, τα φυσικοχημικά τους χαρακτηριστικά και η ιδιοκτησιακή τους κατάσταση. Υπολείπεται η αναγνώριση 70 ιαματικών φυσικών πόρων, προκειμένου να ολοκληρωθεί η 1^η φάση ανάπτυξης των ιαματικών πηγών της χώρας (Πίνακας 2.2).

Πίνακας 2.2. Αναγνωρίσεις ιαματικών φυσικών πόροι (ΙΦΠ) στην Ελλάδα ανά έτος από το 2014 έως και τις 03/09/2018. (πηγή: Εφημερίδα της Κυβέρνησης)	
Έτος αναγνώρισης	Αριθμός αναγνωρίσεων
2014	10
2015	4
2016	22
2017	12
2018 (έως 03-09-2018)	6
Σύνολο	54

Οι φορείς φυσικών πόρων αντιλαμβάνονται ολοένα και περισσότερο την αναγκαιότητα της πιστοποιημένης αναγνώρισης και της εναρμόνισής τους με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο ως αρωγούς στην χρηματοδοτική ενίσχυση και ανάπτυξή τους. Οι αναγνωρίσεις ιαματικών πόρων εντάσσονται στο πλαίσιο της εθνικής τουριστικής πολιτικής για τις θεματικές μορφές τουρισμού όπως ο τουρισμός υγείας (Υπουργείο Τουρισμού, 2018). Έως και τις 03/09/2018 (ιδία αναζήτηση) φαίνεται να έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία αναγνώρισής 54 ιαματικών φυσικών πόρων (Πίνακας 2.3) (έκδοση σχετικής απόφασης από το Υπουργείο Τουρισμού και δημοσίευσή της στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης).

Πίνακας 2.3. Αναγνωρισμένοι ιαματικοί φυσικοί πόροι (ΙΦΠ) στην Ελλάδα έως και τις 03/09/2018.

A/A	ΔΗΜΟΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΙΦΠ	ΦΕΚ αναγνώρισης
1	Αβδήρων	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΠΟΤΑΜΙΑΣ (γεώτρηση ΓΠ-1)	3899/B/05-12-2016
2	Αγρινίου	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΜΠΑΝΙΩΤΗ – ΧΕΛΩΒΑ ΛΥΣΙΜΑΧΙΑΣ, ΖΟΓΟΠΟΥΛΟΥ	1114/B/19-04-2016
3	Αγρινίου	ΠΗΓΗ ΜΟΥΡΣΤΙΑΝΟΥ ή ΣΩΚΟΥ	1861/B/24-06-2016
4	Αλεξανδρούπολης	ΛΟΥΤΡΑ ΤΡΑΪΑΝΟΥΠΟΛΗΣ	1148/B/22-04-2016
5	Αλμωπίας	ΘΕΡΜΗ ΠΗΓΗ ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ ΑΡΙΔΑΙΑΣ – ΑΛΜΩΠΙΑΣ	3626/B/31-12-2014
6	Αμυνταίου	ΝΕΡΟ ΓΕΩΤΡΗΣΗΣ ΑΓΡΑΠΙΔΙΑΣ ΛΙΜΝΟΧΩΡΙΟΥ ΑΓ1	1647/B/09-06-2016
7	Ανδραβίδας-Κυλλήνης	ΝΕΡΟ ΛΟΥΤΡΩΝ ΚΥΛΛΗΝΗΣ	2982/B/04-11-2014
8	Αρταίων	ΠΗΓΗ ΧΑΝΟΠΟΥΛΟΥ	2342/B/11-07-2017
9	Βάρης-Βούλας-Βουλιαγμένης	ΝΕΡΟ ΛΙΜΝΗΣ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ	1113/B/19-04-2016
10	Βισαλτίας	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΛΟΥΤΡΩΝ ΘΕΡΜΩΝ ΝΙΓΡΙΤΑΣ	1114/B/19-04-2016
11	Βόλβης	ΝΕΡΟ ΛΟΥΤΡΩΝ Ν. ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΣ	3635/B/31-12-2014
12	Γλυφάδας	ΠΗΓΗ ΑΙΞΩΝΗΣ	4744/B/29-12-2017
13	Γρεβενών	ΠΗΓΗ ΚΙΒΩΤΟΥ (γεώτρηση αρτεσιανή)	3956/B/10-11-2017
14	Ζαχάρως	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΛΟΥΤΡΩΝ ΓΕΡΑΝΙΟΥ ΚΑΪΑΦΑ	1043/B/13-04-2016
15	Θέρμης	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΣΟΥΡΩΤΗ	2271/B/22-08-2014
16	Θέρμου	ΠΗΓΗ ΚΟΚΚΙΝΟ ΣΤΕΦΑΝΙ ΜΥΡΤΙΑΣ	1347/B/19-04-2018
17	Ιεράς Πόλης Μεσολογγίου	ΠΗΛΟΣ ΑΓ. ΤΡΙΑΔΑΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ	2459/B/19-07-2017
18	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΦΡΥΝΗ-Γ. ΣΚΟΥΡΤΑΝΙΩΤΗ	2963/B/04-11-2014
19	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΝΕΡΟ ΓΙΑΛΤΡΩΝ ΑΙΔΗΨΟΥ	2963/B/04-11-2014
20	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΝΕΡΟ ΘΕΡΜΑΙ ΣΥΛΛΑ	2982/B/04-11-2014
21	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΙ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΠΑΛΛΑΛΑ ΣΤΑ ΛΟΥΤΡΑ ΑΙΔΗΨΟΥ	1483/B/25-05-2016
22	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΠΗΓΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ	1616/B/08-06-2016
23	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΛΕΤΤΑΣ ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ ΛΟΥΤΡΩΝ ΑΙΔΗΨΟΥ	2831/B/23-12-2015
24	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΚΟΜΠΟΓΙΑΝΝΗ ΛΟΥΤΡΩΝ ΑΙΔΗΨΟΥ	2831/B/23-12-2015
25	Ιστιαίας-Αιδηψού	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ Γ1 ΝΤΑΜΑΡΙΑ ΑΙΔΗΨΟΥ	2831/B/23-12-2015
26	Καβάλας	ΝΕΡΟ ΛΟΥΤΡΩΝ ΚΡΗΝΙΔΩΝ ΚΑΒΑΛΑΣ ΠΗΛΟΣ ΛΟΥΤΡΩΝ ΚΡΗΝΙΔΩΝ ΚΑΒΑΛΑΣ	3635/B/31-12-2014
27	Καλυμνίων	ΝΕΡΟ ΑΠΟ ΠΗΓΑΔΙ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΘΕΡΜΩΝ ΚΑΛΥΜΝΟΥ	1113/B/19-04-2016
28	Κασσάνδρας	ΝΕΡΟ ΚΑΝΙΣΤΡΟΥ ΚΑΣΣΑΝΔΡΑΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	3635/B/31-12-2014
29	Κασσάνδρας	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	2260/B/04-07-2017
30	Κορινθίων	ΝΕΡΟ ΛΟΥΤΡΩΝ ΩΡΑΙΑΣ ΕΛΕΝΗΣ	1861/B/24-06-2016
31	Κόνιτσας	ΠΗΓΗ ΑΜΑΡΑΝΤΟΥ	1265/B/12-06-2018
32	Κόνιτσας	ΠΗΓΗ ΚΑΒΑΣΙΛΑ	1265/B/12-06-2018
33	Κύθνου	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ ΚΥΘΝΟΥ	1860/B/24-06-2016
34	Κύθνου	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΚΑΚΑΒΟΥ ΚΥΘΝΟΥ	1861/B/24-06-2016
35	Κω	ΠΗΓΗ ΕΜΠΡΟΣ ΘΕΡΜΗ ΑΓΙΟΥ ΦΩΚΑ	450/B/14-02-2018
36	Λαγκαδά	ΝΕΡΟ ΓΕΩΤΡΗΣΗΣ ΛΑΓΚΑΔΑ	117/B/24-01-2017
37	Λαμιέων	ΝΕΡΟ ΥΠΑΓΗΣ	50/B/15-01-2015
38	Λαμιέων	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΛΟΥΤΡΩΝ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ	1616/B/08-06-2016
39	Λήμνου	ΠΗΓΗ ΘΕΡΜΩΝ ΗΦΑΙΣΤΟΥ	4601/B/28-12-2017
40	Λουτρακίου-Περαχώρας Αγ. Θεοδώρων	ΝΕΡΟ ΥΔΡΟΓΕΩΤΡΗΣΗΣ Ι-ΙΑΜ-1 ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ ΠΕΡΑΧΩΡΑΣ	3899/B/05-12-2016

ο πίνακας συνεχίζεται

συνέχεια Πίνακα 2.3. (αναγνωρισμένοι ιαματικοί φυσικοί πόροι 41→54)

41	Μακρακώμης	ΠΗΓΗ ΠΑΛΛΙΟΒΡΑΧΑΣ (γεώτρηση αντλούμενη)	3956/B/10-11-2017
42	Μήλου	ΝΕΡΟ ΙΑΜΑΤΙΚΩΝ ΛΟΥΤΡΩΝ ΛΑΚΚΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΑ ΜΗΛΟΥ	1131/B/20-04-2016
43	Μύκης	ΝΕΡΟ ΛΟΥΤΡΩΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΘΕΡΜΩΝ ΕΧΙΝΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΜΥΚΗΣ Ν. ΞΑΝΘΗΣ	1166/B/22-04-2016
44	Μώλου-Αγ. Κων/νου	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΚΑΛΛΥΝΤΙΚΑ ΚΟΝΙΑΒΙΤΗ – ΚΑΜΜΕΝΑ ΒΟΥΡΛΑ	1134/B/20-04-2016
45	Μώλου-Αγ. Κων/νου	ΝΕΡΟ ΓΕΩΤΡΗΣΗΣ ΔΗΜΑΡΧΕΙΟΥ ΜΩΛΟΥ	1113/B/19-04-2016
46	Νισύρου	ΠΗΓΗ ΜΑΝΔΡΑΚΙΟΥ	2433/B/17-07-2017
47	Παγγαίου	ΝΕΡΟ ΛΟΥΤΡΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ	3634/B/31-12-2014
48	Παρανεστίου	ΠΗΓΗ ΘΕΡΜΙΩΝ ΠΑΡΑΝΕΣΤΙΟΥ ΔΡΑΜΑΣ	1860/B/24-06-2016
49	Πρέβεζας	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ	4744/B/29-12-2017
50	Ρόδου	ΝΕΡΟ ΙΑΜΑΤΙΚΗΣ ΠΗΓΗΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ ΡΟΔΟΥ	121/B/24-01-2017
51	Σιντικής	ΝΕΡΟ ΘΕΡΜΗΣ ΠΗΓΗΣ ΑΓΚΙΣΤΡΟΥ ΣΕΡΡΩΝ	1600/B/07-06-2016
52	Σιντικής	ΝΕΡΟ ΓΕΩΤΡΗΣΗΣ (αντλούμενη) ΛΟΥΤΡΩΝ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ	1400/B/25-04-2018
53	Τρικαίων	ΠΑΝΑΓΙΑ (ΓΕΩΤΡΗΣΗ ΑΝΤΛΟΥΜΕΝΗ)	3047/B/27-07-2018
54	Χίου	ΝΕΡΟ ΠΗΓΗΣ ΑΓΙΑΣΜΑΤΩΝ	2973/B/30-08-2017

2.2.3. Χαρακτηριστικά χρηστών των ιαματικών πηγών στην Ελλάδα.

Ο Σύνδεσμος Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, διενήργησε έρευνα για τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των χρηστών των ιαματικών πηγών στην Ελλάδα (2015) (ερωτηματολόγιο σε 1033 επισκέπτες 21 ιαματικών πηγών) της οποίας τα αποτελέσματα φαίνονται στον Πίνακα 2.4.

Πίνακας 2.4. Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά χρηστών ιαματικών πηγών 2015	
Πηγή: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Σύνδεσμος ιαματικών πηγών Ελλάδας, (ypaithros.gr, 2017)	
Α. Προφίλ χρηστών	
Ηλικία	Πλειονότητα: 41-60 και 71 ετών και άνω
Εκπαιδευτικό επίπεδο	Πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά 52,3%
Βαθμός επισκεψιμότητας	Επανεπίσκεψη (62,2%)
Χρόνος επισκεψιμότητας	Καλοκαιρινή περίοδο (76,9%)
Β. Βαθμός ικανοποίησης παρεχόμενων υπηρεσιών	
Είδος υπηρεσίας	Ποσοστό ικανοποιημένων χρηστών
Συνολική παροχή υπηρεσιών	79,5%
Υπηρεσίες διατροφής	36,1%
Υπηρεσίες διασκέδασης	35,1%
Τοπικά μεταφορικά μέσα	27,8%
Θεραπευτικό αποτέλεσμα	37,9% (62,0% ουδέτερο αποτέλεσμα)

Θετικές συστάσεις για τις υπηρεσίες	90,6%
Θετική πρόθεση επίσκεψης ξανά στο μέλλον	90,9%

2.2.4. Γεωγραφική κατανομή και βαθμός επισκεψιμότητας λουτρικών μονάδων στην Ελλάδα

Με βάση τα στοιχεία του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, του ΕΟΤ και του Συνδέσμου Δήμων και Κοινοτήτων Ιαματικών πηγών, στον Πίνακα 2.5 παρατίθενται οι λειτουργούσες λουτρικές μονάδες κατά το Δεκέμβριο του 2009 και στον Πίνακα 2.6 το πλήθος των ερωτηματολογίων που συμπληρώθηκαν και παρείχαν τα αποτελέσματα της έρευνας ανά φορέα εκμετάλλευσης των λουτρικών μονάδων που ήταν σε λειτουργία, για τη δεκαετία 2010-2017. Στον Πίνακα 2.7 παρουσιάζονται ανά περιφέρεια και ανά φορέα διαχείρισης το πλήθος των λουτρικών μονάδων, λειτουργούσες και μη, κατά την περίοδο 2010 -2017 ενώ τα στοιχεία των λουτρικών μονάδων που διέκοψαν της λειτουργία τους φαίνονται αναλυτικά στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

Πίνακας 2.5. Λειτουργούσες λουτρικές μονάδες κατά περιφέρεια και φορέα διαχείρισης σύμφωνα με τα στοιχεία (έρευνα 2010).

Περιφέρεια	Δημοτική διαχείριση	ΕΤΑ	Ιδιωτική Επιχείριση	Σύνολο λειτουργουσών μονάδων
Ανατολική Μακεδονία-Θράκη	6	-	-	6
Κεντρική Μακεδονία	6	1	1	8
Δυτική Μακεδονία	2	-	-	2
Ήπειρος	4	-	-	4
Θεσσαλία	2	-	-	2
Ιόνια Νησιά	-	-	-	
Δυτική Ελλάδα	6	1	4	11
Στερεά Ελλάδα	-	3	26	29
Αττική	-	-	3	3
Πελοπόννησος	1	1	-	2
Βόρειο Αιγαίο	9	-	2	11
Νότιο Αιγαίο	2	1	1	4
Κρήτη	-	-	-	
ΣΥΝΟΛΟ	38	7	37	82

Πηγές: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών – 2010, Σύνδεσμος Δήμων & Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας, 2006, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.), 2009.

Πίνακας 2.6. Λουτρικές μονάδες ανά φορέα διαχείρισης. Συμπλήρωση ερωτηματολογίων κατά την περίοδο 2010-2017.

Φορέας	Ανταπόκριση στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου						ΣΥΝΟΛΟ
	ΟΧΙ (αριθμός φορέων)			ΝΑΙ (αριθμός φορέων)			
	2010	2012	2013-2016	2010	2012	2013-2017	
Δημοτική διαχείριση	5	5	5	33	33	33	38
ΕΤΑΔ	-	-	-	7	7	7	7
Ιδιωτική επιχείρηση	4	4	4	9	9	9	13
Ιδιωτική επιχείρηση Αιδηψού (πηγή)	1	-	-	6	7	7	7
Ιδιωτική επιχείρηση Αιδηψού (νερό ΕΟΤ)	3	-	-	14	17	17	17
ΣΥΝΟΛΟ	13	9	9	69	73	73	82

Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών-Ιούνιος 2017.

Πίνακας 2.7. Λουτρικές μονάδες (πλήθος) κατά περιφέρεια και φορέα διαχείρισης (λειτουργούσες και μη). Συμπλήρωση ερωτηματολογίων κατά την περίοδο 2010-2017.

Περιφέρεια	ΔΔ	ΙΕ	ΕΤΑΔ	Σύνολο υπαρκτών μονάδων	Ανταπόκριση στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου	
					Σύνολο φορέων	Φορείς σε λειτουργία
Ανατολική Μακεδονία- Θράκη	6	-	-	6	5	4
Κεντρική Μακεδονία	6	1	1	8	8	8
Δυτική Μακεδονία	2	-	-	2	2	1
Ηπειρος	3	1	-	4	3	2
Θεσσαλία	2	-	-	2	2	2
Ιόνια Νησιά	-	-	-	-	-	-
Δυτική Ελλάδα	8	2	1	11	6	4
Στερεά Ελλάδα	-	26	3	29	29	20
Αττική	-	3	-	3	3	3
Πελοπόννησος	1	-	1	2	2	2
Βόρειο Αιγαίο	8	3	-	11	10	7
Νότιο Αιγαίο	2	1	1	4	3	3
Κρήτη	-	-	-	-	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	38	37	7	82	73	56

Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών-Ιούνιος 2017. ΔΔ: Δημοτική διαχείριση, ΕΤΑΔ: Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου, ΙΕ: Ιδιωτική επιχείρηση.

Συγκρίνοντας τα στοιχεία του Πίνακα 2.7 με τα στοιχεία των ιαματικών φυσικών πόρων στην Ελλάδα που αναφέρονται στην παράγραφο 2.2.2., η μείωση των λειτουργούντων μονάδων (από 82 σε 76, για το 2010 και το 2018, αντίστοιχα) δύναται να αποδοθεί στην κάθετη πτώση των επισκεπτών. Στον Πίνακα 2.8 παρουσιάζονται τα οικονομικά στοιχεία των λουτρικών μονάδων όπου μπορεί να διαπιστωθεί η πτωτική πορεία του αριθμού των εισιτηρίων για το διάστημα 2005-2016. Η μέγιστη πτώση παρουσιάζεται το έτος 2012 (875.597 εισιτήρια). Στην πενταετία 2012-2016 καταγράφεται σχετική σταθερότητα με κορύφωση το 2016 που σημειώνεται αύξηση 8% έναντι του 2015.

Πίνακας 2.8. Συνολικός αριθμός εισιτηρίων όλων των λουτρικών μονάδων ανά έτος κατά την περίοδο 2005-2016.	
Έτος	Αριθμός εισιτηρίων
2005	1.979.168
2006	2.062.257
2007	2.259.670
2008	2.278.638
2009	2.323.274
2010	2.056.206
2011	1.586.096
2012	875.597
2013	880.188
2014	867.440
2015	859.451
2016	927.791

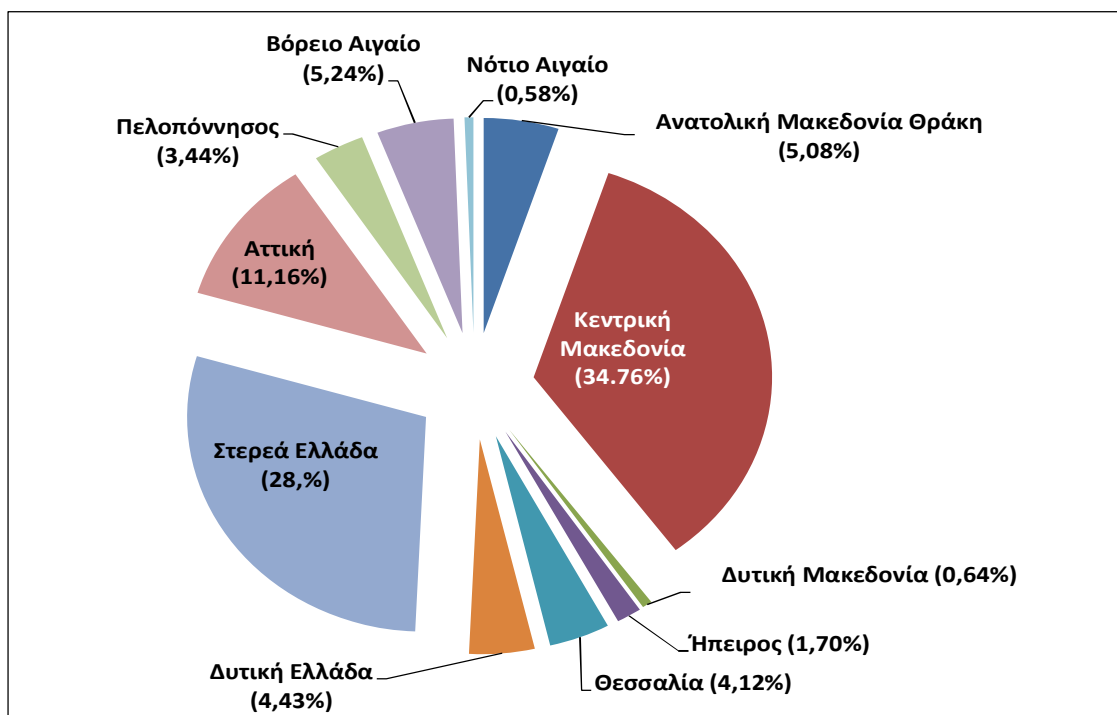
Πηγή:Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών-Ιούνιος 2017.

Εξετάζοντας τη γεωγραφική κατανομή των εισιτηρίων ανά περιφέρεια στο διάστημα 2005-2016 (Γράφημα 2.1) τη μεγαλύτερη ζήτηση παρουσιάζουν οι μονάδες της Κεντρικής Μακεδονίας (34,76%) όπου οι λουτρικές μονάδες είναι μόλις 8, και δημοτικές επιχειρήσεις διαχειρίζονται τις 6 (Πίνακας 2.7). Επίσης συγκεντρώνει το 2016 το 52.95% του συνολικού αριθμού εισιτηρίων.

Ακολουθεί η Στερεά Ελλάδα (28,85%). Το 2016 κατατάσσεται 3^η,παρόλο που έχει το μεγαλύτερο αριθμό μονάδων (Πίνακας 2.7 και Γράφημα 2.3) Τέλος, η Αττική, αν και έχει μικρό αριθμό λουτρικών μονάδων (3 μονάδες) συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό εισιτηρίων (130.776 εισιτήρια) που αντιστοιχούν σε ποσοστό 14,09% της συνολικής αγοράς.

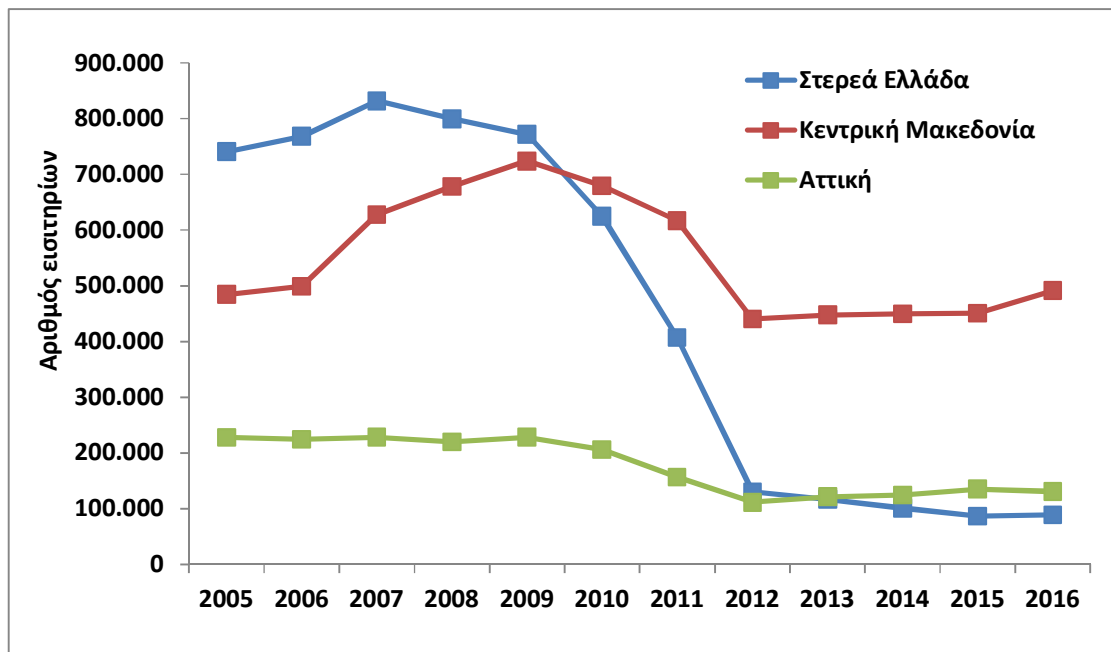
Η κατανομή εισιτηρίων στις τρεις περιφέρειες με το μεγαλύτερο αριθμό εισιτηρίων (Κεντρική Μακεδονία, Στερεά Ελλάδα και Αττική) την περίοδο 2005-2016 απεικονίζεται

στο **Γράφημα 2.2**. Τα πιο πρόσφατα στοιχεία (2016) για τον αριθμό εισιτηρίων ανά περιφέρεια απεικονίζονται στο **Γράφημα 2.3**.

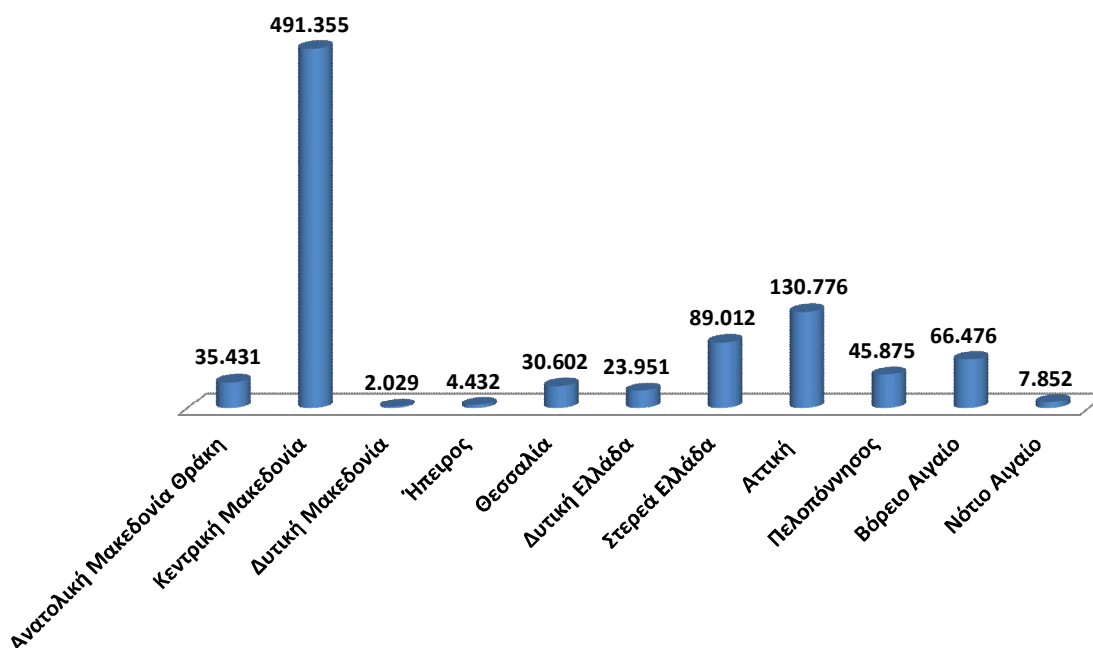
Γράφημα 2.1. Κατανομή Εισιτηρίων κατά Περιφέρεια. Μέσος όρος αριθμού εισιτηρίων κατά την περίοδο 2005-2016. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών-Ιούνιος 2017.

http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm

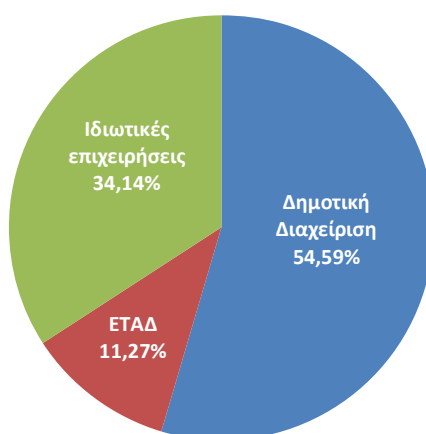
Γράφημα 2.2. Κατανομή εισιτηρίων στις τρεις περιφέρειες με το μεγαλύτερο αριθμό εισιτηρίων κατά το χρονικό διάστημα 2005-2016. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm

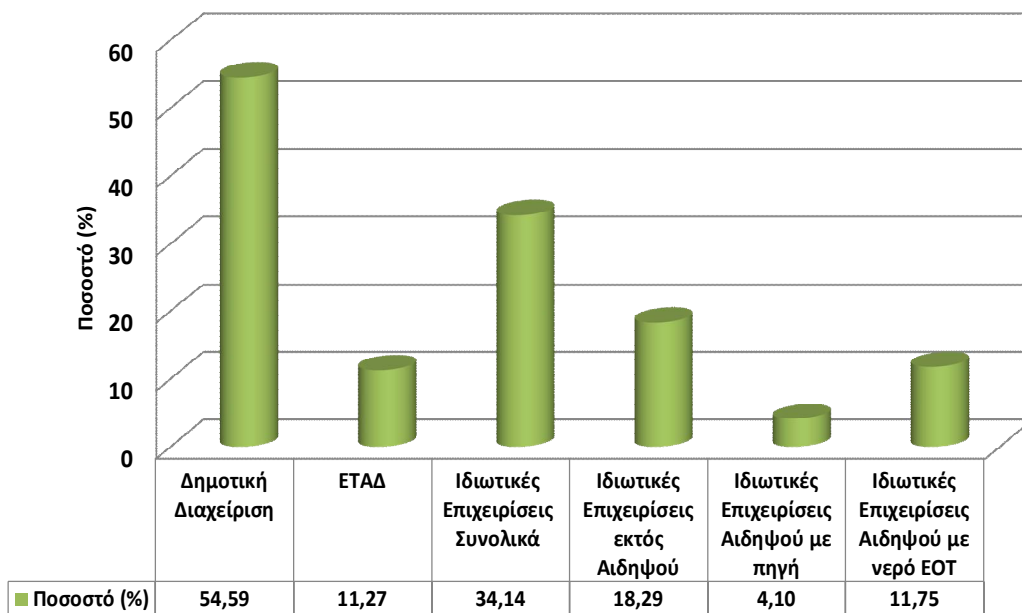
Γράφημα 2.3. Σύνολο εισιτηρίων κατά το έτος 2016 ανά περιφέρεια. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών–Ιούνιος 2017. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm

Το μεγαλύτερο ποσοστό στην κατανομή των εισιτηρίων (55%) κατά το 2005-2016 φαίνεται να έχουν οι επιχειρήσεις που τελούν υπό δημοτική διαχείριση (Γράφημα 2.4) με 11% και 34% να αντιστοιχεί στις λουτρικές μονάδες που λειτουργούν υπό τη διαχείριση της ΕΤΑΔ και υπό ιδιωτική διαχείριση, αντίστοιχα.

Γράφημα 2.4. Κατανομή εισιτηρίων ανά φορέα εκμετάλλευσης κατά την περίοδο 2005-2016. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm

Οι λουτρικές μονάδες υπό ιδιωτική διαχείριση συγκεντρώνονται γεωγραφικά στην περιοχή της Αιδηψού, με ποσοστό εισιτηρίων 4,10% και 11,75% για εκείνες που χρησιμοποιούν νερό από την ιαματική πηγή της Αιδηψού και νερό από τον ΕΟΤ, αντίστοιχα (Γράφημα 2.5).

Γράφημα 2.5. Κατανομή εισιτηρίων ανά φορέα εκμετάλλευσης κατά την περίοδο 2005-2016, με διάκριση ως προς τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm

Εστιάζοντας περισσότερο στις επιχειρήσεις λουτρικών μονάδων που τελούν υπό δημοτική διαχείριση, το ετήσιο ποσοστό που καταλαμβάνουν επί του συνόλου του κλάδου κατά την περίοδο 2005-2016 ανά έτος καταγράφεται ως εξής (Πίνακας 2.9).

Πίνακας 2.9. Μερίδιο των επιχειρήσεων δημοτικής διαχείρισης επί του συνόλου των επιχειρήσεων. Πηγή: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών-Ιούνιος 2017.

ΕΤΟΣ	Ποσοστό εισιτηρίων επί του συνόλου της αγοράς
2005	45,74%
2009	50,04%
2012	67,98%
2013	69,16%
2014	70,63%
2015	70,36%
2016	72,65%

Το μεγάλο ποσοστό εισιτηρίων των επιχειρήσεων δημοτικής διαχείρισης 72,65% ερμηνεύεται από τον υψηλό αριθμό εισιτηρίων της Κεντρικής Μακεδονίας και του Βορείου Αιγαίου.

2.3. Ο ιαματικός τουρισμός στην Παγκόσμια αγορά

2.3.1. Οικονομικά στοιχεία της παγκόσμιας αγοράς του ιαματικού τουρισμού

Η παγκόσμια αγορά του ιαματικού τουρισμού αποτελεί μια αγορά με πολλά περιθώρια ανάπτυξης. Σύμφωνα με το *Global Wellness Institute* (2017) προέκυψε ότι τα συνολικά έσοδα των επιχειρήσεων ιαματικών πηγών ανήλθαν παγκοσμίως στα 51 έναντι 50 δισεκατομμυρίων δολαρίων κατά τα έτη 2015 και 2013, αντίστοιχα, αναδεικνύοντας τα περιθώρια ανάπτυξης των υφιστάμενων επιχειρήσεων και της υλοποίησης σχετικών επενδύσεων (Πίνακας 2.10).

Πίνακας 2.10. Αριθμός ιαματικών μονάδων και έσοδα σε δισεκατομύρια δολάρια ανά παγκόσμια περιοχή κατά το έτος 2015. Πηγή: Global Wellness Institute, 2017.

Περιοχή	Ιαματικές μονάδες	Έσοδα
Ασία-Ειρηνικός	20.146	29,23
Ευρώπη	5613	19,74
Λατινική Αμερική	1148	1,20
Βόρεια Αμερική	237	0,57
Κεντρική- Ανατολική Αφρική	324	0,24
Sub-Saharan Αφρική	39	0,06
ΣΥΝΟΛΟ	27.507	51,04

Με βάση τα ποσοστά των εσόδων από τη χρήση ιαματικών πηγών ανά ήπειρο (Πίνακας 2.10), διαπιστώνουμε ότι:

- ♦ 1^η θέση κατέχει η Ασία με πρωτοπόρες χώρες την Κίνα και την Ιαπωνία (55% των εσόδων παγκοσμίως) και με αριθμητική κυριαρχία της Ιαπωνίας έχοντας ως φυσικό πλούτο 17.238 καυτών πηγών γνωστών ως onsen,
- ♦ 2^η η Ευρώπη με αρκετές χώρες να διαθέτουν ιαματικό φυσικό πλούτο, μακρά παράδοση και ιστορία στη χρήση των ιαματικών πόρων για θεραπεία και ίαση, και
- ♦ 3^η η Αμερική με τη Λατινική Αμερική, παρά τη μεγάλη ιστορία στη χρήση θερμών ιαματικών νερών και στην αναψυχή γύρω από αυτά, να κατέχει μόνο το 2% των εσόδων και το 4% των ιαματικών μονάδων παγκοσμίως.

Με βάση τα έσοδα των ιαματικών επιχειρήσεων ανά περιοχή μεταξύ των ετών 2013 - 2015 (Πίνακας 2.11.), εκτός από την αύξηση των εσόδων, παρατηρείται και αύξηση του συνολικού αριθμού των ιαματικών επιχειρήσεων (+2,46%). Ειδικότερα, καταγράφεται μείωση εσόδων στην Ευρώπη, παρά την αύξηση (+11,48%) του αριθμού των ιαματικών επιχειρήσεων το 2015. Αντιφατική είναι η εικόνα στην Ασία, με μείωση του αριθμού των επιχειρήσεων αλλά αύξηση των εσόδων. Στην Αμερική και την Αφρική η τάση είναι γενικά αυξητική. Λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορετικές οικονομικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε περιοχή, καθώς και τις αλλαγές που ανακύπτουν στην οικονομία μιας αγοράς, λόγω των επιρροών της ισοτιμίας των νομισμάτων των διαφόρων χωρών που συμμετέχουν σε αυτή, εκτιμάται ότι η πτώση των εσόδων δεν είναι πραγματική αλλά οφείλεται στην αλληλεπίδραση του εγχώριου νομίσματος τους με το δολάριο.

Πίνακας 2.11. Αριθμός ιαματικών μονάδων και έσοδα σε δισεκατομύρια δολάρια **ανά** παγκόσμια περιοχή κατά την περίοδο 2013-2015. Πηγή: Global Wellness Institute, 2017.

Περιοχή	Ιαματικές μονάδες (αριθμός)		Έσοδα (δισεκατομύρια δολάρια)	
	2013	2015	2013	2015
Ασία-Ειρηνικός	20.298	20.146	26,75	29,23
Ευρώπη	5035	5613	21,65	19,74
Λατινική Αμερική	961	1148	0,87	1,2
Βόρεια Αμερική	203	237	0,49	0,57
Κεντρική- Ανατολική Αφρική	315	324	0,23	0,24
Sub-Saharan Αφρική	35	39	0,05	0,06
Σύνολα	26.847	27.507	50,04	51,04

Στον κλάδο των ιαματικών πηγών οι επιχειρήσεις διακρίνονται σε εκείνες που προσφέρουν αμιγώς και αποκλειστικά υπηρεσίες θεραπείας με τη χρήση του ιαματικού φυσικού πόρου, και στις επιχειρήσεις που, πέρα από τις ιατρικές και θεραπευτικές χρήσεις του ιαματικού πόρου, παρέχουν και υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας (π.χ. υπηρεσίες ευεξίας) (Πίνακας 2.12.). Παγκοσμίως, η πλειονότητα των επιχειρήσεων που παρέχουν μόνο τη χρήση του ιαματικού πόρου παρουσιάζεται με προφίλ απλών και παραδοσιακών υπηρεσιών, και ως επί το πλείστον με χαμηλό εισιτήριο. Αντίθετα, οι επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες ευεξίας προστιθέμενης αξίας παρουσιάζονται με προφίλ εκλεπτυσμένο, με σύγχρονες εγκαταστάσεις και με μεγάλο εύρος παρεχόμενων υπηρεσιών.

Πίνακας 2.12. Αριθμός και έσοδα επιχειρήσεων με και χωρίς υπηρεσίες ευεξίας κατά το έτος 2015
Πηγή: Global Wellness Institute, 2017.

	Αριθμός επιχειρήσεων	Έσοδα*	
		Δισεκατομύρια δολάρια	Ποσοστό (%)
ΧΩΡΙΣ υπηρεσίες ευεξίας	20.335	18,9	37,1%
ΜΕ υπηρεσίες ευεξίας	7.172	32,1	62,9%
ΣΥΝΟΛΟ	27.507	51,0	100%

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ενδεικτικές υπηρεσίες ευεξίας: χειρομάλαξη (massage), θεραπείες προσώπου και σώματος, ρεφλεξολογία, διατροφή, διαμονή, αναψυχή.
*Από όλες τις προσφερόμενες υπηρεσίες των επιχειρήσεων, όπως μπάνιου/λούσεων, κολύμβησης, υπηρεσίες ευεξίας και ειδικών θεραπειών, υπηρεσίες διαμονής και διατροφής.

Σύμφωνα με το [Global Wellness Institute \(2017\)](#), η παγκόσμια γεωγραφική κατανομή των 27.507 επιχειρήσεων ιαματικών πηγών αφορά 109 χώρες με τις πρώτες 20 στη βάση των συνολικών εσόδων τους το 2015 (20.902 επιχειρήσεις, έσοδα 90,53% επί του συνόλου) να παρουσιάζονται στον [Πίνακα 2.13](#).

Πίνακας 2.13. Γεωγραφική κατανομή των 20 παγκοσμίως κορυφαίων επιχειρήσεων ιαματικών πηγών με βάση τα συνολικά τους έσοδα κατά το έτος 2015.

Σειρά	Χώρα	Ιαματικές επιχειρήσεις	Έσοδα
1	Κίνα	2200	15721,60
2	Ιαπωνία	17238	12493,40
3	Γερμανία	1265	6823,70
4	Ρωσία	823	3075,90
5	Ιταλία	760	1674,50
6	Αυστρία	181	905,10
7	Τουρκία	267	691,50
8	Ουγγαρία	546	665,90
9	Ισπανία	247	658,80
10	Πολωνία	185	620,60
11	Γαλλία	175	582,40
12	Βραζιλία	147	526,10
13	Τσεχία	90	513,00
14	Ηνωμένες Πολιτείες	217	487,70
15	Σουηδία	71	479,60
16	Σλοβενία	74	426,80
17	Σλοβακία	97	371,00
18	Πορτογαλία	84	308,20
19	Ισλανδία	139	301,10
20	Νότια Κορέα	96	293,20

Πηγή: Global Wellness Institute, 2017.

Τα στοιχεία για την Κίνα και την Ιαπωνία, τις δύο χώρες που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό (70,66%) επιχειρήσεων ιαματικών πηγών και εσόδων 55.32% στα γεωγραφικά τους όρια, παρατίθενται στον Πίνακα 2.14. Παρατηρείται ότι οι 20 πρώτες χώρες καταλαμβάνουν έσοδα 93,37%.

Πίνακας 2.14. Παγκόσμια κατανομή ιαματικών επιχειρήσεων και εσόδων κατά το έτος 2015 στις χώρες του κλάδου.					
Χώρες		Ιαματικές επιχειρήσεις		Έσοδα (δισεκατομύρια δολάρια)	
Κατάταξη	Πλήθος	Αριθμός	%	Αριθμός	%
1 ^η & 2 ^η (Κίνα & Ιαπωνία)	2	19.438	70,67	28.215,00	55,32
3 ^η (Γερμανία)	1	1.265	4,59	6823,70	13,38
4 ^η - 20 ^η	17	4.199	15,27	12.581,40	24,67
21 ^η – 109 ^η	89	2.605	9,47	3380,30	6,63
ΣΥΝΟΛΟ	109	27.507	100	51.000,40	100

Πηγή: Global Wellness Institute, 2017.

Το ανθρώπινο δυναμικό στις επιχειρήσεις ιαματικών πηγών το έτος 2015 φαίνεται να ανέρχεται σε 3,9 εκατομύρια εργαζόμενους (1,4 άμεσα και 2,5 εκατομύρια έμμεσα (π.χ. προμηθευτές, διαφημιστικές εταιρείες κ.α.) (Global Wellness Institute, 2017).

2.3.2. Ο ιαματικός τουρισμός στην Ασιατική αγορά.

Η Ασία εμφανίζει στον κλάδο του ιαματικού τουρισμού κυρίαρχες χώρες την Κίνα και την Ιαπωνία (Global Wellness Institute, 2016). Οι τάσεις και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε αγοράς περιγράφονται αναλυτικά στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ. Συνοπτικά, η πρώτη χώρα σε έσοδα από τις ιαματικές πηγές παγκοσμίως είναι η Κίνα διαθέτοντας στη γεωγραφική της έκταση πάνω από 4000 πηγές. Ο αριθμός των τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα ως ιαματικό προορισμό αυξάνεται 15-20% ετησίως. Η Ιαπωνία αποτελεί παραδοσιακά κυρίαρχη δύναμη του κλάδου, καθώς έχει πληθώρα γεωθερμικών πηγών, λόγω του μεγάλου αριθμού ενεργών ηφαιστείων που υπάρχουν στη χώρα. Η κύρια χρήση των θερμικών πηγών είναι η κολύμβηση onsen, η οποία για τους γιαπωνέζους αποτελεί αγαπημένη δραστηριότητα με ευεργετικές ιδιότητες για το σώμα και την ψυχή τους και είναι απόλυτα συνυφασμένη με την παράδοσή τους στο πέρασμα των αιώνων.

2.3.3. Ο ιαματικός τουρισμός στην Ευρωπαϊκή αγορά.

Ο ιαματικός τουρισμός σε όλο τον κόσμο και την Ευρώπη αλλάζει μορφή με τους επαγγελματίες του κλάδου αλλά και τους χρήστες των υπηρεσιών να παρουσιάζουν μια τάση πέρα από τις ιατρικές παροχές, προς παροχές για καλή φυσική κατάσταση και ευεξία. Έτσι σήμερα, η Ευρώπη απευθύνεται όχι μόνο σε ασθενείς για τη θεραπεία τους, αλλά προβάλλει τους ιαματικούς φυσικούς πόρους σε ένα πακέτο παροχής ολοκληρωμένων υπηρεσιών σε ασθενείς και υγιείς ανθρώπους για την επίτευξη θεραπείας, διατήρησης υγείας, ευεξίας, χαλάρωσης και αναψυχής (Boekstein, 2014, Lee & King, 2008, Cockerell (1996).

Όπως σε κάθε αγορά, έτσι και στην αγορά του ιαματικού τουρισμού παρατηρείται διαφοροποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών και επιχειρήσεων. Η διαφοροποίηση οφείλεται αφενός στις ξεχωριστές ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τον κάθε ιαματικό φυσικό πόρο και αφετέρου στην κουλτούρα, τις ιδιαίτερες πολιτικο-οικονομικο-κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν και τέλος στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς σε κάθε χώρα (Lee & King, 2008, Porter, 1990).

Σχετικά με τον ιαματικό τουρισμό στην ευρωπαϊκή αγορά, παρατίθενται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

α) μια διεξοδική ιστορική περιγραφή της εξέλιξης του ιαματικού τουρισμού στην Ευρώπη (Boekstein, 2014, Bywater, 1990, Gilbert & Van De Weert, 1991, Towner, 1996)

β) μια σύντομη αναφορά των ιδιαίτερων τάσεων και χαρακτηριστικών των κύριων χωρών που ανήκουν στην ευρωπαϊκή αγορά, όπως και η Ελλάδα, για τις χώρες της Γερμανίας (Erfurt-Cooper & Cooper, 2009, Boekstein, 2014, Cockerell & Trew, 2003, Smith & Puczkó, 2009, Κωνσταντινίδου, 2017) της Ρωσίας (Tretiakova, Shmeleva, & Brankov, 2018) της Ισλανδίας, (Erfurt-Cooper & Cooper, 2009), της Ιταλίας (Boekstein 2014), του Βελγίου (Boekstein 2014), της Ουγγαρίας (Messerlu & Oyama, 2004; Boekstein 2014), της Αγγλίας (Boekstein 2014; Cockerell & Trew, 2003) και της Τουρκίας (Akcoban, 2005; Boekstein 2014, Today's Zaman, 2012).

2.3.4. Έρευνες ανάλυσης της αγοράς του ιαματικού τουρισμού.

Η ανάγκη διερεύνησης των τάσεων της αγοράς ιαματικού τουρισμού δημιουργείται προκειμένου να εντοπιστούν οι προοπτικές ανάπτυξης του κλάδου του ιαματικού τουρισμού, να βελτιστοποιήσουν την απόδοσή τους οι υφιστάμενες επιχειρήσεις καθώς και για την επιλογή των βέλτιστων επενδύσεων. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται

αποτελέσματα δύο μελετών που διενεργήθηκαν η μὲν πρώτη για τον εντοπισμό των πηγών ανάπτυξης και τα μέσα προώθησης του ιαματικού τουρισμού στην Κίνα το 2009 (Heung & Kucukusta, 2012) και η δεύτερη για τον εντοπισμό των παραγόντων που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα των ιαματικών-θερμών πηγών στον τομέα του τουρισμού την Ταϊβάν το 2005 (Lee & King, 2008).

Έρευνα για τις πηγές ανάπτυξης και τα μέσα προώθησης του ιαματικού τουρισμού (Heung & Kucukusta, 2012). Η έρευνα διενεργήθηκε στην Κίνα το 2009 με σκοπό την αναζήτηση των δυνατοτήτων και πηγών ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού καθώς και των βέλτιστων μέσων για την προώθηση του. Απαντήσεις στα ερωτήματα κλήθηκαν να δώσουν οι ειδικοί του κλάδου: επαγγελματίες του ιαματικού τουρισμού, επιστήμονες και ειδικοί στον τομέα της υγείας. Το ερωτηματολόγιο δόθηκε στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του International Wellness Tourism Summit Forum, που διενεργήθηκε στην Κίνα το 2009.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι, για την αγορά της Κίνας:

1. Τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά για την ανάπτυξη του κλάδου είναι τα περιβαλλοντικά φυσικά πλεονεκτήματα ενός προορισμού. Ο καθαρός αέρας, το όμοφο φυσικό περιβάλλον, τα τοπία και η καλή ποιότητα των φυσικών ιαματικών πηγών θεωρούνται τα πιο αγαπητά χαρακτηριστικά.
2. Δεύτερο στις προτεραιότητες ενός προορισμού εμφανίζεται το περιβάλλον του προορισμού να είναι ήσυχο, γαλήνιο, ασφαλές και χαλαρωτικό.
3. Ως λιγότερο σημαντικό χαρακτηριστικό ενός προορισμού, αλλά μέσα στα 10 πρώτα, εμφανίστηκε το καλό δίκτυο μεταφορών και γενικά η εύκολη προσβασιμότητα.
4. Οι υπηρεσίες διατροφής και διαμονής φάνηκαν τελευταίες στην σημαντικότητα του προφίλ των προορισμών. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην αξιολόγηση των ιαματικών κέντρων της χώρας και των υπηρεσιών αναψυχής που προσφέρουν, αξιολογήθηκαν με το χαμηλότερο βαθμό τα κέντρα που πρόσφεραν πολυτελή διαμονή και είχαν τέλειες υπηρεσίες αναψυχής.

Για την επιλογή των καταλληλότερων μέσων για την προώθηση του ιαματικού τουρισμού της χώρας ως πιο αποτελεσματικές μέθοδοι διαπιστώθηκαν:

1. Η διαφήμιση στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, κυρίως για την εγχώρια αγορά.
2. Η κυβερνητική υποστήριξη που θεωρείται ως πιο ευεργετική για τον τουρισμό από ξένες χώρες.

3. Η οργάνωση προωθητικών εκδηλώσεων κυρίως για τις περιοχές που προσφέρουν υπηρεσίες και εγκαταστάσεις ευεξίας.
4. Το διαδίκτυο για τις εγχώριες αλλά κυρίως για τις διεθνείς καμπάνιες.
5. Η διαφήμιση σε περιοδικά υγείας και τηλεοπτικά κανάλια με εκπομπές υγείας.
6. Η συνεργασία με ταξιδιωτικούς πράκτορες υγείας και ευεξίας.

Έρευνα για τον εντοπισμό των παραγόντων που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα των ιαματικών-θερμών πηγών στον τομέα του τουρισμού (Lee & King, 2008).

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Ταϊβάν το 2005 από τους Lee και King (2008) σε δείγμα από εμπειρογνώμονες και ειδικούς του τουρισμού. Σκοπός της έρευνας ήταν ο προσδιορισμός των παραγόντων που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα των ιαματικών – θερμών πηγών στο τομέα του τουρισμού. Η έρευνα διενεργήθηκε σε τρεις φάσεις σύμφωνα με τη μέθοδο Delphi, και συμμετείχαν σε αυτή κυβερνητικοί υπάλληλοι, ιδιοκτήτες ιαματικών πηγών και ακαδημαϊκοί του κλάδου των ιαματικών –θερμών πηγών.

Σε κάθε φάση το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις σχετικά με:

1. Το βαθμό στον οποίο οι τουριστικοί πόροι και οι ελκυστικές συνοδευτικές υπηρεσίες- παροχές συμβάλλουν στην ελκυστικότητα και το χαρακτήρα των ιαματικών – θερμών πηγών τουριστικού τομέα.
2. Το βαθμό στον οποίο οι στρατηγικές τουρισμού εξασφαλίζουν τη βιωσιμότητα του τουριστικού τομέα των ιαματικών-θερμών πηγών και
3. Το βαθμό στον οποίο το εξωτερικό, ανταγωνιστικό περιβάλλον επηρεάζει τη δυνατότητα ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού.

Αναλύοντας τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώνεται ότι:

Οι παράμετροι ελκυστικότητας ιαματικού προορισμού και οι οποίοι επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα των ιαματικών προορισμών διακρίνονται σε επτά κατηγορίες:

1. Φυσικοί πόροι
2. Πολιτιστικά αγαθά
3. Ειδικά αξιοθέατα
4. Διαμονή
5. Φαγητό
6. Μεταφορά και προσβασιμότητα

7. Ασφάλεια και προστασία

Αναλυτικότερα, για τους φυσικούς πόρους, η πλειονότητα των συμμετεχόντων συμφώνησε ότι, ο μεγάλος αριθμός και η ποικιλία των φυσικών –ιαματικών θερμών πηγών παρέχουν στην Ταϊβάν ένα ξεκάθαρο πλεονέκτημα για προέγκυση τουρισμού. Τα πολιτιστικά αγαθά και ιστορικά στοιχεία αποτελούν ένα ελκυστικό παράγοντα στον προορισμό. Η ύπαρξη πολιτισκών αγαθών αυξάνει το εύρος και το βάθος της εμπειρίας στον ταξιδιωτικό προορισμό αλλά καταλήγοντας χαρακτηρίστηκαν ως επιθυμητά αλλά όχι απαραίτητα. Τα ειδικά αξιοθέατα ενός προορισμού αξιολογήθηκαν από τους ερωτηθέντες ως χρήσιμο εργαλείο για τον εμπλουτισμό της τουριστικής εμπειρίας και ως η καλύτερη λύση για τον περιορισμό της εποχικότητας που υφίσταται στον κλάδο του ιαματικού τουρισμού. Στη θετική σημασία της εξασφάλιση της διαμονής συμφώνησαν όλοι οι συμμετέχοντες με την ύπαρξη καταλυμάτων να αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην ανταγωνιστικότητα ενός προορισμού. Διατυπώθηκε η άποψη ότι ένα κατάλυμα καθαρό, ποιοτικό και σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον θα παρατείνει τη διάρκεια παραμονής καθώς θα αυξήσει την αξία της εμπειρίας στον ταξιδιωτικό προορισμό. Η παροχή καλού φαγητού αποτελεί μια σημαντική πτυχή του τουρισμού. Μπορεί να δημιουργήσει αξία στον επισκέπτη του προορισμού με την παροχή γεύσεων απόλυτα συνδεδεμένων με την παράδοση του τόπου, καθώς επίσης μπορεί να αποτελέσει το μέσο για την παροχή προσφορών στον επισκέπτη. Η δυνατότητα μεταφοράς στον ταξιδιωτικό προορισμό και η ευκολία στην προσβασιμότητα, αδιαμφισβήτητα αποτελούν ένα παράγοντα που μπορεί να προσελκύσει ή να αποτρέψει την επιλογή του. Η ασφάλεια και η προστασία αποτελούν τη βασική και αδιαπραγμάτευτη απαίτηση για τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων ιαματικών πηγών. Ένα υγιεινό και ασφαλές περιβάλλον κολύμβησης αποτελεί τη καλύτερη διαφήμιση για τους επιχειρηματίες και θα πρέπει να συνιστά πρωταρχικό μέλημά τους. Τέλος, διατυπώθηκε η άποψη ότι θα πρέπει να τίθενται κανόνες για την ορθή χρήση των φυσικών πόρων έτσι ώστε οι ίδιοι οι επισκέπτες να εκπαιδεύονται στην υγιεινή, στην ασφάλεια και την προστασία του ιαματικού πόρου.

Η σημασία της στρατηγικής του τουριστικού ιαματικού προορισμού στην ανταγωνιστικότητά του καθορίζεται από 7 παράγοντες:

1. Τις δυνατότητες του προορισμού
2. Το management της επιχείρησης
3. Τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη του προορισμού
4. Τη διαχείριση του ευρύτερου περιβάλλοντος

5. Την ποιότητα των υπηρεσιών management
6. Την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού
7. Το marketing management του προορισμού
8. Την τιμολογιακή πολιτική

Η σημασία του εξωτερικού περιβάλλοντος στην ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προορισμού επηρεάζεται από παράγοντες που διακρίνονται σε πέντε κατηγορίες:

1. Κοινωνικοπολιτισμικές αλλαγές
2. Οικονομική ανάπτυξη
3. Συνθήκες ζήτησης του κλάδου
4. Στάση και συνεισφορά της τοπικής κοινωνίας
5. Αλληλεπίδραση μεταξύ επιχειρήσεων στην αγορά του κλάδου.

Από τις δύο αυτές έρευνες στην Κίνα το 2009 (Heung & Kucukusta, 2012) και στην Ταϊβάν το 2005 (Lee & King, 2008), γίνεται αντιληπτό ότι για να αναπτυχθεί ο ιαματικός τουρισμός και οι επιχειρήσεις του κλάδου να είναι βιώσιμες και ελκυστικές σε επενδύσεις, πρέπει να αναδεικνύεται, και ταυτόχρονα να προστατεύεται, το ιδιαίτερο μείγμα που προκύπτει από το συνδυασμό των φυσικών ιαματικών πόρων και των πολιτιστικών στοιχείων του τόπου. Πρέπει απαραίτητα να διαφυλάσσεται η υγιεινή και η ασφάλεια στην ιαματική πηγή και τις εγκαταστάσεις της. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της διεύρυνσης του χρόνου παραμονής στον ιαματικό προορισμό και της μείωσης της εποχικότητας, θα πρέπει οι ιαματικές μονάδες να παρέχουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες καλύπτοντας τη διαμονή, τη διατροφή και την αναψυχή στον τόπο του ιαματικού φυσικού πόρου.

2.4. Νομοθετικό Πλαίσιο Ιαματικού Τουρισμού

2.4.1 Αναγνώριση ιαματικών φυσικών πόρων και χορήγηση ειδικού σήματος λειτουργίας.

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι αξιοποιούνται και συμβάλλουν στην ανάπτυξη τόσο της τοπικής κοινωνίας όσο και στην ανάπτυξη της χώρας στο σύνολό της. Η αξιοποίηση τους αποτελεί πηγή ανάπτυξης του ιαματικού τουρισμού και ως μορφή εναλλακτικού τουρισμού συντελεί στην εν γένει ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος της χώρας. Από

τα ανωτέρω γίνεται αντιληπτό ότι είναι απαραίτητη η στήριξη του ιαματικού τουρισμού και από το νομοθετικό πλαίσιο της χώρας.

Ιστορικά, ο ιαματικός τουρισμός άρχισε να λειτουργεί στην Ελλάδα με τον Νόμο 2188, ο οποίος ψηφίστηκε κατά το έτος 1920 και όρισε το κανονιστικό πλαίσιο λειτουργίας των ιαματικών φυσικών πόρων και των μονάδων / επιχειρήσεων γύρω από αυτούς. Κατά τα επόμενα έτη έγινε καταγραφή των ιαματικών φυσικών πόρων και θεσπίστηκαν υπηρεσίες για τη στήριξη του τομέα τόσο στο Υπουργείο Τουρισμού όσο και στο τμήμα Ιαματικών πηγών του Εθνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ). Με την ψήφιση του Νόμου 3498 κατά το έτος 2006, δημιουργείται πλέον μετά από 86 έτη από τον πρώτο νόμο του 1920, ένα νομοθετικό πλαίσιο για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού της χώρας. Στις διατάξεις του Νόμου 3498/2006 ορίζεται η διαδικασία αναγνώρισης των φυσικών πόρων ως ιαματικών, και ότι η διαδικασία και οι προδιαγραφές για την αδειοδότηση των επιχειρήσεων του κλάδου θα καθορίζονται με έκδοση υπουργικής απόφασης. Η επίσημη αναγνώριση ενός φυσικού πόρου ως ιαματικού είναι απαραίτητη, προκειμένου να υπάρχει η δυνατότητα διαχείρισης του και η ίδρυση Μονάδων Ιαματικής Θεραπείας (ΜΙΘ) ή Κέντρων Ιαματικού Τουρισμού-Θερμαλισμού (ΚΙΤΘ). Ο Νόμος 3498/2006 τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με διατάξεις και υπουργικές αποφάσεις, και το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο παρουσιάζεται στον [Πίνακα 2.15](#).

Για την έναρξη λειτουργίας των επιχειρήσεων του κλάδου του ιαματικού τουρισμού, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις, εντοπίζονται δύο βασικά βήματα:

1. Αναγνώριση φυσικού πόρου ως ιαματικού με την έκδοση απόφασης αρμόδιου Υπουργού Τουρισμού και τη δημοσίευσή της σε ΦΕΚ.
2. Αδειοδότηση / χορήγηση ειδικού σήματος λειτουργίας των Μονάδων Ιαματικής Θεραπείας ή των Κέντρων Ιαματικού Τουρισμού-Θερμαλισμού.

Περιγράφονται κατωτέρω συνοπτικά τα δύο βήματα για τη διαδικασία αναγνώρισης των ιαματικών φυσικών πόρων και την αδειοδότηση των επιχειρήσεων.

Βήμα 1^ο: Αναγνώριση ιαματικού φυσικού πόρου. Με τις διατάξεις του άρθρου 4 του ανωτέρω νόμου, τα στάδια της διαδικασίας για την αναγνώριση ενός φυσικού πόρου ως ιαματικού είναι:

1. Υποβολή αιτήματος με συνημμένα δικαιολογητικά προς τον Εθνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ). Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) στην περιφέρεια των οποίων αναβλύζει ή αντλείται ο ιαματικός φυσικός πόρος

μπορούν να υποβάλλουν αίτημα. Η διαδικασία αναγνώρισης δύναται να ξεκινήσει αυτεπάγγελτα από τον ΕΟΤ.

2. Η Επιτροπή προστασίας ιαματικών φυσικών πόρων γνωμοδοτεί για την αναγνώριση ή όχι ενός φυσικού πόρου ως ιαματικού.
3. Ο ΕΟΤ υποβάλλει επίσης σχετική πρόταση για την αναγνώριση.
4. Ο/Η υπουργός τουριστικής ανάπτυξης υπογράφει απόφαση αναγνώρισης του φυσικού πόρου ως ιαματικού.
5. Δημοσίευση της απόφασης σε ΦΕΚ.

Όλες οι αναγνωρίσεις φυσικών πόρων ολοκληρώνονται με τη δημοσίευση της σχετικής απόφασης σε ΦΕΚ. Στο Μητρώο ιαματικών φυσικών πόρων που τηρεί ο ΕΟΤ, καταχωρούνται όλες οι αναγνωρίσεις. Επιπλέον, στο μητρώο τηρούνται οι αποφάσεις καθώς και οι φάκελοι με τα δικαιολογητικά.

Με την αναγνώρισή τους ως ιαματικοί, οι φυσικοί πόροι αποκτούν ταυτότητα, αφού η απόφαση αναγνώρισης αναφέρει:

- Το είδος του ιαματικού φυσικού πόρου
- Την τοποθεσία ανάβλησης ή άντλησης
- Τα φυσικά και χημικά χαρακτηριστικά του
- Τις ιαματικές του ιδιότητες
- Τις ενδείξεις καθώς και τις αντενδείξεις για την ασφαλή χρήση και υγεία των χρηστών
- Τοπογραφικά διαγράμματα εγκεκριμένα από τον ΕΟΤ, στα οποία αποτυπώνονται τόσο η περιοχή του ιαματικού φυσικού πόρου, τα κτίσματα σε απόσταση 200 μέτρων από αυτόν, καθώς και η ευρύτερη περιοχή.

Πίνακας 2.15. Νομοθετικό πλαίσιο για τον ιαματικό τουρισμό (Νόμοι και Υπουργικές αποφάσεις).		
Πηγές: www.e-nomothesia.gr , www.minitour.gr , www.et.gr .		
ΝΟΜΟΙ		
Αριθμός	ΦΕΚ	Τίτλος
3498	230/τ.Α/2006	Ανάπτυξη ιαματικού τουρισμού και λοιπές διατάξεις
4049	35/τ.Α/23-02-2012	Αντιμετώπιση της βίας στα γήπεδα, του Ντόπινγκ, των προσυνηνομένων αγώνων και λοιπές διατάξεις. Άρθρο 39 Ρύθμιση θεμάτων ιαματικών πηγών
4070	82/τ.Α/10-04-2012	Ρυθμίσεις Ηλεκτρονικών Επικοινωνιών, Μεταφορών, Δημοσίων Έργων και άλλες διατάξεις.
4179	175/τΑ/08-08-2013	Απλούστευση διαδικασιών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τουρισμό αναδιάρθρωση του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού και λοιπές διατάξεις. <i>Το άρθρο 20 αναφέρεται στον ιαματικό τουρισμό</i>
4213	261/τΑ/09-12-2013	Προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2011/24/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9ης Μαρτίου 2011 περί εφαρμογής των δικαιωμάτων των ασθενών στο πλαίσιο της διασυνοριακής υγειονομικής περίθαλψης. <i>Αναφέρεται ο νόμος στη διακίνηση των ασθενών εντός των χωρών ΕΕ στο πλαίσιο της διασυνοριακής περίθαλψης.</i>
4238	38/τ.Α/17-02-2014	Πρωτοβάθμιο Εθνικό Δίκτυο Υγείας (Π.Ε.Δ.Υ.), αλλαγή σκοπού Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και λοιπές διατάξεις. <i>Στο νόμο προβλέπεται η δυνατότητα ένταξης των Μονάδων Ιαματικής Θεραπείας και των Κέντρων Θαλασσοθεραπείας στη Π.Φ.Υ.</i>
4276	155/τ.Α/30-07-2014	Απλούστευση διαδικασιών λειτουργίας τουριστικών επιχειρήσεων και τουριστικών υποδομών, ειδικές μορφές τουρισμού και άλλες διατάξεις.
4280	159/τ.Β/08-08-2014	Περιβαλλοντική αναβάθμιση και ιδιωτική πολεοδόμηση- Βιώσιμη ανάπτυξη οικισμών Ρυθμίσεις δασικής νομοθεσίας και άλλες διατάξεις.
ΥΠΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ		
Αριθμός	ΦΕΚ	Τίτλος
16665	1932/τΒ/29-12-2006	Παράταση της προθεσμίας της παρ. 1 του άρθρου 36 του ν. 3498/2006 (ΦΕΚ230/Α/24.10.2006).
18582	1926/τΒ/11-09-2008	Γενικό μητρώο ιαματικών φυσικών πόρων
9833	1055/τ.Β/26-05-2009	Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων λειτουργίας μονάδων ιαματικής θεραπείας των κέντρων ιαματικού τουρισμού και των κέντρων θαλ/πείας καθώς ..... για τη χορήγηση ειδικού σήματος λειτουργίας τους
17414	2215/Β/02-10-2009	Γροποποίηση της υπ' αριθμ. 16655/22.12.2006 απόφασης Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης «Διαδικασία αναγνώρισης ιαματικών φυσικών πόρων» (ΦΕΚ Β' 1932)
14759	2657/τ.Β/09-11-2011	Απλούστευση της διαδικασίας χορήγησης ειδικού σήματος λειτουργίας σε μονάδες Ιαματικής θεραπείας, κέντρα ιαματικού τουρισμού ..... κτλ.
18401	1932/τΒ/31-12-2012	Παράταση των προθεσμιών της παραγράφου 3 του άρθρου 17, της παραγ. 1 του άρ. 22 και της παρ. 1 του αρ. 23 κτλ.) 31/12/2012
1721	188/Β/04-02-2013	Γροποποίηση της υπ' αριθμ. 16655/22.12.2006 απόφασης Υπουργού Τουριστικής Ανάπτυξης «Διαδικασία αναγνώρισης ιαματικών φυσικών πόρων» (Φ.Ε.Κ. Β' 1932), όπως ισχύει.
1506	356/τ.Β/26-01-2018	Καθορισμός τεχνικών και λειτουργικών προδιαγραφών ανέγερσης, μετατροπής και επέκτασης κέντρων θαλασσοθεραπείας και διαδικασία χορήγησης Ειδικού Σήματος Λειτουργίας. Ένταξη της διαδικασίας χορήγησης Ειδικού Σήματος Λειτουργίας σε κέντρα θαλασσοθεραπείας στο σύστημα διεκπεραίωσης μέσω των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.) που λειτουργούν ως Ενιαία Κέντρα Εξυπηρέτησης (Ε.Κ.Ε.)
2704	603/τ.Β/22-02-2018	Καθορισμός τεχνικών και λειτουργικών προδιαγραφών ανέγερσης, μετατροπής και επέκτασης Μονάδων Ιαματικής Θεραπείας και Κέντρων Ιαματικού Τουρισμού - Θερμαλισμού και διαδικασία χορήγησης ειδικού σήματος λειτουργίας (ε.σ.λ.).

Βήμα 2ο: Αδειοδότηση / Χορήγηση Ειδικού Σήματος Λειτουργίας. Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας αναγνώρισης ενός φυσικού πόρου ως ιαματικού, ξεκινά για τον φορέα που τον διαχειρίζεται η διαδικασία έγκρισης και αδειοδότησης της Μονάδας Ιαματικής Θεραπείας (ΜΙΘ) ή του Κέντρου Ιαματικού Τουρισμού-Θερμαλισμού (ΚΙΤΘ). Τα στάδια για την αναγνώριση είναι τρία:

1^ο Στάδιο: Καταλληλότητα οικοπέδου / γηπέδου. Πρωταρχικά, υποβάλλεται σχετικό αίτημα από το φορέα που διαχειρίζεται τον ιαματικό φυσικό πόρο, το οποίο περιλαμβάνει πληθώρα δικαιολογητικών. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Τοπογραφικό του χώρου που θα ανεγερθεί η μονάδα
- Τοπογραφικό της ευρύτερης περιοχής
- Τεχνικές εκθέσεις
- Υπεύθυνες δηλώσεις του φορέα διαχείρισης
- Βεβαίωση από εργαστήρια για τις ιδιότητες του ΙΦΠ
- Βεβαίωση της αρμόδιας υπηρεσίας για τον τρόπο ύδρευσης της μονάδας.

Στη συνέχεια, η Ειδική Υπηρεσία Προώθησης & Αδειοδότησης Τουριστικών Επενδύσεων (ΕΥΠΑΤΕ) εξετάζοντας τα στοιχεία του αιτήματος, γνωμοδοτεί στο όνομα του φορέα διαχείρισης για την καταλληλότητα του οικοπέδου στην αρμόδια Περιβαλλοντική Αρχή. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι παράγοντες που εξετάζονται είναι η απόσταση των κτισμάτων από την πηγή, η χαμηλή όχληση της περιοχής καθώς επίσης αν πληρούνται οι προδιαγραφές των καταλυμάτων, όπως ορίζονται στην σχετική υπουργική απόφαση (2704/2018).

2^ο Στάδιο: Χορήγηση άδειας δόμησης. Για την χορήγηση άδειας δόμησης πρέπει να υποβληθεί αίτημα στην Ειδική Υπηρεσία Προώθησης και Αδειοδότησης Τουριστικών Επενδύσεων (ΕΥΠΑΤΕ) με τα προβλεπόμενα από τη νομοθεσία δικαιολογητικά. Το αίτημα διαβιβάζεται στην υπηρεσία δόμησης του οικείου Δήμου, η οποία χορηγεί τη σχετική έγκριση δόμησης. Εφόσον υφίσταται έγκριση δόμησης, χορηγείται από την ΕΥΠΑΤΕ η άδεια δόμησης.

3^ο Στάδιο: Έκδοση Ειδικού Σήματος Λειτουργίας ΜΙΤ ή ΚΙΤΘ. Αφού ολοκληρωθεί η ανέγερση των κτισμάτων και των εγκαταστάσεων Μονάδας Ιαματικής Θεραπείας (ΜΙΘ) ή του Κέντρου Ιαματικού Τουρισμού-Θερμαλισμού (ΚΙΤΘ), γίνονται οι σχετικοί έλεγχοι τήρησης των προδιαγραφών σύμφωνα με τη ισχύουσα νομοθεσία, τις εγκρίσεις των προηγούμενων σταδίων και σε συνάρτηση πάντα με το αρχικό αίτημα. Εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις, εκδίδεται από την ΕΥΠΑΤΕ το Ειδικό Σήμα Λειτουργίας

της MIT ή του ΚΙΤΘ. Το σήμα χορηγείται εφάπαξ, εντός 28 ημερών από την υποβολή του αιτήματος. Επισημαίνεται δε, ότι η ανανέωση των δικαιολογητικών που λήγει η ισχύς τους, πρέπει να γίνει πριν τη λήξη τους.

2.4.2. Ιαματικός τουρισμός και διασυνοριακή υγειονομική περίθαλψη

Ο ιαματικός τουρισμός στηρίζεται στην εγχώρια αγορά αλλά και στην εισροή επισκεπτών από άλλες χώρες. Επιπλέον, ο ιαματικός τουρισμός απευθύνεται σε μεγάλο βαθμό σε άτομα που κάνουν χρήση των ιδιοτήτων των ιαματικών φυσικών πόρων για τη αποκατάσταση της υγείας τους. Τα υγειονομικά ασφαλιστικά ταμεία στη χώρα μας καλύπτουν ένα μικρό μέρος των εξόδων των ασφαλιζόμενων για τις ιαματικές θεραπείες τους και οι ασφαλισμένοι λαμβάνουν τα χρήματα ύστερα από μάλλον χρονοβόρες διαδικασίες (Γκόλφη, 2017). Αντίθετα, τα έξοδα για τις ιαματικές θεραπείες τουριστών από άλλες χώρες καλύπτονται από τα υγειονομικά ασφαλιστικά τους ταμεία. Η αύξηση των καλύψεων από τα ασφαλιστικά ταμεία και η ύπαρξη ταχύτερων διαδικασιών έγκρισης των εξόδων των ασφαλισμένων, δυνητικά θα συμβάλλει στην ενίσχυση της εγχώριας αγοράς ιαματικού τουρισμού. Παράλληλα, η ενίσχυση της αγοράς του ιαματικού τουρισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο υποστηρίζεται από την οδηγία 2011/24/ΕΕ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η οδηγία 2011/24/ΕΕ ορίζει τα δικαιώματα των ασθενών για πρόσβαση σε ασφαλή και καλής ποιότητας περίθαλψη σε διασυνοριακή βάση εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και τη λήψη αποζημίωσης για αυτήν. Βασικοί στόχοι της οδηγίας 2011/24/ΕΕ είναι:

1. Να παρέχει σαφείς κανόνες και πληροφορίες στους ασθενείς για την άσκηση των δικαιωμάτων τους για την πρόσβαση και την αποζημίωση για τις υπηρεσίες υγείας που λαμβάνουν σε ένα από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
2. Να παρέχει πληροφορίες για την ασφάλεια και την ποιότητα των υγειονομικών υπηρεσιών σε διασυνοριακή βάση.
3. Να διασφαλίσει τη συνεργασία μεταξύ των συστημάτων υγείας.

Με την εφαρμογή της οδηγίας στη χώρα μας οι ιαματικές πηγές γίνονται προσβάσιμες σε επισκέπτες από άλλες χώρες. Ενισχύεται ο κλάδος του ιαματικού τουρισμού, παρέχεται η δυνατότητα διείσδυσης στην ευρωπαϊκή αγορά με στόχο την αύξηση των εσόδων του κλάδου του ιαματικού τουρισμού της χώρας και, κατ' επέκταση, την ευημερία των φορέων / επιχειρήσεων του κλάδου. Στη χώρα μας ο Συνδέσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας ανέπτυξε συνεργασία με τον Εθνικό Οργανισμό Παροχής

Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ). Με στόχο την ενίσχυση του τουρισμού υγείας στην Ελλάδα δημιουργήθηκε η διαδικτυακή πύλη *Medical Tourism in Greece* με την φροντίδα του ΕΟΠΥΥ και τη συνεργασία όλων των φορέων του τουρισμού υγείας (*Medical Tourism in Greece, 2018*). Έτσι υπό τη σφραγίδα του Εθνικού παρόχου υγείας, θα καταχωρηθούν οι πάροχοι του ιατρικού τουρισμού στην Ελλάδα. Προκειμένου ένας φορέας διαχείρισης ιαματικού φυσικού πόρου να έχει τη δυνατότητα να καταχωρηθεί στην διαδικτυακή πύλη του ιατρικού τουρισμού θα πρέπει απαραίτητα:

- Να έχει δημοσιευθεί σε ΦΕΚ η αναγνώριση του ιαματικού φυσικού πόρου.
- Να έχει άδεια / ειδικό σήμα λειτουργίας για τις εγκαταστάσεις του.

Μέχρι σήμερα, (14/9/2018) στην διαδικτυακή πύλη *Medical Tourism in Greece* είναι καταχωρημένα πέντε «κέντρα ιαματικών πηγών» τα οποία αναφέρονται συνοπτικά στον Πίνακα 2.16.

Πίνακας 2.16. Κέντρα ιαματικών πηγών στην διαδικτυακή πύλη Medical tourism in Greece (14/9/2018).		
α/α	Ονομασία κέντρου	Ιαματικός φυσικός πόρος
1	Loutraki thermal spa	Ιαματικό νερό Δήμου Λουτρακίου-Περαχώρας-Αγίων Θεοδώρων
2	Θέρμαι Αγιασμάτων Ιαματικά Λουτρά Χίου	Ιαματική πηγή Αγιασμάτων Χίου
3	Λουτρά Πόζαρ Αλμωπίας (Λουτρά Λουτρακίου) Δήμου Αλμωπίας ΑΕ)	Θερμή Πηγή Λουτρακίου Αριδαίας –Αριδαίας
4	Πηλοθεραπευτήριο Κρηνίδων Καβάλας	Νερό Λουτρών Κρηνίδων Καβάλας Πηλός Λουτρών Κρηνίδων Καβάλας
5	Υδροθεραπευτήριο υγρών λουτρών Αγίας Παρασκευής	Ιαματικά νερά Αγίας Παρασκευής Κασσάνδρας Χαλκιδικής

Πηγή: Medical tourism in Greece, 2018 <http://mtgreece.org/el/monades-iamatikon-pigon>.

Τόσο το νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα, όσο και η ευρωπαϊκή οδηγία καθιστούν απαραίτητη την αναγνώριση των φυσικών πόρων στην Ελλάδα, καθώς και τη χορήγηση του ειδικού σήματος λειτουργίας Μονάδας Ιαματικής Θεραπείας (ΜΙΘ) ή Κέντρου Ιαματικού Τουρισμού-Θερμαλλισμού (ΚΙΤΘ). Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητη η παροχή πιστοποιημένων υπηρεσιών, υπό ιατρική επίβλεψη και παρακολούθηση (Tourismarket, 2017). Η ολοκλήρωση των ανωτέρω διαδικασιών θα έχει σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη του κλάδου, την προσέλκυση επενδύσεων και την αύξηση των εσόδων στον κλάδο καθώς επίσης και την τόνωση της ελληνικής οικονομίας εν γένει.

2.4.3. Χρηματοδοτικά εργαλεία στις επιχειρήσεις ιαματικού τουρισμού

Στο πλαίσιο ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα, το κεντρικό στρατηγικό σχέδιο προώθησης και προβολής του Εθνικού Οργανισμού Τουρισμού στοχεύει στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου «τουρισμός 12 μήνες το χρόνο». Για την επίτευξη του στόχου, η εθνική στρατηγική στοχεύει στην ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού, βασικές μορφές του οποίου αποτελεί ο τουρισμός υγείας και ευεξίας ο οποίος περιλαμβάνει τον ιατρικό και ιαματικό τουρισμό (Υπουργείο Τουρισμού, 2017). Στο υπουργείο Τουρισμού, ο σχεδιασμός της στρατηγικής περιλαμβάνει την ενίσχυση και υποστήριξη των επιχειρήσεων των ΟΤΑ διαμέσου του Επιχειρησιακού Προγράμματος του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης ΕΠΑΝΕΚ, για τη χρηματοδότηση μέσω του ΕΣΠΑ 2014-2020 έργων αναβάθμισης και εκσυγχρονισμού των υποδομών των ιαματικών πηγών που λειτουργούν οι Δήμοι. Το υπουργείο Τουρισμού φαίνεται εξετάζει τη δυνατότητα εξεύρεσης πόρων για την προώθηση των επενδύσεων και μέσω της δημιουργίας συμπράξεων δημόσιου ιδιωτικού τομέα (Τζιάλλας, 2017). Πέρα όμως από τους ανωτέρω τρόπους εξεύρεσης οικονομικών πόρων, για την ενίσχυσή τους οι επιχειρήσεις του ιαματικού τουρισμού, δημοτικές ή ιδιωτικές μπορούν να αξιοποιήσουν τα χρηματοδοτικά εργαλεία του αναπτυξιακού νόμου 4399/2016, του νόμου στον οποίο εντάχθηκε γενικά ο τουρισμός υγείας. Ο αναπτυξιακός νόμος 4399/2016 αποτελεί το θεσμικό πλαίσιο σύστασης καθεστώτων ενίσχυσης ιδιωτικών επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Οι βασικές επιδιώξεις του νόμου σχετίζονται με:

- ◆ τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, με έμφαση στην απασχόληση εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού.
- ◆ την προώθηση της ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης, με έμφαση στην περιφερειακή σύγκλιση.
- ◆ την υποστήριξη περιοχών με μειωμένη αναπτυξιακή δυναμική και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.
- ◆ την επανεκβιομηχάνιση της χώρας.
- ◆ την αύξηση της εξωστρέφειας και της καινοτομικότητας των επιχειρήσεων.
- ◆ την υψηλή προστιθέμενη αξία.
- ◆ τη βελτίωση του τεχνολογικού επιπέδου και της ανταγωνιστικότητας.
- ◆ την εξοικονόμηση των φυσικών πόρων.
- ◆ την ανάπτυξη δικτύων, συνεργειών, συνεταιριστικών πρωτοβουλιών.

- ◆ τη στήριξη της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας.
- ◆ τη διαμόρφωση μιας νέας εξωστρεφούς εθνικής ταυτότητας.
- ◆ την ενίσχυση της υγιούς και στοχευμένης επιχειρηματικότητας.
- ◆ την προσέλκυση ξένων άμεσων επενδύσεων.
- ◆ την εξασφάλιση καλύτερης θέσης της χώρας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του αναπτυξιακού νόμου 4399/2016, στους δικαιούχους των ενισχύσεων υπάγονται και οι δημόσιες και δημοτικές επιχειρήσεις και θυγατρικές τους, εφόσον:

1. Δεν τους έχει ανατεθεί η εξυπηρέτηση δημόσιου σκοπού.
2. Δεν έχει ανατεθεί από το κράτος αποκλειστικά σε αυτούς η προσφορά υπηρεσιών.
3. Δεν επιχορηγείται η λειτουργία τους με δημόσιους πόρους για το διάστημα τήρησης των μακροχρόνιων υποχρεώσεων του άρθρου 21.

Κατά συνέπεια, στους δικαιούχους των ενισχύσεων συμπεριλαμβάνονται και οι δημοτικές επιχειρήσεις των ΟΤΑ. Στο καθεστώς των ενισχύσεων του αναπτυξιακού νόμου 4399/2016 υπάγονται και επενδυτικά σχέδια για τον τομέα του ιαματικού τουρισμού. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται τα επενδυτικά σχέδια για τη δημιουργία εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής, στις οποίες συγκαταλλέγονται οι εγκαταστάσεις ιαματικού τουρισμού όπως μονάδες ιαματικής θεραπείας, κέντρα ιαματικού τουρισμού-θερμαλισμού, κέντρα θαλασσοθεραπείας, κέντρα αναζωογόνησης (spa). Για την πραγματοποίηση των επενδυτικών σχεδίων, παρέχονται τα ακόλουθα είδη ενισχύσεων:

1. «*Επιχορήγηση*»: Δωρεάν παροχή χρηματικού ποσού από το Δημόσιο, για την κάλυψη τμήματος της ενισχυόμενης δαπάνης της επένδυσης.
2. «*Επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης*» για την κάλυψη από το Δημόσιο τμήματος των δόσεων χρηματοδοτικής μίσθωσης που υπογράφεται για την απόκτηση μηχανολογικού και λοιπού εξοπλισμού.
3. «*Φορολογική απαλλαγή*»: Απαλλαγή από την καταβολή φόρου εισοδήματος επί των μη διανεμόμενων κερδών από το σύνολο των δραστηριοτήτων της επιχείρησης κατά τα πρώτα δέκα έτη από την υλοποίηση του επενδυτικού σχεδίου.
4. «*Επιδότηση του κόστους της δημιουργούμενης από το επενδυτικό σχέδιο απασχόλησης*»: Μέρος του μισθολογικού κόστους των δημιουργούμενων, εντός της πρώτης τριετίας από την ολοκλήρωση του επενδυτικού σχεδίου, θέσεων

απασχόλησης καλύπτεται από το Δημόσιο κατά τα πρώτα δύο έτη (Υπουργείο τουρισμού, 2018B).

Η επιχορήγηση που παρέχεται από τον νέο αναπτυξιακό νόμο ξεκινάει από το 10% επί του προϋπολογισμού της επένδυσης, και φθάνει έως και το 45% ανάλογα με το μέγεθος της επιχείρησης και την περιφέρεια στην οποία δραστηριοποιείται. Οι δαπάνες που δύναται να συμπεριλαμβάνονται στα επενδυτικά σχέδια πρέπει να αναφέρονται σε:

- ◆ Υλικά στοιχεία του ενεργητικού της επιχείρησης. Κατασκευές, εκσυγχρονισμό και επέκταση κτιριακών εγκαταστάσεων, στην αγορά των παγίων στοιχείων του ενεργητικού, αγορά και εγκατάσταση μηχανημάτων, δαπάνες ειδικών εγκαταστάσεων.
- ◆ Άυλα στοιχεία του ενεργητικού μιας επιχείρησης. Συστήματα διασφάλισης και ελέγχου ποιότητας, πιστοποιήσεις, προμήθειες και εγκαταστάσεις λογισμικού και συστημάτων οργάνωσης επιχείρησης.
- ◆ Κόστος νέων θέσεων εργασίας, με τη δέσμευση της διατήρησής της για 5 έτη στις μεγάλες και μεσαίες και για 3 έτη στις μικρές επιχειρήσεις.

2.5 Σύνοψη Βιβλιογραφικής Ανασκόπησης

Ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί σημαντικό κλάδο επιχειρηματικής δραστηριότητας στη διεθνή αγορά. Η βέλτιστη αξιοποίηση των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ) έχει σημαντικά οφέλη για τις τοπικές κοινωνίες και συμβάλλει μακροπρόθεσμα στην τοπική τους ανάπτυξη. Στη Ελλάδα παρά το γεγονός ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός ιαματικών πηγών ο βαθμός αξιοποίησής τους είναι σε πρώιμο στάδιο. Η σημερινή εικόνα που παρουσιάζουν στην πλειοψηφία τους οι μεγάλοι θερμαλιστικοί προορισμοί της Ελλάδας είναι (με λίγες εξαιρέσεις) εγκαταστάσεις υποβαθμισμένες αν όχι εγκαταλελειμμένες, αναχρονιστικές υπηρεσίες, έλλειψη σε υποδομές. Το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο έχει συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού σε σχέση με το παρελθόν και έχουν τα τελευταία έτη αναγνωριστεί επίσημα με τη δημοσίευσή τους σε ΦΕΚ οι ιαματικοί πόροι στη χώρα. Με πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικονομίας & Ανάπτυξης το 2017 έγινε προσπάθεια καταγραφής των χαρακτηριστικών των ιαματικών πόρων της Ελλάδας. Από το ερωτηματολόγιο του Υπουργείου απουσιάζουν πληροφορίες, όσον αφορά τα κριτήρια επιλογής μιας ιαματικής μονάδας από τους επισκέπτες, την τιμολογιακή πολιτική που ακολουθείται, τη χρήση και την αποτελεσματικότητα των

διαφημιστικών μέσων για την προβολή των ιαματικών πόρων, καθώς επίσης και τις απόψεις των φορέων διαχείρισης ιαματικών μονάδων για τα θέματα του κλάδου. Με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση, από τα στοιχεία του ερωτηματολογίου του Υπουργείου Οικονομίας & Ανάπτυξης που διανεμήθηκε το 2017 για την καταγραφή των χαρακτηριστικών των ιαματικών πόρων της Ελλάδας, ανανδεικνύεται ένα κενό όσον αφορά την ανάλυση της αγοράς του ιαματικού τουρισμού στην Ελλάδα και του επιπέδου αξιοποίησης του από την τοπική αυτοδιοίκηση. Το κενό αυτό εντοπίζεται στα κριτήρια επιλογής μιας ιαματικής μονάδας από τους επισκέπτες, την τιμολογιακή πολιτική που ακολουθείται, τη χρήση και την αποτελεσματικότητα των διαφημιστικών μέσων για την προβολή των ιαματικών πόρων, καθώς επίσης και τις απόψεις των φορέων διαχείρισης ιαματικών μονάδων για θέματα του κλάδου.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση του επιπέδου αξιοποίησης των ΙΦΠ και της προώθησης του ιαματικού τουρισμού από την τοπική αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα. Ιδιαίτερη στόχευση της εργασίας αποτελεί η διερεύνηση των ζητημάτων που φαίνεται να μην έχουν συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο που διατέθηκε από το Υπουργείο Οικονομίας & Ανάπτυξης το 2017 (κριτήρια επιλογής μια ιαματικής μονάδας, τιμολογιακή πολιτική, χρήση και αποτελεσματικότητα διαφημιστικών μέσων για την προβολή των ιαματικών πόρων και απόψεις των φορέων διαχείρισης για το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο).

Η **σημασία** της εργασίας αφορά τον εμπλουτισμό των πληροφοριών που δυνητικά συμβάλλουν στο βέλτιστο σχεδιασμό των δράσεων για μια αποδοτικότερη αξιοποίηση των ΙΦΠ και μια αποτελεσματικότερη προώθηση του ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΜΕΘΟΔΟΣ

3.1. Εισαγωγή

Η μεθοδολογία έρευνας αναφέρεται στην ερευνητική διαδικασία που ακολουθείται και συγκεκριμένα τη μέθοδο την τεχνική και τα μέσα που επιλέγονται για τη διεξαγωγή της έρευνας (Δημητρόπουλος, 2004). Για την υλοποίηση του σκοπού της παρούσας έρευνας σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο, το οποίο απευθυνόταν στους φορείς που διαχειρίζονται αναγνωρισμένους ιαματικούς φυσικούς πόρους (ΙΦΠ). Συνεπώς, τόσο το είδος του ΙΦΠ, όσο και οι ιδιότητες του έχουν πιστοποιηθεί και είναι ήδη γνωστές, καθώς αυτές αναγράφονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

3.2. Σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων διακρίνονται σε ανοικτές, δομημένες και ημιδομημένες συντεντεύξεις (Gill & Johnson, 1997, Δήμας, ανάκτηση 09 -11-2018). Η επιλογή της καταλληλότερης μεθόδου είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων και περιορισμών. Ο περιορισμένος χρόνος διεξαγωγής της έρευνας συνέβαλλε καθοριστικά στην επιλογή της μεθόδου για τη συλλογή πρωτογενών δεδομένων από τους φορείς διαχείρισης αναγνωρισμένων ιαματικών φυσικών πόρων. Ως καταλληλότερη μέθοδος επιλέχθηκε η ηλεκτρονική αποστολή ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο αποτελεί το εργαλείο συλλογής δεδομένων, όπου οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν στο ίδιο σύνολο ερωτήσεων με προκαθορισμένη σειρά. Περιλαμβάνει την προσωπική, τηλεφωνική συνέντευξη καθώς και την ταχυδρομική ή ηλεκτρονική αποστολή του. Με το ερωτηματολόγιο επιτυγχάνεται η συλλογή πληροφοριών με προκαθορισμένο και συγκρίσιμο τρόπο (Bell, 1999; Kervin, 1999). Ειδικότερα δε για την ποιοτικότερη, αποδοτικότερη και ταχύτερη συλλογή στοιχείων συντάχθηκε το ερωτηματολόγιο σε μορφή ηλεκτρονικής φόρμας και στάλθηκε στους ερωτώμενους μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Το ερωτηματολόγιο περιέχει συνολικά 18 ερωτήσεις διαφόρων τύπων: ανοικτές ερωτήσεις, ερωτήσεις με απαντήσεις πολλαπλής επιλογής, ερωτήσεις βαθμολόγησης κριτηρίων ως προς το βαθμό σημαντικότητας και αποτελεσματικότητας και τέλος ερωτήσεις τύπου likert. Στην τελευταία μορφή ερωτήσεων κλήθηκαν οι ερωτώμενοι να δηλώσουν το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας τους σε διατυπωμένες προτάσεις. Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε σε τέσσερα μέρη (ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ):

Το 1^ο μέρος είχε στόχο την ανάλυση της αγοράς και την τμηματοποίηση του κλάδου και περιλαμβάνει:

- ◆ Γενικές ερωτήσεις, που αναφέρονται στην ονομασία του ΙΦΠ και το φορέα διαχείρισής του και,
- ◆ Ειδικές ερωτήσεις, που αναφέρονται στο είδος και το εύρος των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Το 2^ο μέρος είχε ως στόχο τον εντοπισμό αφενός των κατά πλειονότητα χρησιμοποιούμενων μέσων για την προώθηση των ΙΦΠ, και αφετέρου τη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας των διαφημιστικών μέσων. Επιπρόσθετα, επιχειρεί να διερευνήσει και την τιμολογιακή πολιτική που ακολουθούν οι φορείς με στόχο την κάλυψη των αναγκών των επισκεπτών των ΙΦΠ. Στο 2^ο μέρος περιλαμβάνονται ερωτήσεις πολλαπλής ή εναλλακτικής επιλογής που αναφέρονται:

- ◆ Στην ιεράρχηση των παρεχόμενων υπηρεσιών ως προς τη σημαντικότητά τους.
- ◆ Στην διερεύνηση των αποτελεσματικότερων μέσων για την προώθηση και προβολή των φορέων ΙΦΠ.
- ◆ Στην ανάλυση της τιμολογιακής πολιτικής που ακολουθείται.

Στο 3^ο μέρος διερευνώνται οι απόψεις των φορέων διαχείρισης σχετικά με το εάν υφίσταται α) ανάγκη βελτίωσης και απλούστευσης του νομικού πλαισίου και β) ανάγκη ενίσχυσης της ιατρικής, υγειονομικής και ασφαλιστικής κάλυψης των χρηστών των ΙΦΠ. Στο 3^ο μέρος οι ερωτώμενοι καλούνται να διατυπώσουν το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας τους με βάση πεντάβαθμη κλίμακα τύπου likert σε ερωτήσεις που αφορούν:

- ◆ Το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο για την πιστοποίηση των ΙΦΠ και την αδειοδότηση των επιχειρήσεων.
- ◆ Την ασφαλιστική και υγειονομική κάλυψη των χρηστών των ΙΦΠ και
- ◆ Την παροχή ιατρικής περίθαλψης στους ΙΦΠ.

Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται ερωτήσεις για τη συλλογή δημογραφικών στοιχείων των ερωτώμενων, όπως φύλο, ηλικία, επίπεδο μόρφωσης και σχέση εργασίας με το φορέα.

Τέλος, δόθηκε η δυνατότητα στους ερωτώμενους να δηλώσουν την επιθυμία τους να λάβουν τα αποτελέσματα της έρευνας.

3.3. Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτέλεσαν οι 48 (πενήντα τέσσερεις) φορείς που διαθέτουν συνολικά 54 ΙΦΠ με απόφαση αναγνώρισης των ιδιοτήτων τους από το αρμόδιο Υπουργείο δημοσιευμένη στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως (κάποιοι φορείς έχουν αναγνωρίσει 2 ΙΦΠ). Σε αυτούς τους 48 φορείς στάλθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου η ηλεκτρονική φόρμα του ερωτηματολογίου. Από την τηλεφωνική επικοινωνία που πραγματοποιήθηκε με τους φορείς, καθώς και από δευτερογενή στοιχεία της έρευνας στο σύνολό της εκτιμάται ότι από τους 54 αναγνωρισμένους ΙΦΠ, διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις σε λειτουργία οι 36 ΙΦΠ. Επισημαίνεται ότι, πριν ξεκινήσει η αποστολή του ερωτηματολογίου και η συλλογή στοιχείων το ερωτηματολόγιο, ζητήθηκε η άποψη φορέων προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν ασάφειες ή κενά στη διατύπωση των ερωτήσεων.

3.4. Συλλογή Δεδομένων

Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε σε ηλεκτρονική μορφή και με μικρό αριθμό ανοικτών ερωτήσεων, έτσι ώστε αφενός να διευκολύνει τον ερωτώμενο στην συμπλήρωσή του και αφετέρου να συμβάλλει στην ποιοτική, έγκυρη και αποδοτική επεξεργασία των στοιχείων. Ο χρόνος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου εκτιμήθηκε από 10 έως 15 λεπτά. Ο χρόνος διεξαγωγής της έρευνας ήταν περιορισμένος στο διάστημα των 40 ημερών. Η διάθεση της ηλεκτρονικής φόρμας του ερωτηματολογίου ξεκίνησε την 01 Οκτωβρίου 2018 και ολοκληρώθηκε στις 09 Νοεμβρίου 2018. Τα ερωτηματολόγια με τη συμπλήρωση και την υποβολή τους από τους συμμετέχοντες ήταν άμεσα διαθέσιμα και προσβάσιμα για επεξεργασία. Στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ανταποκρίθηκαν 25 φορείς για σύνολο 27 ΙΦΠ. Για τους φορείς που έχουν αναγνωρίσει 2 ΙΦΠ απαιτήθηκε επιπρόσθετη τηλεφωνική επικοινωνία για την παροχή διευκρινίσεων από τους συμμετέχοντες. Σύμφωνα με τα δεδομένα από τους 27 ΙΦΠ που συμμετείχαν στην έρευνα διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις σε λειτουργία οι 19. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο συνολικός αριθμός των αναγνωρισμένων ΙΦΠ με λουτρικές εγκαταστάσεις ανέρχεται στους 36, ο βαθμός απόκρισης των λειτουργούντων λουτρικών μονάδων στην έρευνα ανέρχεται σε ποσοστό 53%. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι προκειμένου να επιτευχθεί η συλλογή των δεδομένων, η αποστολή e-mail δεν ήταν επαρκής. Απαιτήθηκε προσωπική επικοινωνία σχεδόν με

όλους τους φορείς τηλεφωνικά ή μέσω διεπαφής. Από τη διαδικασία αυτή διαπιστώθηκε η ανάγκη για:

- ◆ Επιπλέον ενημέρωση σχετικά με την ταυτότητα και τους στόχους της έρευνας
- ◆ Δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και φερεγγυότητας
- ◆ Παρακίνηση συμμετοχής στην έρευνα, τα αποτελέσματα της οποίας θα είναι διαθέσιμα και θα αποτελέσουν εργαλείο για τον κάθε φορέα χωριστά αλλά και για το σύνολο του κλάδου.

3.5.Περιορισμοί στην έρευνα

Το μικρό χρονικό διάστημα των 40 ημερών κατά το οποίο πραγματοποιήθηκε η συλλογή στοιχείων.

Η μη συμπερίληψη στο δείγμα και των φορέων που διαθέτουν ΙΦΠ και λουτρικές εγκαταστάσεις χωρίς όμως επίσημη αναγνώριση.

Η μη συμμετοχή του συνόλου των αναγνωρισμένων φορέων, που ενδεχομένως να μην επιτρέπει τη γενίκευσή για το σύνολο των ΙΦΠ της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

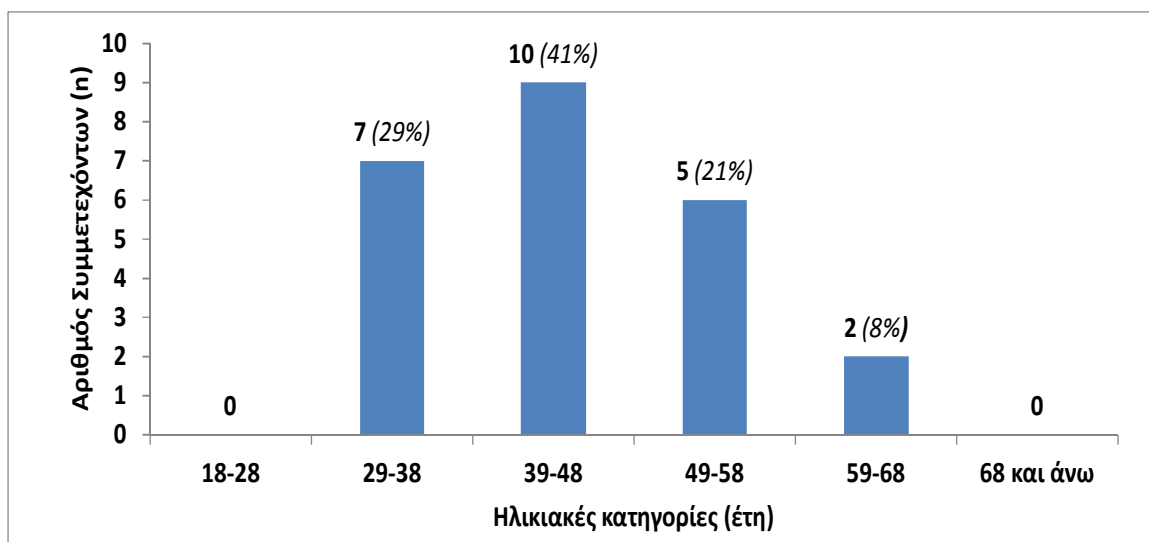
Συνολικά συμμετείχαν στην έρευνα 27 εκπρόσωποι ΙΦΠ, εκ των οποίων οι 19 ΙΦΠ διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις σε λειτουργία . Ο υπολογισμός του ποσοστού απόκρισης στην έρευνα έγινε λαμβάνοντας υπόψη τον αριθμό των 19 φορέων που συμμετείχαν επί του συνόλου των 36 λειτουργούντων λουτρικών μονάδων και ανέρχεται στο 53%.

4.1. Δημογραφικό προφίλ συμμετεχόντων

Στον Πίνακα 4.1. παρουσιάζεται συγκεντρωτικά το δημογραφικό προφίλ των συμμετεχόντων. Όπως φαίνεται στην έρευνα συμμετείχαν 15 άντρες και 9 γυναίκες (62% και 38%, αντίστοιχα, του συνόλου των συμμετεχόντων). Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση τους, 14 άτομα είναι έγγαμοι και 10 άτομα άγαμοι (59% και 41%, αντίστοιχα). Από τον Πίνακα 4.1. αλλά και το Γράφημα 4.1 φαίνεται ότι στο ηλικιακό προφίλ των συμμετεχόντων κυριαρχούν οι κατηγορίες 29-38 ετών και 39-48 ετών, (7 και 9 συμμετέχοντες αντίστοιχα), συγκεντρώνοντας συνολικά ποσοστό 71% επί του συνόλου των συμμετεχόντων. Ακολουθούν η κατηγορία 49-58 ετών με 5 συμμετέχοντες (25%) και η κατηγορία 59-68 ετών με 2 άτομα (8%).

Πίνακας 4.1. Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων ανά φύλο και το σύνολο αυτών. Ηλικιακή κατηγορία, οικογενειακή κατάσταση και εκπαιδευτικό επίπεδο.

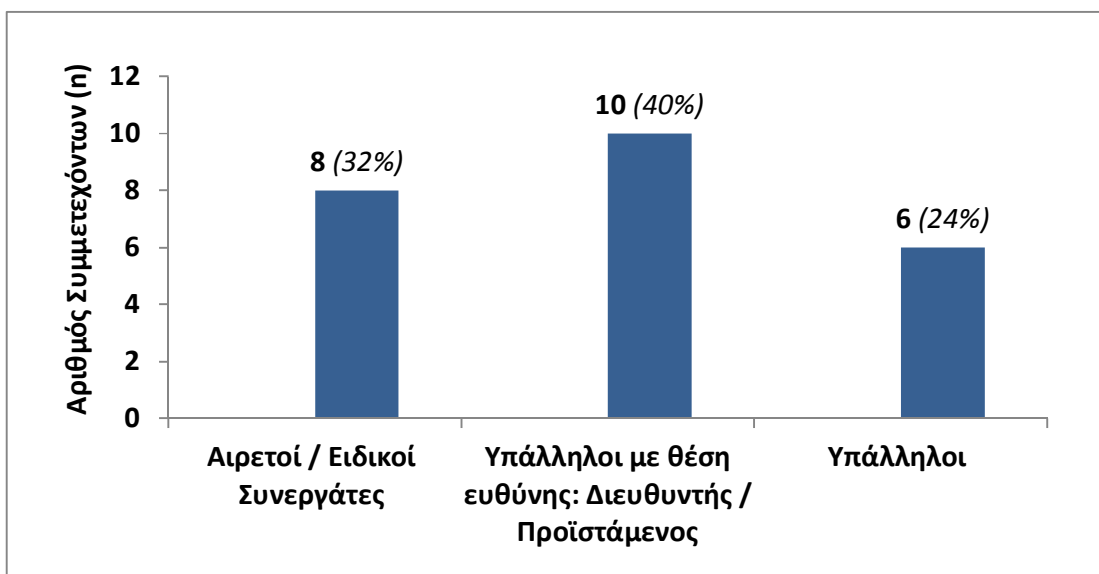
	Άνδρες		Γυναίκες		ΣΥΝΟΛΟ	
	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)
ΣΥΝΟΛΟ	15	62	9	38	24	100
Ηλικιακή κατηγορία						
18-28 έτη	0	0%	0	0%	0	0%
29-38 έτη	2	8%	5	21%	7	29%
39-48 έτη	7	29%	3	13%	10	42%
49-58 έτη	4	17%	1	4%	5	21%
59-68 έτη	2	8%	0	0%	2	8%
68 ετών και άνω	0	0%	0	0%	0	0%
Οικογενειακή κατάσταση						
Έγγαμος	11	46%	3	13%	14	59%
Άγαμος	4	16%	6	25%	10	41%
Εκπαιδευτικό επίπεδο						
Λύκειο	4	17%	0	0%	4	17%
ΤΕΙ	1	4%	2	8%	3	12%
ΑΕΙ	6	25%	3	12%	9	37%
Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό	4	17%	4	17%	8	34%

Γράφημα 4.1. Δημογραφικά στοιχεία: Πλήθος (n) και ποσοστό (% επί του συνόλου) συμμετεχόντων ανά ηλικιακή κατηγορία.

Για το εκπαιδευτικό επίπεδο των συμμετεχόντων (Πίνακας 4.1) παρατηρείται ότι 9 άτομα είναι απόφοιτοι ΑΕΙ και 8 συμμετέχοντες είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού /διδακτορικού διπλώματος αποτελώντας συνολικά το 71% . Μόλις 3 είναι απόφοιτοι ΤΕΙ και 4 από τους συμμετέχοντες είναι απόφοιτοι Λυκείου. Ποσοστό 83% των συμμετεχόντων ανήκουν στην Ανώτατη Βαθμίδα Εκπαίδευσης.

Η σχέση των ατόμων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο με το φορέα διαχείρισης (μετά και την τηλεφωνική επικοινωνία με τους συμμετέχοντες για παροχή διευκρινίσεων) διακρίνεται σε τρεις βασικές κατηγορίες όπως αυτές απεικονίζονται στο Γράφημα 4.2. Τα αποτελέσματα στο Γράφημα 4.2. δείχνουν ότι, ποσοστό 40% των συμμετεχόντων είναι υπάλληλοι με θέση ευθύνης (διευθυντές / προϊστάμενοι), ακολουθούν οι αιρετοί / ειδικοί συνεργάτες με ποσοστό 32%, και οι υπάλληλοι με 24%.

Γράφημα 4.2. Σχέση των ατόμων που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο με το φορέα διαχείρισης.

4.2. Τμηματοποίηση της αγοράς των ιαματικών φυσικών πόρων

Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου οι ερωτήσεις έχουν ως στόχο να προσδιορίσουν την ταυτότητα της κυριότητας των ΙΦΠ, την τμηματοποίηση της αγοράς καθώς και τον προσδιορισμό του βαθμού ανάπτυξης των παρεχόμενων υπηρεσιών.

4.2.1. Κυριότητα και διαχείριση των ιαματικών φυσικών πόρων

Κυριότητα ΙΦΠ. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (70%), οι φορείς που ανταποκρίθηκαν στο ερωτηματολόγιο είναι Οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης / Δήμοι . Έπονται οι κοινωφελείς και αναπτυξιακές επιχειρήσεις των Δήμων. Μειωμένη συμμετοχή καταγράφεται από ιδιωτικές επιχειρήσεις. Αναλυτικότερα, για την *κυριότητα του ιαματικού φυσικού πόρου* από τους 24 συμμετέχοντες και για τους 27 ΙΦΠ καταγράφεται ότι ανήκουν στο Δήμο οι 19 ΙΦΠ, ενώ σε 5 περιπτώσεις η κυριότητα ανήκει στο ΕΟΤ και 2 στο ΤΑΙΠΕΔ . Σε 1 περίπτωση μόνο δηλώνεται η κυριότητα του ΙΦΠ σε αναπτυξιακή εταιρεία. Παρουσίαση των δεδομένων κυριότητας των ΙΦΠ γίνεται στον Πίνακα 4.2.

Πίνακας 4.2. Φορείς κυριότητας και διαχείρισης των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ, n =27).

Φορέας	Αριθμός φορέων	% φορέων
Κυριότητα ΙΦΠ		
ΟΤΑ/ Δήμος	19	70%
Αναπτυξιακή Εταιρεία ΑΕ	1	4%
Ε.Ο.Τ	5	19%
ΤΑΠΠΕΔ	2	7%
Διαχείριση ΙΦΠ		
Δήμος	10	37%
Κοινωφελής Επιχείρηση Δήμου	4	15%
Δημοτική Επιχείρηση ΑΕ	4	15%
Αναπτυξιακή Επιχείρηση	3	11%
ΕΤΑΔ	3	11%
Μη σύσταση φορέα	3	11%

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.2., ποσοστό 70% των συμμετεχόντων αναφέρεται σε ΙΦΠ των οποίων η κυριότητα ανήκει στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ). Για ποσοστό 23% αν και η κυριότητα δεν ανήκει σε ΟΤΑ, η διαχείριση του ΙΦΠ γίνεται από Δήμο, κοινωφελή επιχείρηση ή από αναπτυξιακή εταιρεία, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια.

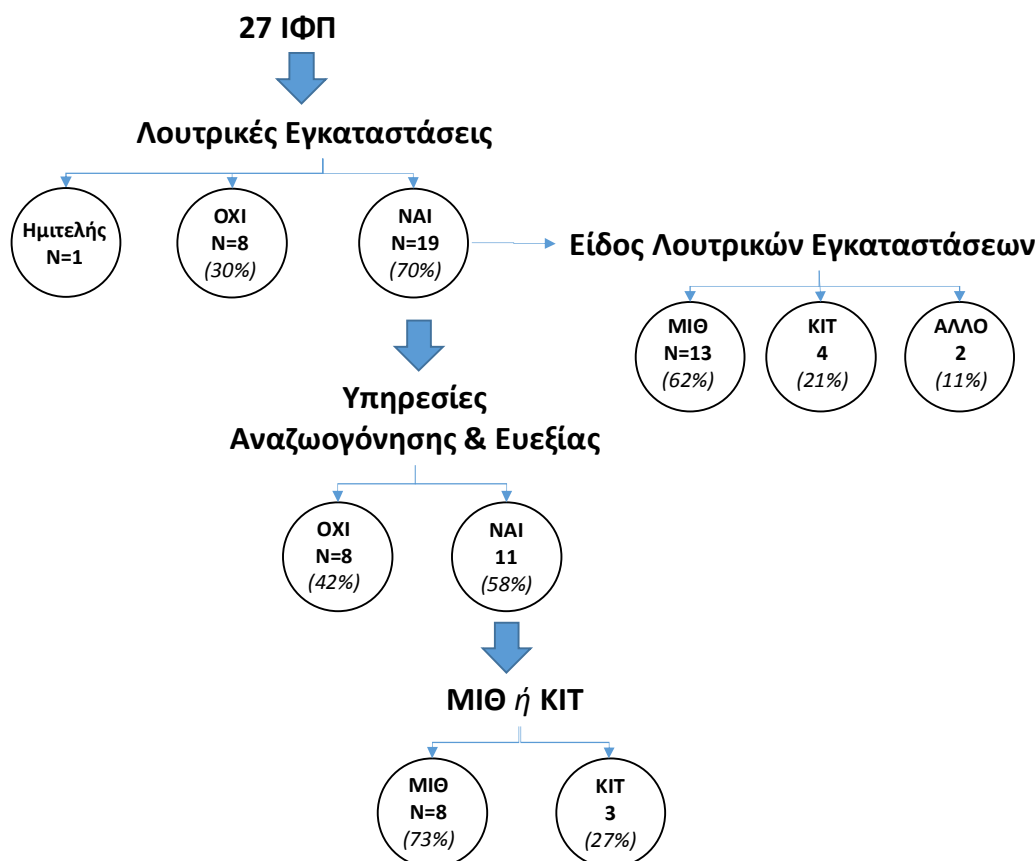
Διαχείριση ΙΦΠ. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 4.2, η διαχείριση 10 ΙΦΠ ανήκει απευθείας στους Δήμους (37%), με έναν από τους 10 αυτούς ΙΦΠ να διαχειρίζεται από ιδιώτη στον οποίο ο Δήμος τον έχει μισθώσει. Σε 4 ΙΦΠ τη διαχείριση έχουν κοινωφελείς επιχειρήσεις των Δήμων και σε 4 ΙΦΠ η διαχείριση γίνεται από Δημοτικές Επιχειρήσεις ΑΕ, με το συνολικό ποσοστό των ΙΦΠ που διαχειρίζονται οι Δήμοι και οι επιχειρήσεις τους να ανέρχεται σε 67%. Για 3 ΙΦΠ (11%) που η κυριότητα ανήκει στους Δήμους δεν έχει γίνει σύσταση του φορέα διαχείρισης του ΙΦΠ, με ενδεχόμενη τη μελλοντική αύξηση του ποσοστού ΙΦΠ που διαχειρίζονται οι Δήμοι στο μέλλον να είναι μεγαλύτερο. Για 3 ΙΦΠ η διαχείριση γίνεται από Αναπτυξιακές Εταιρείες ΑΕ ενώ καταγράφονται και 3 περιπτώσεις για τις οποίες η διαχείριση των ΙΦΠ γίνεται από την ΕΤΑΔ.

4.2.2. Παρεχόμενες υπηρεσίες και είδος ιαματικών φυσικών πόρων

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 4.3, 19 συμμετέχοντες (70%), απάντησαν ότι υπάρχουν λουτρικές εγκαταστάσεις στους ΙΦΠ, ενώ 8 συμμετέχοντες απάντησαν αρνητικά (30%). Αναφέρθηκε και 1 περίπτωση ΙΦΠ με ύπαρξη υδροθεραπευτηρίου το οποίο όμως είναι ημιτελές και δεν λειτουργεί. Στην ερώτηση αν παρέχονται υπηρεσίες ευεξίας και αναζωογόνησης (wellness spa) από τους 19 ΙΦΠ που διαθέτουν

λειτουργούσες εγκαταστάσεις, οι 11 δήλωσαν ότι παρέχουν αυτές τις πρόσθετες υπηρεσίες, ενώ οι 8 επιχειρήσεις δεν τις παρέχουν. Στις 11 επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες ευεξίας και αναζωογόνησης (wellness spa) ανήκουν 3 από τις 4 επιχειρήσεις που αναπτύσσονται ως κέντρα ιαματικού τουρισμού (ΚΙΤ). Επισημαίνεται δε, ότι κατά τη διαδικασία παροχής διευκρινίσεων από κάποιους φορείς, αναφέρθηκε ότι δεν έχουν αναπτύξει υπηρεσίες αναζωογόνησης (spa) και ευεξίας, παρόλο που έχουν καταγράψει την επιθυμία των πελατών τους για την παροχή αυτών των υπηρεσιών.

Η τμηματοποίηση της αγοράς σύμφωνα με βάση το είδος των λειτουργούντων λουτρικών εγκαταστάσεων απεικονίζεται στο **Γράφημα 4.3**, όπου φαίνεται ότι από τους 19 ΙΦΠ που διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις 13 να αναπτύσσονται ως μονάδες ιαματικής θεραπείας (ΜΙΘ), με μόλις 4 ΙΦΠ να αναπτύσσονται ως κέντρο ιαματικού τουρισμού (ΚΙΤ), ενώ 2 ΙΦΠ αναφέρονται σε ακόμα μικρότερες μη ανεπτυγμένες εγκαταστάσεις όπως ομαδικοί και ατομικοί λουτρόνες, ομαδική πισίνα.

Γράφημα 4.3. Αριθμός ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ) που διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις, είδος λουτρικών εγκαταστάσεων, καθώς και αριθμός και είδος ΙΦΠ που παρέχουν υπηρεσίες αναζωογόνησης και ευεξίας.

Ιατρική περίθαλψη. Διερευνώντας την παροχή ιατρικής περίθαλψης στους επισκέπτες των ιαματικών πηγών οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν εάν παρέχουν ιατρική περίθαλψη σταθερά όλο το χρόνο ή μόνο σε περιόδους τουριστικής αιχμής (π.χ. μόνο κατά τη θερινή περίοδο ή δεν παρέχεται καθόλου. Τα αποτελέσματα για τις λειτουργούσες επιχειρήσεις φαίνονται στον Πίνακα 4.3. Για τις 19 επιχειρήσεις που διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις παρέχεται ιατρική περίθαλψη στις 14 από αυτές ενώ σε 5 επιχειρήσεις δεν παρέχεται καθόλου. Σε όσες παρέχουν ιατρική περίθαλψη, αυτή παρέχεται σταθερά όλο το χρόνο σε μόνο 2 επιχειρήσεις, εκ των οποίων μόνο η μία απαχολεί ιατρικό προσωπικό εντός της επιχείρησης. Στις υπόλοιπες 12 επιχειρήσεις, η ιατρική περίθαλψη παρέχεται μόνο κατά τη θερινή περίοδο (είτε από εξωτερικούς συνεργάτες (n=7) είτε από εποχικό ιατρικό προσωπικό της επιχείρησης (n=5).

Πίνακας 4.3. Παροχή ιατρικής περίθαλψης από τις 19 λειτουργούσες επιχειρήσεις ιαματικών φυσικών πόρων.	
Παροχή	Αριθμός
Δεν παρέχεται	5
Σταθερά όλο το χρόνο, από εξωτερικούς συνεργάτες	1
Σταθερά όλο το χρόνο, από ιατρικό προσωπικό της επιχείρησης	1
Μόνο κατά τη θερινή περίοδο, από εξωτερικούς συνεργάτες	7
Μόνο κατά τη θερινή περίοδο, από εποχικό ιατρικό προσωπικό της επιχείρησης	5

Παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών: Στο πλαίσιο διερεύνησης του βαθμού παροχής ολοκληρωμένων υπηρεσιών στις επιχειρήσεις διαχείρισης ΙΦΠ, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν για την παροχή τουριστικών υπηρεσιών εντός της επιχείρησης καθώς και της παροχής υπηρεσιών πολιτιστικού χαρακτήρα. Οι τουριστικές υπηρεσίες αφορούσαν 4 κατηγορίες παροχής υπηρεσιών: α) διαμονής, β) διατροφής- εστίασης, γ) αθλητισμού και δ) ψυχαγωγίας. Η παροχή υπηρεσιών πολιτιστικού χαρακτήρα αφορούσε επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους και αξιοθέατα. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων παρουσιάζονται στο Γράφημα 4.4. και περιγράφονται στη συνέχεια για κάθε μία από τις κατηγορίες παροχής υπηρεσιών.

Γράφημα 4.4. Παροχή τουριστικών υπηρεσιών και υπηρεσιών πολιτιστικού χαρακτήρα από τις 19 λειτουργούσες επιχειρήσεις ιαματικών φυσικών πόρων.

Υπηρεσίες διαμονής. Από τις 19 λειτουργούσες επιχειρήσεις καταγράφηκε ότι υπηρεσίες διαμονής παρέχονται σε 10. Αναλυτικότερα 1 επιχείρηση διαθέτει ξενοδοχείο και ενοικιαζόμενα δωμάτια, 6 διαθέτουν ξενοδοχείο, 2 ενοικιαζόμενα δωμάτια και 1 οργανωμένο κάμπινγκ.

Υπηρεσίες διατροφής- εστίασης. Παρέχονται υπηρεσίες διατροφής και εστίασης σε 16 επιχειρήσεις, από τις 19 που είναι σε λειτουργία. Σε 6 επιχειρήσεις η παροχή των υπηρεσιών περιορίζεται στην ύπαρξη αναψυκτηρίου / καφε-μπαρ, 2 διαθέτουν εστιατόριο ενώ στις υπόλοιπες 8 υφίσταται ολοκληρωμένη παροχή διατροφής-εστίασης με την ύπαρξη εστιατορίου και καφε-μπαρ /αναψυκτηρίου.

Υπηρεσίες αθλητισμού. Μόλις 5 από τις λειτουργούσες επιχειρήσεις δηλώνουν ότι διαθέτουν αθλητικές εγκαταστάσεις. Η παροχή συνίσταται στην ύπαρξη κολυμβητηρίου, γυμναστηρίου ή γηπέδων.

Υπηρεσίες ψυχαγωγίας. Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν αν υφίστανται εντός της επιχείρησής τους υπηρεσίες αναψυχής, όπως αίθουσα χορού, καζίνο και παιδότοπος. Μόνο σε 2 επιχειρήσεις καταγράφεται η ύπαρξη παιδότοπου εντός των εγκαταστάσεων τους.

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα για την παροχή τουριστικών υπηρεσιών, προκύπτει ότι 4 επιχειρήσεις δεν παρέχουν καμμία πρόσθετη υπηρεσία πέρα από την παροχή των ιαματικών λουτρών. Επίσης, δεν καταγράφεται περίπτωση επιχείρησης που να παρέχει πλήρες πακέτο τουριστικών υπηρεσιών διαμονής, διατροφής, εστίασης, αθλητικών εγκαταστάσεων και ψυχαγωγίας. Επισημαίνεται τέλος, ότι οι συμμετέχοντες δεν αναφέρουν τη σύναψη σύμβασης με επιχειρήσεις της ευρύτερης περιοχής τους για την παροχή των τουριστικών υπηρεσιών. Καταγράφεται μία μόνο περίπτωση σύναψης συνεργασίας για την παροχή τουριστικών υπηρεσιών.

Υπηρεσίες πολιτιστικού χαρακτήρα. Εξετάζοντας το βαθμό ελκυστικότητας των ΙΦΠ ως τουριστικό προϊόν, διερευνάται η παροχή υπηρεσιών πολιτιστικού χαρακτήρα στην ευρύτερη του ΙΦΠ, παροχή που παρέχει προστιθέμενη αξία στον ιαματικό τουριστικό προορισμό. Ως παροχές πολιτιστικού χαρακτήρα ήταν η οργάνωση επισκέψεων σε αρχαιολογικούς χώροι και αξιοθέατα. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι, σε όλες τις περιπτώσεις, στην ευρύτερη περιοχή των ΙΦΠ υφίστανται αρχαιολογικοί χώροι και αξιοθέατα. Το γεγονός αυτό προσδίδει προστιθέμενη αξία στον κάθε ιαματικό τουριστικό προορισμό, έναντι προορισμών σε άλλες χώρες οι οποίες δεν διαθέτουν κοντά στις εγκαταστάσεις των ΙΦΠ αρχαιολογικούς χώρους και αξιοθέατα. Εντούτοις, μόνο 7 από τους συμμετέχοντες απάντησαν ότι πράγματι διοργανώνουν επισκέψεις στους αρχαιολογικούς χώρους και αξιοθέατα για τους επισκέπτες του ΙΦΠ.

Πακέτα ιαματικών υπηρεσιών. Για τη μελέτη τμηματοποίησης της αγοράς σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε κατηγορίας επισκεπτών οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν παρέχουν διαφορετικά πακέτα ιαματικών υπηρεσιών, διακρίνοντας τα πακέτα ως προς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των επισκεπτών στα ακόλουθα τμήματα: α) ηλικιωμένοι, β) οικογένειες, γ) ζευγάρια και δ) άλλη κατηγορία.

Σύμφωνα με τις αρχικές απαντήσεις, αλλά και τις εκ των υστέρων διευκρινήσεις, προκύπτει ότι 12 επιχειρήσεις από το σύνολο των 19 δεν έχουν καμμία διαφοροποίηση στην παροχή των υπηρεσιών τους. Δύο επιχειρήσεις παρέχουν ειδικά πακέτα υπηρεσιών για τους ηλικιωμένους επισκέπτες τους. Τρεις επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερη τμηματοποίηση και στις τρεις προαναφερόμενες κατηγορίες επισκεπτών (ηλικιωμένοι, οικογένειες και ζευγάρια). Σε 2 επιχειρήσεις καταγράφεται τμηματοποίηση της αγοράς και σε ειδικές κατηγορίες επισκεπτών όπως, ΑΜΕΑ, κάτοικοι της περιοχής, πολύτεκνοι, τρίτεκνοι. Πέρα από το είδος της παρεχόμενης υπηρεσίας, το κόστος παροχής αποτελεί βασικό κριτήριο για την επιλογή της ή όχι.

4.2.3 Τιμολογιακή πολιτική των επιχειρήσεων ιαματικών φυσικών πόρων

Τα αποτελέσματα των απαντήσεων για την τιμολογιακή πολιτική που εφαρμόζεται από τους ΙΦΠ παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.4. Η τιμολογιακή πολιτική των 19 λειτουργούντων λουτρικών επιχειρήσεων παρουσιάζει τους 9 ΙΦΠ να εφαρμόζουν ενιαία τιμολογιακή πολιτική για όλο το έτος χωρίς καμμία διάκριση. Οι υπόλοιποι 10 ΙΦΠ παρουσιάζουν διαφορετική τιμολογιακή πολιτική σύμφωνα με τα κριτήρια του Πίνακα 4.4. με αρκετούς διαφορετικούς συνδυασμούς μεταξύ των ΙΦΠ. Οκτώ από τους 10 ΙΦΠ εφαρμόζουν μειωμένη τιμολογιακή πολιτική για ομάδες /συλλόγους, πολύτεκνους και άνεργους / φοιτητές. Ακολουθεί σε συχνότητα εφαρμογής η τιμολογιακή πολιτική μειωμένης χρέωσης για τους δημότες του τόπου του ΙΦΠ. Καταγράφεται για 5 φορείς η εφαρμογή διαφορετικής τιμολογιακής πολιτικής κατά τη θερινή και τη χειμερινή περίοδο. Σε 3 περιπτώσεις εφαρμόζεται η πολιτική των ειδικών προσφορών για οικογένειες. Δύο φορείς εφαρμόζουν ενιαία τιμολογιακή πολιτική για όλους τους επισκέπτες, αλλά διαφοροποιούν τις τιμές των υπηρεσιών τους κατά τη θερινή και χειμερινή περίοδο. Καταγράφεται επίσης, μία περίπτωση ειδικής τιμολογιακής πολιτικής για ΑΜΕΑ.

Είδος πολιτικής	Συχνότητα εφαρμογής
Ενιαία τιμολογιακή πολιτική όλο το έτος	47,37%
Ενιαία τιμολογιακή πολιτική για όλους τους επισκέπτες	10,53%
Διαφορετικές τιμές ανά περίοδο, θερινή / χειμερινή	26,32%
Ειδικές προσφορές για οικογένειες	15,79%
Ειδικές προσφορές για γκρουπ, συλλόγους	42,11%
Μειωμένες τιμές για δημότες	36,84%
Μειωμένες τιμές για πολύτεκνους	42,11%
Μειωμένες τιμές για άνεργους / φοιτητές	42,11%
Άλλο: ειδικές τιμές για ΑΜΕΑ	5,26%

4.2.4. Ιεράρχηση κριτηρίων επιλογής ιαματικού προορισμού.

Η διερεύνηση των κριτηρίων με τα οποία επιλέγεται ένας ιαματικός προορισμός αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την διαμόρφωση στρατηγικής ανάπτυξης από τους φορείς που διαχειρίζονται ΙΦΠ. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να βαθμολογήσουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες με δεκαβάθμια κλίμακα από το 1 έως το 10, με βάση το βαθμό επιλογής από τους επισκέπτες τους. Τα αποτελέσματα της βαθμολογίας και κατάταξης των υπηρεσιών ως κριτήρια επιλογής ενός ΙΦΠ παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.5. για τους συμμετέχοντες των 19 φορέων με λειτουργούσες λουτρικές εγκαταστάσεις.

Πίνακας 4.5. Ιεράρχηση κριτηρίων για την επιλογή του ιαματικού προορισμού		
ΥΠΗΡΕΣΙΑ	Βαθμολογία	Θέση κατάταξης
Ιδιότητες ιαματικού φυσικού πόρου	166	1
Φυσικό περιβάλλον στην ευρύτερη περιοχή	155	2
Προσβασιμότητα	140	3
Παροχή υπηρεσιών διαμονής	129	4
Ασφάλεια - Παροχή ιατρικής περίθαλψης	123	5
Παροχή υπηρεσιών εστίασης	122	6
Τιμολογιακή πολιτική	118	7
Παροχή υπηρεσιών αναζωογόνησης (spa)	111	8
Δυνατότητα επίσκεψης αρχαιολογικών χώρων	106	9
Παροχή ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων	89	10

Επισημαίνεται ότι, για ορισμένες περιπτώσεις που δεν σημειώθηκε βαθμός κατάταξης από τους συμμετέχοντες, η κατάταξη των υπηρεσιών αυτών θεωρήθηκε βαθμολογήθηκε με τον αριθμό μηδέν.

Με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 4.5, τα δύο σημαντικότερα κριτήρια επιλογής του ιαματικού προορισμού για τους επισκέπτες είναι τόσο οι ιδιότητες του ΙΦΠ, όσο και το φυσικό περιβάλλον στην ευρύτερη περιοχή. Ο επισκέπτης επιθυμεί να λάβει την ιαματική παροχή σε ένα όμορφο φυσικό περιβάλλον που θα του παρέχει χαλάρωση και ευεξία. Η προσβασιμότητα αποτελεί τον τρίτο καθοριστικό παράγοντα για την επιλογή του προορισμού. Η παροχή υπηρεσιών διαμονής, η ασφάλεια και η παροχή ιατρικής περίθαλψης παρουσιάζονται ως τα επόμενα σημαντικά κριτήρια για τους επισκέπτες. Έκτο κατά σειρά παράγοντα αποτελεί η παροχή υπηρεσιών εστίασης και διατροφής για την επιλογή του ιαματικού προορισμού. Επόμενος παράγοντας, που λαμβάνεται υπόψη, είναι η τιμολογιακή πολιτική που εφαρμόζεται. Παρατηρήθηκε ότι πάνω από το 50% των συμμετεχόντων στην έρευνα εφαρμόζουν ειδικές προσφορές και μειωμένες τιμές με στόχο την προσέλκυση πελατών. Η παροχή υπηρεσιών αναζωογόνησης (spa) και ευεξίας, καθώς επίσης και η δυνατότητα επίσκεψης αρχαιολογικών χώρων και η παροχή ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, αποτελούν τα τελευταία κριτήρια με τα οποία επιλέγουν οι πελάτες.

4.3. Μέσα προώθησης και προβολής των ΙΦΠ και των επιχειρήσεων τους

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν ποια είναι τα διαφημιστικά μέσα που χρησιμοποιούν για την προώθηση του ΙΦΠ, διακρίνοντας αυτά σε κύρια και βοηθητικά μέσα και να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητα των διαφημιστικών μέσων τους.

Διαφημιστικά μέσα. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων για τα κύρια και βοηθητικά μέσα παρατίθενται στον Πίνακα 4.6. Με βάση τα δεδομένα του Πίνακα 4.6, η διαφήμιση μέσω διαδικτύου επιλέγεται από το 89% των συμμετεχόντων τόσο ως κύριο (57,9%) όσο και ως βοηθητικό (31,6%) διαφημιστικό μέσο. Η διαφήμιση στα ΜΜΕ αποτελεί το δεύτερο μέσο που επιλέγουν στο σύνολό τους οι συμμετέχοντες με ποσοστό 73,7% αλλά ως κύριο διαφημιστικό μέσο ταξινομείται τρίτο έναντι της προώθησης των ΙΦΠ μέσω του οικείου Δήμου που ως κύριο διαφημιστικό μέσο χρησιμοποιείται σε ποσοστό 58% ενώ συνολικά συγκεντρώνει την προτίμηση του 63% καταλαμβάνοντας την 3^η θέση. Ακολουθεί στην 4^η θέση η διαφήμιση σε περιοδικά υγείας με ποσοστό 53% συνολικά, ενώ κυρίως επιλέγεται ως βοηθητικό μέσο. Έπονται με ποσοστό 47% οι προωθητικές ενέργειες με εκδηλώσεις στον τόπο του ΙΦΠ. Στην 6^η επιλογή διαφημιστικών μέσων ταξινομούνται με ποσοστό 42% η προώθηση διαμέσου της εθνικής καμπάνιας και η προβολή μέσω του portal του ΕΟΠΠΥ. Επισημαίνεται ότι η προώθηση από την εθνική καμπάνια αποτελεί περισσότερο κύριο διαφημιστικό μέσο, ενώ η προβολή μέσω του ΕΟΠΠΥ επιλέγεται στην πλειονότητά της ως επικουρικό μέσο. Τελευταία επιλογή για την προώθηση των ΙΦΠ με ποσοστό 26% αποτελούν τα ταξιδιωτικά πρακτορεία.

Πίνακας 4.6. Διαφημιστικά μέσα προώθησης / προβολής των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ).					
Μέσο προώθησης/ προβολής	Κύριο μέσο		Βοηθητικό μέσο		Χρήση μέσου (%)
	Φορείς		Φορείς		
	(n)	(%)	(n)	(%)	
Διαφήμιση μέσω διαδικτύου	11	57,9%	6	31,6%	89,5%
Διαφήμιση στα ΜΜΕ	10	52,6%	4	21,1%	73,7%
Προώθηση διαμέσου του οικείου Δήμου	11	57,9%	1	5,3%	63,2%
Διαφήμιση σε περιοδικά υγείας	4	21,1%	6	31,6%	52,6%
Προωθητικές ενέργειες με εκδηλώσεις στον τόπο του ΙΦΠ	2	10,5%	7	36,8%	47,4%
Προβολή μέσω του portal του ΕΟΠΠΥ	1	5,3%	7	36,8%	42,1%
Προώθηση διαμέσου εθνικής καμπάνιας	5	26,3%	3	15,8%	42,1%
Προώθηση διαμέσου ταξιδιωτικών πρακτορείων	3	15,8%	2	10,5%	26,3%

Αποτελεσματικότητα διαφημιστικών μέσων. Οι απόψεις των συμμετεχόντων για την αποτελεσματικότητα των διαφημιστικών μέσων στην προβολή και προώθηση των ΙΦΠ στην εγχώρια και διεθνή αγορά αποτυπώνεται στον [Πίνακα 4.7](#).

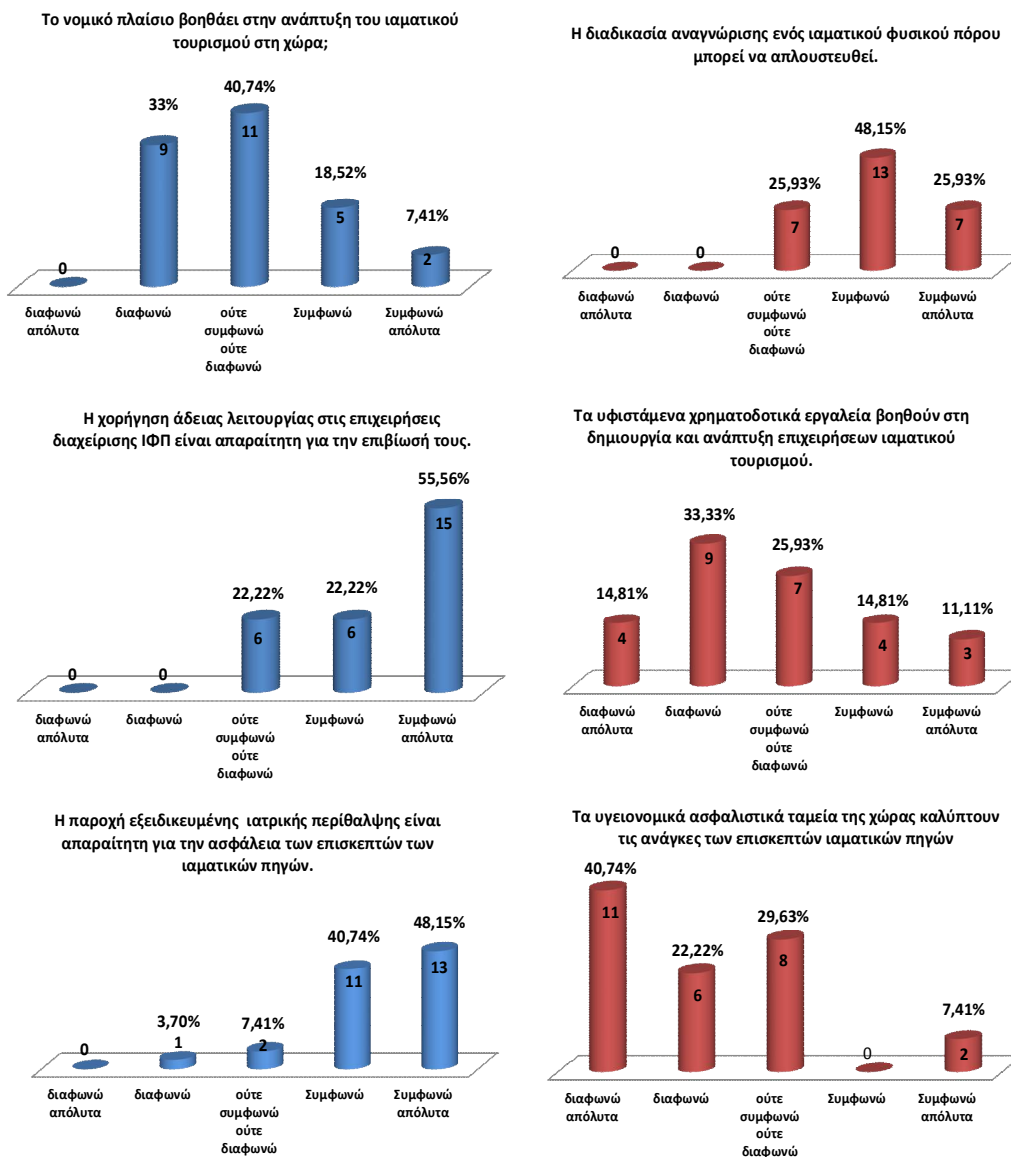
Πίνακας 4.7. Αποτελεσματικότητα διαφημιστικών μέσων προώθησης / προβολής των ιαματικών φυσικών πόρων (ΙΦΠ). ΣΑ: σειρά αποτελεσματικότητας				
Μέσο προώθησης /προβολής	ΕΓΧΩΡΙΑ ΑΓΟΡΑ		ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΓΟΡΑ	
	Βαθμοί	ΣΑ	Βαθμοί	ΣΑ
Διαφήμιση μέσω διαδικτύου	161	1	143	1
Διαφήμιση στα ΜΜΕ	137	2	117	5
Προώθηση διαμέσου του οικείου Δήμου	127	3	124	4
Προώθηση διαμέσου ταξιδιωτικών πρακτορείων	122	4	129	3
Προώθηση διαμέσου εθνικής καμπάνιας	117	5	130	2
Προωθητικές ενέργειες με εκδηλώσεις στον τόπο του ΙΦΠ	102	6	95	6
Διαφήμιση σε περιοδικά υγείας	79	7	80	7
Προβολή μέσω του portal του ΕΟΠΠΥ	76	8	78	8

Εγχώρια αγορά. Ως αποτελεσματικότερο διαφημιστικό μέσο από τους συμμετέχοντες καταγράφεται η διαφήμιση που διενεργείται μέσω διαδικτύου. Ακολουθεί η διαφήμιση στα ΜΜΕ και η προώθηση μέσω του οικείου Δήμου. Η προώθηση μέσω ταξιδιωτικών πρακτορείων, παρόλο που επιλέγεται ως διαφημιστικό μέσο σε μικρό βαθμό, ταξινομείται 4η σε αποτελεσματικότητα. Η προώθηση της εθνικής καμπάνιας, οι εκδηλώσεις στον τόπο του ΙΦΠ, τα περιοδικά υγείας και το portal του ΕΟΠΠΥ ακολουθούν με τη σειρά που αναφέρονται στο βαθμό αποτελεσματικότητάς τους για την προβολή των φορέων στην εγχώρια αγορά.

Διεθνής αγορά. Η ταξινόμηση των διαφημιστικών μέσων ως προς την αποτελεσματικότητά τους για την προβολή των ΙΦΠ στη διεθνή αγορά φαίνεται να διαφοροποιείται. Όπως και στην εγχώρια αγορά, η διαφήμιση μέσω του διαδικτύου θεωρείται το αποτελεσματικότερο διαφημιστικό μέσο, ενώ στα δύο αμέσως επόμενα αποτελεσματικότερα μέσα κατατάσσονται η προώθηση διαμέσου της εθνικής καμπάνιας και των ταξιδιωτικών πρακτορείων.

4.4. Νομικό πλαίσιο, ιατρική περίθαλψη και ασφαλιστική - υγειονομική κάλυψη

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να διατυπώσουν το βαθμό συμφωνίας – διαφωνίας τους αναφορικά με το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, την παρεχόμενη ιατρική περίθαλψη στους ΙΦΠ και την υγειονομική ασφαλιστική κάλυψη για την ιαματική ιατρική. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων απεικονίζονται στο [Γράφημα 4.5](#).

Γράφημα 4.5. Βαθμός συμφωνίας – διαφωνίας των συμμετεχόντων σχετικά με το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, την παρεχόμενη ιατρική περίθαλψη στους ΙΦΠ και την υγειονομική ασφαλιστική κάλυψη για την ιαματική ιατρική

Νομικό πλαίσιο. Από την καταγραφή και ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι ποσοστό 33% δεν συμφωνεί ότι το νομικό πλαίσιο βοηθά στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στη χώρα. Μόνο το 26% φαίνεται να συμφωνεί ότι το νομικό πλαίσιο λειτουργεί υποστηρικτικά για την ανάπτυξη του κλάδου, ενώ μεγάλο ποσοστό, σχεδόν 41%, παραμένουν ουδέτεροι.

Απλούστευση διαδικασίας αναγνώρισης ΙΦΠ. Στην εξέταση του ζητήματος απλούστευσης της διαδικασίας αναγνώρισης των ΙΦΠ η πλειονότητα ,ποσοστό 74%,

συμφωνεί ότι η διαδικασία δύναται να απλοποιηθεί. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν διατυπώνεται διαφωνία στο θέμα, αλλά το υπόλοιπο 26% παραμένει ουδέτερο.

Αναγκαιότητα άδειας χορήγησης λειτουργίας ΙΦΠ. Απεικονίζεται η άποψη των συμμετεχόντων σε ποσοστό 78% ότι η χορήγηση άδειας λειτουργίας στις επιχειρήσεις διαχείρισης ΙΦΠ είναι απαραίτητη για την επιβίωσή τους. Επισημαίνεται δε ότι το 22% παραμένουν ουδέτεροι και δεν διατυπώνεται διαφωνία.

Τα χρηματοδοκτικά εργαλεία ως αρωγός ανάπτυξης. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των απόψεων στο ζήτημα των χρηματοδοτικών εργαλείων ως αρωγό στην ανάπτυξη των επιχειρήσεων ιαματικού τουρισμού. Ποσοστό 26% πιστεύει ότι υφίστανται χρηματοδοτικά εργαλεία που βοηθούν στην ανάπτυξη, ενώ καταγράφεται στο **Γράφημα 4.5.** η διαφωνία σε ποσοστό 48%.

Παροχή εξειδικευμένης ιατρικής περίθαλψης. Η παροχή εξειδικευμένης ιατρικής περίθαλψης καταγράφεται, στις απόψεις των συμμετεχόντων, απαραίτητη σε ποσοστό 90% ενώ μόλις το 4% παρουσιάζεται να διαφωνεί με την ανάγκη ύπαρξης ιατρικής υποστήριξης για την ασφάλεια των επισκεπτών των ιαματικών πηγών.

Ασφαλιστική - Υγειονομική κάλυψη. Οι ανάγκες των ασφαλισμένων που επισκέπτονται τις ιαματικές πηγές δεν καλύπτονται διατυπώνει το 63%, τονίζοντας σαφώς την έλλειψη υγειονομικής και ασφαλιστικής κάλυψης στον τομέα της ιαματικής ιατρικής. Μόνο το 7% πιστεύει ότι δεν υφίστανται ελλείψεις και καλύπτονται πλήρως οι ανάγκες των χρηστών των ιαματικών πηγών. Σημειώνεται δε ότι ποσοστό 30% παραμένει ουδέτερο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάλυση του επιπέδου αξιοποίησης των ΙΦΠ και της προώθησης του ιαματικού τουρισμού από την τοπική αυτοδιοίκηση στην Ελλάδα. Ιδιαίτερη στόχευση της εργασίας αποτελεί η διερεύνηση των ζητημάτων που φαίνεται να μην έχουν συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο που διατέθηκε από το Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης το 2017, σχετικά με (κριτήρια επιλογής μιας ιαματικής μονάδας, τιμολογιακή πολιτική, χρήση και αποτελεσματικότητα διαφημιστικών μέσων για την προβολή των ιαματικών πόρων και απόψεις των φορέων διαχείρισης ιαματικών μονάδων για το νομικό πλαίσιο). Η σημασία της εργασίας αφορά στον εμπλουτισμό των πληροφοριών που δυνητικά συμβάλλουν στο βέλτιστο σχεδιασμό των δράσεων για μια αποδοτικότερη αξιοποίηση των ΙΦΠ και αποτελεσματικότερη προώθηση του ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση.

5.1. Σύνοψη κύριων ευρημάτων.

Τα κύρια ευρήματα της έρευνας συνοψίζονται ως εξής:

- **Φορείς διαχείρισης:** Οι φορείς διαχείρισης των ΙΦΠ είναι οι Δήμοι, οι επιχειρήσεις των Δήμων σε μορφή κοινωφελών ή αναπτυξιακών δημοτικών επιχειρήσεων, ο ΕΟΤ, το ΤΑΙΠΕΔ και ιδιωτικές επιχειρήσεις.
- **Παρεχόμενες υπηρεσίες:** Οι λειτουργούσες επιχειρήσεις εκμετάλλευσης ΙΦΠ συμβαδίζουν με τις τάσεις της παγκόσμιας αγοράς, καθώς πάνω από 50% των επιχειρήσεων παρέχουν υπηρεσίες ευεξίας και αναζωογόνησης (wellness spa) 58% ποσοστό παροχής στην Ελλάδα και 63% στην παγκόσμια.
- **Επίσημα αναγνωρισμένοι ΙΦΠ:** Το ποσοστό των ΙΦΠ που έχουν αναγνωριστεί επίσημα από το κράτος είναι μικρό. Επίσης, είναι μικρός και ο αριθμός των μονάδων που αναπτύσσονται στη μορφή των κέντρων ιαματικών τουρισμού είναι πολύ λίγες. Υπάρχουν επίσημα αναγνωρισμένοι ΙΦΠ οι οποίοι παραμένουν ανεκμετάλλετοι καθώς δεν διαθέτουν λουτρικές εγκαταστάσεις.
- **Παροχή ιατρικής περίθαλψης.** Ο βαθμός παροχής ιατρικής περίθαλψης στους επισκέπτες των λουτρικών εγκαταστάσεων παρουσιάζεται κυρίως εποχιακός. Προβληματισμός δημιουργείται για τις περιπτώσεις που καταγράφεται παντελής έλλειψη παροχής ιατρικής περίθαλψης.

- **Παροχή τουριστικών υπηρεσιών.** Στην παγκόσμια αγορά καταγράφεται η τάση για την παροχή ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών εντός των εγκαταστάσεων των ΙΦΠ. Στην Ελλάδα η τουριστική παροχή κυρίως εστιάζει στις υπηρεσίες διατροφής και διαμονής ενώ υπάρχουν και φορείς που δεν διαθέτουν τουριστικές παροχές και περιορίζουν τις υπηρεσίες τους μόνο στο ιαματικό προϊόν.
- **Τιμολογιακή πολιτική.** Καταγράφεται η ύπαρξη πολλών διαφορετικών τιμολογιακών πολιτικών με στόχο την κάλυψη των αναγκών των ιδιαίτερων κοινωνικών ομάδων, την προσέλκυση τους με στόχο την ευρεία παροχή της υπηρεσίας και την επίτευξη κέρδους.
- **Ελκυστικότητα – ανταγωνιστικότητα ιαματικού προορισμού.** Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα των ιαματικών προορισμών στην ελληνική αγορά δεν παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις με την παγκόσμια αγορά. Συγκεκριμένα τόσο σε τοπικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο οι ιδιότητες των ΙΦΠ καθορίζουν και την ελκυστικότητα αυτού, και αποτελούν τα κριτήρια επιλογής από πλευράς επισκεπτών. Οι ιδιαίτερες ιδιότητες του κάθε ΙΦΠ είναι και αυτές που του παρέχουν και πλεονέκτημα υπεροχής έναντι των άλλων ΙΦΠ. Όπως και σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Κίνα (Heung & Kucukusta, 2012), έτσι και στην παρούσα έρευνα, το όμορφο φυσικό περιβάλλον θεωρείται από τα πιο ελκυστικά χαρακτηριστικά και κατατάσσεται στη 2^η θέση. Τρίτο κριτήριο επιλογής ενός ιαματικού προορισμού στην παρούσα έρευνα αποτελεί η εύκολη προσβασιμότητα, η οποία εμφανίζεται λιγότερο σημαντική στην Κινέζικη αγορά (Heung & Kucukusta, 2012). Η διαμονή και η διατροφή θεωρείται ότι πρέπει να εξασφαλίζονται στην έρευνα στην Ταϊβάν (Lee & King, 2008), ενώ στην Κινέζικη (Heung & Kucukusta, 2012) και στην ελληνική αγορά (παρούσα εργασία) θεωρούνται σημαντικές υπηρεσίες αλλά όχι πρωτεύουσας σημασίας. Συγκεκριμένα, για τη μελέτη στην αγορά της Κίνας (Heung & Kucukusta, 2012), η διαμονή και η διατροφή κατατάσσονται τελευταία μεταξύ των 10 πρώτων κριτηρίων επιλογής ενός ιαματικού προορισμού, ενώ στην παρούσα έρευνα αποτελούν κατά σειρά το 4^ο και 5^ο, μεταξύ των 10 πρώτων κριτηρίων επιλογής.
- **Αποτελεσματικότητα διαφημιστικών μέσων.** Αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των διαφημιστικών μέσων διαπιστώνεται ότι, για τους φορείς διαχείρισης των ΙΦΠ, το διαδίκτυο αποτελεί σε ποσοστό 89% το

κυριότερο διαφημιστικό μέσο και ταυτόχρονα κατατάσσεται 1^ο σε σειρά αποτελεσματικότητας, τόσο για την εγχώρια όσο και για τη διεθνή αγορά. Στην αγορά της Κίνας έρχεται 4^ο σε σειρά αποτελεσματικότητας. Η προώθηση διαμέσου της εθνικής καμπάνιας θεωρείται σημαντικό μέσο για τη διεθνή αγορά και στις δύο περιπτώσεις.

- **Νομικό πλαίσιο.** Τροχοπέδη στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού φαίνεται να αποτελεί το νομικό πλαίσιο. Η πολυνομία, οι γραφειοκρατικές και χρονοβόρες διαδικασίες αναγνώρισης των ιαματικών φυσικών πόρων και αδειοδότησης των επιχειρήσεων, λειτουργούν αναποτελεσματικά στην ανάπτυξη του κλάδου. Στην πλειονότητά τους, τα χρηματοδοτικά εργαλεία φαίνονται επίσης να παρουσιάζουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Η διατύπωση της αναγκαιότητας ύπαρξης ιαματικής ιατρικής σε συνδυασμό με την ελλιπή υγειονομική – ασφαλιστική κάλυψη καταδεικνύουν την ανάγκη ενίσχυσης των παροχών υγείας στους ασφαλισμένους.

5.2. Κύρια συμπεράσματα

Το ελληνικό τουριστικό προϊόν των ιαματικών πηγών παρουσιάζει χαμηλή ανάπτυξη. Η τοπική αυτοδιοίκηση έχει στη διάθεσή της πλούσιο φυσικό πλούτο, η αξιοποίηση του οποίου δύναται να αποτελέσει μοχλό προσέλκυσης επενδύσεων από ιδιώτες ή να αξιοποιηθεί από τους Δήμους με τη χρήση κατάλληλων χρηματοδοτικών εργαλείων. Σε κάθε περίπτωση, τα οφέλη για την τοπική αυτοδιοίκηση θα είναι πολλά, καθώς η ανάπτυξη των ΙΦΠ συνεπάγεται την ανάπτυξη και τόνωση της τοπικής οικονομίας. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι δημοτικές επιχειρήσεις αποτελούν μια καλή πρακτική αξιοποίησης των ΙΦΠ. Η δημιουργία συμπράξεων δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για την εκμετάλλευση των ιαματικών πηγών θα μπορούσε να αποτελέσει εναλλακτική μορφή διαχείρισης των ΙΦΠ. Η τόνωση της τοπικής οικονομίας, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας με ταυτόχρονη μείωση της ανεργίας, η δημιουργία έργων υποδομής και ανάπλασης της περιοχής, η αύξηση των επιχειρηματικών εσόδων αποτελούν κάποια από τα οφέλη ανάπτυξης των ΙΦΠ.

Ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί ένα είδος τουρισμού που συνδυάζει την ιαματική θεραπεία, τη χαλάρωση και αναζωογόνηση με την αναψυχή και τη ψυχαγωγία. Κατά συνέπεια, η διαμόρφωση της στρατηγικής για την αξιοποίηση των ΙΦΠ, δεν πρέπει να είναι μονοδιάστατη. Η παροχή υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας, η πλήρης ανάπτυξη

τουριστικών υπηρεσιών σε τομείς πέρα από το ιαματικό προϊόν όπως η διατροφή και η διαμονή, θα συμβάλλει στην αύξηση της ελκυστικότητας του τουριστικού προϊόντος. Η παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών θα συμβάλλει στην διεύρυνση του χρόνου παραμονής καθώς και στη μείωση της εποχικότητας του ιαματικού προϊόντος. Κάθε φορέας τοπικής αυτοδιοίκησης που διαμορφώνει τη στρατηγική του ΙΦΠ ως τουριστικού προορισμού, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του ότι το ελληνικό τουριστικό προϊόν γενικά παρουσιάζει τα ακόλουθα μοναδικά πλεονεκτήματα:

- Θάλασσα
- Ήλιο
- Μεσογειακή διατροφή
- Πολιτισμό – Αξιοθέατα.

Όταν το ιαματικό τουριστικό προϊόν συνδυαστεί με τα φυσικά αυτά πλεονεκτήματα, αποκτά ιδιαίτερη αξία και διαμορφώνει μια πλούσια τουριστική εμπειρία.

Κάθε φορέας διαχείρισης ΙΦΠ οφείλει να μελετά και να προετοιμάζεται έγκαιρα και ορθά για την ένταξή του στα ευρωπαϊκά προγράμματα για τη λήψη χρηματοδότησης. Οι χρηματοδοτικοί πόροι που λαμβάνονται προτείνεται να αξιοποιηθούν για τον εκσυγχρονισμό των παλαιών αλλά και τη δημιουργία νέων εγκαταστάσεων, για την πλήρη αξιοποίηση των ιδιοτήτων των ΙΦΠ και την παροχή ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών. Αρωγό στην προσπάθεια της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορεί να αποτελέσει η κρατική πολιτική. Η εθνική καμπάνια προώθησης του τουρισμού στη χώρα έχει απαγκιστρωθεί ήδη από το παρωχημένο μοντέλο για την Ελλάδα, όπου το διαφημιστικό μήνυμα ήταν «*ήλιος, καλοκαίρι, θάλασσα*», και εστιάζει στις μορφές εναλλακτικού τουρισμού με στόχο την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου στις 365 ημέρες το χρόνο (Υπουργείο Τουρισμού, 2017). Η εντατικοποίηση της διαφημιστικής καμπάνιας με στόχευση στους ΙΦΠ της χώρας, θα μπορούσε να συμβάλλει θετικά στην προώθησή τους.

Εθνικό στόχο επίσης, θα πρέπει να αποτελέσει η αύξηση του βαθμού λήψης χρηματοδότησης για τη βελτίωση των υποδομών και των εγκαταστάσεων των ΙΦΠ. Η δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας από το Υπουργείο Τουρισμού μέσω της οποίας θα μπορούν οι φορείς να ενημερώνονται για όλα τα χρηματοδοτικά εργαλεία, θα συνέβαλλε θετικά στην έγκυρη και έγκαιρη ενημέρωσή τους, στην αύξηση των αιτημάτων από τους φορείς και κατ' επέκταση στην μέγιστη απορροφητικότητα χρηματοδοτικών πόρων. Το νομικό πλαίσιο κατά τα τελευταία έτη έχει συμβάλλει στην

ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού με τις αναγνωρίσεις των ΙΦΠ, αλλά οι διαδικασίες είναι χρονοβόρες. Η απλούστευση των διαδικασιών τόσο για την αναγνώριση των ΙΦΠ, όσο και για την αδειοδότηση των επιχειρήσεων εκμετάλλευσής τους θα επιταχύνει τους ρυθμούς ανάπτυξης του κλάδου. Προτείνεται εξέταση και επαναπροσδιορισμός του νομικού πλαισίου που αφορά τις παροχές υγειονομικής και ασφαλιστικής κάλυψης, προκειμένου οι ασφαλισμένοι να λαμβάνουν τη μέγιστη ιαματική θεραπεία. Επιπλέον, η παροχή ιαματικής ιατρικής με την θέσπιση λουτριάτρων, θα αύξανε τα επίπεδα ασφάλειας για τους λήπτες της ιαματικής θεραπείας. Εν κατακλείδι, ο στόχος της βέλτιστης αξιοποίησης των ΙΦΠ και της προώθησης του ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση θα επιτευχθεί ταχύτερα μέσα από τη συστράτευση των φορέων της με τους φορείς του κεντρικού κράτους.

5.3. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Στην παρούσα έρευνα, ο περιορισμένος χρόνος για τη διεξαγωγή αυτής, καθόρισε την επιλογή του ερευνητικού εργαλείου ως ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, με ορισμένες περιπτώσεις να απαιτείται συμπληρωματική προσωπική επικοινωνία για την παροχή διευκρινίσεων. Σε μελλοντικές μελέτες, προτείνεται να διατίθεται μεγαλύτερο χρονικό διάστημα διεξαγωγής της έρευνας έτσι ώστε, εκτός του ερωτηματολογίου, να υπάρχει η δυνατότητα εφαρμογής και της προσωπικής συνέντευξης.

Το δείγμα της παρούσας έρευνας *αφορούσε μόνο τους φορείς διαχείρισης των ΙΦΠ, το οποίο* οδηγεί σε μονοδιάστατη εικόνα του κλάδου. Μια ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη ανάλυση της αγοράς του ιαματικού τουρισμού, θα προέκυπτε από τη συλλογή δεδομένων με χρήση και δεύτερου ερευνητικού εργαλείου που θα απευθυνόταν όχι στους φορείς διαχείρισης αλλά στους επισκέπτες των εγκαταστάσεων των ΙΦΠ. Η διερεύνηση των απόψεων και των επιθυμιών των επισκεπτών των ιαματικών πηγών θα μπορούσε συμβάλλει στον πληρέστερο προσδιορισμό των αναπτυξιακών δυνατοτήτων του κλάδου, καθώς επίσης και των παραμέτρων (ενδογενών ή εξωγενών) που ενδεχομένως δυσχεραίνουν την ομαλή και αποδοτική λειτουργία του. Τόσο για την εφαρμογή της προσωπικής συνέντευξης ως ερευνητικό εργαλείο όσο και για τη συμπερίληψη φορέων και επισκεπτών στο δείγμα μιας μελλοντικής έρευνας, απαιτείται μεγάλο χρονικό διάστημα τόσο για τη διεξαγωγή της προκειμένου να επιτευχθεί η συλλογή και ανάλυση των δεδομένων. Ο βαθμός διερεύνησης όμως θα είναι μεγαλύτερος, τόσο σε εύρος όσο και σε βάθος, με αποτέλεσμα τον βέλτιστο

προσδιορισμό των δράσεων για μια βέλτιστη αξιοποίηση των ΙΦΠ και πιο αποτελεσματική προώθηση του ιαματικού τουρισμού πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Akcoban, A. (2005). Elderly Tourists Attraction to Geothermal Tourism. Retrieved November 6 2011 from: www.turkishweekly.net
2. Bell J. (1999). Doing your Research Project, 3rd edition, Open University Press Buckingham.
3. Boekstein (2014). From illness to wellness-has thermal spring health tourism reached a new turning point? African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure Vol. 3 (2). (2014). ISSN: 2223-814X Copyright: © 2014 AJHTL Open Access-Online @ [http://: www.ajhtl.com](http://www.ajhtl.com)
4. Bywater M. (1990). Spas and health resorts in the EC. Travel and Tourist Analyst 6: 52–67.
5. Cockerell N. (1996). Spas and health resorts in Europe. Travel and Tourism Analyst 1: 53–77.
6. Cockerell, N. &Trew, J. (2003). Health and Spa Tourism in the UK – the Potential. Retrieved April 6, 2012, from: www.insights.org.uk
7. Erfurt-Cooper, P.J. &Cooper, M.J. (2009). Health and Wellness Tourism: Spas and Hot Springs. Bristol, UK: Channel View Publishing.
8. Erfurt-Cooper Patricia (2010). The Importance of Natural Geothermal Resources in Tourism Proceedings World Geothermal Congress 2010 Bali, Indonesia, 25-29.
9. Gill &Johnson (1997). Research methods, Chapman London
10. Gilbert, D.C. and Van De Weert, M. (1991). The Health Care Tourism Product in Western Europe. Revue de Tourisme, 2, 5-9. Graburn, N (1995). The Past and the Present in Japan: Nostalgia and Neo-Traditionalism in Contemporary Japanese Domestic Tourism. In R. Butler and D. Pearce, Change in Tourism: People, Places and Processes (pp. 47-70), Routledge, London.
11. Heung Vincent C. S. &Kucukusta Deniz, (2012). Wellness Tourism in China: Resources, Development and Marketing International Journal of Tourism Research. Int. J. Tourism Res. 15, 346–359 (2013). Published online 3 April 2012 in Wiley Online Library (wileyonlinelibrary.com). DOI: 10.1002/jtr.1880
12. Kervin J.B. (1999). – Methods for Business Research, 2nd edition Reading MM Addison- Wesley
13. Lee Cheng-Fei and King Brian Edward, (2008). Using the Delphi Method to Assess the Potential of Taiwan’s Hot Springs Tourism Sector International Journal of Tourism Research, 10, 341–352 (2008). Published online in Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com). DOI: 10.1002/jtr.661
14. Messerlu, H. & Oyama, Y. (2004). Health and Wellness Tourism Global. Travel & Tourism Analyst, August.
15. Middleton V. Fyall A., Mike M., & Ranchhod., (2009). Marketing in travel and tourism Routledge; 4th Edition.
16. Porter M.E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Free Press: New York.
17. Rátz, T. (2009). Hot Springs in Japanese Domestic and International Tourism. In: M.
18. Smith, M. &Puczko, L. (2009). Health and Wellness Tourism. Butterworth-Heinemann, Oxford.

19. Tretiakova T.N, Shmeleva T., & Brankov J. (2018). Thermal Springs And Health Tourism – The Analysis of the Meteorological Parameters www.gi.sanu.ac.rs, www.doiserbia.nb.rs, J. Geogr. Inst. Cvijic. 68(1). (133–148). UDC: 911.2:551.5:338.48 DOI: <https://doi.org/10.2298/IJGI1801133T>
20. Towner, J. (1996). An Historical Geography of Recreation and Tourism in the Western World 1540-1940. John Wiley & Sons, Chichester.

B. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Βενετσανοπούλου Γ. Μάρω (2006). Η κρατική συμβολή στον τουρισμό – Εναλλακτικές μορφές τουρισμού .
2. Γκόλφη Μαρία (2017). Ιαματικές πηγές στην Ελλάδα γεωγραφική κατανομή και θεραπευτικές ιδιότητες (Πανεπιστήμιο Πατρών).
3. Δημητρόπουλος Ε. (2004). Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας Προς ένα συστηματικό δυναμικό μοντέλο μεθοδολογίας επιστημονικής έρευνας Αθήνα 2004, εκδόσεις Έλλην.
4. Κωνσταντινίδου Ελένη (2017). Ιαματικός - Θεραπευτικός τουρισμός - Πηλοθεραπεία: Η περίπτωση του πηλοθεραπευτηρίου Κρηνιδών Καβάλας. Αποθετήριο Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. <https://apothesis.eap.gr/handle/repo/36307>
5. Σφακιανάκης Μανώλης (2000). Εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Εκδόσεις: Έλλην. <http://www.iwn.gr/product.asp?catid=12030>

Γ. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. Global Wellness Institute (2016). – Global Hot Springs Industry Update Business, Culture and Community, 2- 4/11/2016
2. Global Wellness Institute (2017). –Wellness Economy Monitor 2017_FINALweb https://static1.squarespace.com/static/54306a8ee4b07ea66ea32cc0/t/58862a472994ca37b8416c61/1485187660666/GWI_WellnessEconomyMonitor2017_FINALweb.pdf
3. JNTO Japan National Tourist Organisation, (2009). Ehime -Dogo-Onsen Hot Spring. www.jnto.go.jp/eng/location/regional/ehime/dogoonsen.html.
4. Medical Tourism in Greece (2018). <http://mtgreece.org/el/monades-iamatikon-pigon> (ανάκτηση 14/9/2018).
5. Money-tourism.gr (2018). <https://money-tourism.gr/aftes-ine-48-anagnorismenes-iamatikes-piges-stin-ellada/> (ανάκτηση 24-01-2018)
6. Today's Zaman (2012). Turkey Vies for Top Spot in Thermal Tourism as Europe's Largest Center Rises in Afyon. from: www.todayszaman.com
7. Tourismarket (2017). <https://tourismarket.gr/2017/10/27/prosvasimes-se-ellhnes-kai-xenous-oi-iamatikes-phges/>, (ανάκτηση 14/9/2018).
8. Ypaithros.gr – (2017). <http://www.ypaithros.gr/xoris-adeiodotiseis-anaptyxi-700-iamatikon-pigon-xoras-einai-keno-gramma/>(ανάκτηση 5/7/2018)
9. Δανάς Μάρκος (2018). Οι ελληνικές ιαματικές πηγές μετά τη διαδικασία των αναγνωρίσεων- HEALTHY LIFE FESTIVAL Απρίλιος 2018- (ανάκτηση 01/06/2018).
10. Ιαματικές πηγές και Λουτρότοποι (2010). Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm (ανάκτηση Αύγουστος 2018).

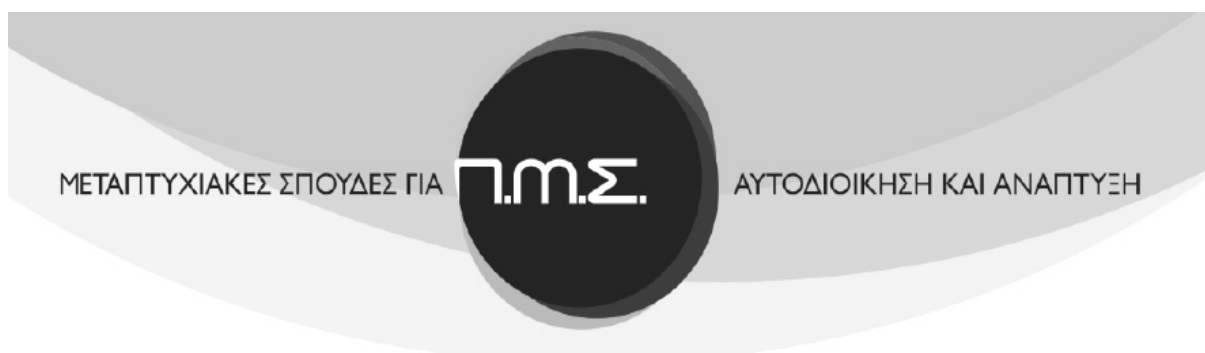
11. **Ιαματικές πηγές και Λουτρότοποι (2017)**. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών. http://www.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm (ανάκτηση Αύγουστος 2018).
12. **Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (Ε.Ο.Τ.). (2009)**. Δ/ση Συντονισμού Περιφερειακών Υπηρεσιών Τουρισμού-Τμήμα Ιαματικών Πηγών.
13. **Εθνικό Τυπογραφείο (2014, 2015, 2016, 2017 & 2018)**. <http://www.et.gr>
14. **Κωνσταντόπουλος Μιχαήλ Άγγελος (2015)**. Η μνημονιακή θεραπεία «σκοτόνει» τον ιαματικό τουρισμό 9/08/2015 <http://www.efsyn.gr/arthro/i-mnimonikiakitherapeia-skotonei-ton-iamatiko-toyrismo> (άρθρο σε ηλεκτρονικό τύπο).
15. **Σύνδεσμος Δήμων & Κοινοτήτων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας (2006)**. Ελληνικός Θερμαλισμός Ιαματικές Πηγές & Λουτροπόλεις, Θεσ/κη.
16. **Σύνδεσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας (2013)**. IT Spa tourism – Υλοποίηση Δράσεων Ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου συστήματος ιαματικού τουρισμού στη διασυνορική περιοχή με τη χρήση καινοτομών ΤΠΕ - <http://www.thermalsprings.gr/index.php/el/2013-08-07-09-31-11/60-it-spa-nthessis>
17. **Σύνδεσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας (2018)**. Οι 48 επίσημα αναγνωρισμένοι ιαματικοί φυσικοί πόροι από το ελληνικό κράτος <http://www.thermalsprings.gr/index.php/el/nea-anakoinoiseis-2/499-48-oi-episima-anagnorismenoi-iamatikoi-fysikoi-poroi-apo-to-elliniko-kratos>
18. **Σύνδεσμος Δήμων Ιαματικών Πηγών Ελλάδας (2018)**. Οι εξελίξεις στον Ελληνικό ιαματικό τουρισμό. <http://www.thermalsprings.gr/index.php/el/nea-anakoinoiseis-2/444-oi-ekselikseis-ston-elliniko-iamatiko-tourismo>
19. **Τζιάλλας, (2017)**. Συνέδριο «Τουρισμός Υγείας: Μοχλός Ανάπτυξης της Εθνικής Οικονομίας & Ανάδειξης της Ελλάδος σε κορυφαίο προορισμό, 12 μήνες το χρόνο», διοργάνωση ΚΕΔΕ Δήμος Ιθάκης -Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών.
20. **Χατζηγεωργίου Μάνος, (2015)**. Ιαματικές Πηγές: Υφιστάμενη Κατάσταση και Προοπτικές Ανάπτυξης. <http://traveldailynews.gr/hypostyles/article/640>
21. **Υπουργείο Τουρισμού (2013)**. <http://www.opengov.gr/yppol/?p=618> (ιστοσελίδα).
22. **Υπουργείο Τουρισμού, (2017)**. Απόφαση Έγκρισης της Στρατηγικής Προώθησης και Προβολής του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού για την διετία 2017-2018. ΑΡ. 13927/16-11-2017 ΑΔΑ: 7ΔΚ4469ΗΙΖ-ΡΓΒ).
23. **Υπουργείο Τουρισμού (2018)**. –Δελτίο τύπου 26/06/2018 «Μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης για τον ιατρικό τουρισμό στην Ελλάδα»- <http://www.mintour.gov.gr/PressRoom/PressReleases/megales-prooptikes-anaptyjhs-gia-ton-iatriko-toyrismo-sthn-ellada-omilia-toy-g-g-toyristikh-politikhs-anaptyjhs-giwrtoy-tzialla-sto-2o-die8nes-synedrio-gia-ton-toyrismo-ygeias-sthn-kw>.
24. **Υπουργείο τουρισμού (2018B)**. Αναπτυξιακός Νόμος <http://www.mintour.gov.gr/Investments/DevelopmentLaw/enusxushanaptuksiakou/> (ανάκτηση 21/09/2018)
25. <http://www.tourismturkeysite.com/activities-show.asp?Actid=THERMAL&gr3=y&mv3=y&bg1=THERMAL&bg2=THERMAL> (ανάκτηση 10-09-2018)
26. Μεθοδολογία Έρευνας. Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Πειραιά. http://www.lib.unipi.gr/files/Stratigikes_Anazitisis_Pliroforiakon_Pigon/1.%20%CE%9C%CE%B5%CE%B8%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1%20%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1%CF%82.pdf (ανάκτηση 09-11-2018)
27. **Δήμας Γ. Μέθοδοι Συλλογής Δεδομένων. Χρήση Ερωτηματολογίων. Μέθοδοι Τεχνικές Δειγματοληψίας.** <http://eclass.teiion.gr/modules/document/file.php/DSE274/%CE%9C%CE%95%CE%98%CE%9F%CE%94%CE%9F%CE%99%20%CE%9A%CE%91%CE%99%20%CE%A4%CE%95%CE%A7%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%95%>

[CE%A3%20%CE%94%CE%95%CE%99%CE%93%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%9B%CE%97%CE%A8%CE%99%CE%91%CE%A3.pdf](#) (ανάκτηση 09 -11-2018)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

**Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων Πανεπιστήμιο Πειραιά**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Εισαγωγή:

Το παρόν ερωτηματολόγιο έχει συνταχθεί στα πλαίσια έρευνας για την εκπόνηση Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, στο Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Τοπική & Περιφερειακή Ανάπτυξη & Αυτοδιοίκηση».

Σκοπός της έρευνας είναι ο προσδιορισμός των δράσεων που θα συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη προώθηση του ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση. Διερευνάται ο βαθμός αξιοποίησης των ιαματικών φυσικών πόρων στο πλαίσιο του ιαματικού τουρισμού και της τοπικής ανάπτυξης εν γένει.

Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται στους φορείς που διαχειρίζονται αναγνωρισμένους ιαματικούς φυσικούς πόρους (ΙΦΠ), των οποίων η αναγνώριση έχει δημοσιευθεί σε ΦΕΚ, οπότε τόσο το είδος του ΙΦΠ, όσο και οι ιδιότητες του έχουν πιστοποιηθεί και είναι ήδη γνωστές.

Επισημαίνεται, ότι τα στοιχεία των απαντήσεων σας, θα αξιοποιηθούν αποκλειστικά για τη συγκεκριμένη έρευνα και για κανένα άλλο σκοπό. Θα τηρηθεί απόλυτη εχεμύθεια και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές.

Ο εκτιμώμενος χρόνος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι 10-15 λεπτά.

Στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε διευκρίνιση και πληροφορία (τηλέφωνο επικοινωνίας: 6984079840)..

Η συμβολή σας στην έρευνα είναι πολύτιμη και σας ευχαριστώ εκ των προτέρων.

Η μεταπτυχιακή φοιτήτρια
Ρουσάνογλου Ευαγγελία

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

[1]. Ονομασία Ιαματικού Φυσικού Πόρου (όπως αναγράφεται στο ΦΕΚ αναγνώρισης).

.....
.....

[2]. Σε ποιον ανήκει η κυριότητα του Ιαματικού Φυσικού Πόρου;

.....

[3]. Φορέας διαχείρισης Ιαματικού Φυσικού Πόρου

.....

[4]. Υπάρχουν Λουτρικές Εγκαταστάσεις;

Ναι Όχι

[5]. Ποιο είναι το είδος των Λουτρικών εγκαταστάσεων;

Κέντρο ιαματικού τουρισμού

Μονάδα Ιαματικής Θεραπείας

Άλλο

(διευκρινίστε).....

[6]. Παρέχονται υπηρεσίες spa και ευεξίας ;

Ναι Όχι

[7]. Παρακαλώ να αναφέρετε εάν παρέχετε ιατρική περίθαλψη στους επισκέπτες των ιαματικών πηγών.

Δεν παρέχεται καθόλου	
Παρέχεται μόνο κατά τη θερινή περίοδο από εξωτερικούς συνεργάτες	
Παρέχεται σταθερά όλο το χρόνο από εξωτερικούς συνεργάτες	
Παρέχεται κατά τη θερινή περίοδο από εποχικό ιατρικό προσωπικό της	
Παρέχεται σταθερά όλο το χρόνο από ιατρικό προσωπικό της	

[8] Παρακαλώ αναφέρετε ποιές από τις παρακάτω τουριστικές εγκαταστάσεις υπάρχουν εντός της επιχείρησης.

Διαμονή	Ξενοδοχείο	
	Ενοικιαζόμενα δωμάτια	
	Άλλο (διευκρινίστε).	
Διατροφή- Εστίαση	Εστιατόριο	
	Αναψυκτήριο	
	Καφετέρια- Μπαρ	
	Άλλο (διευκρινίστε).	
Αθλητικές εγκαταστάσεις	Γυμναστήριο	
	Κολυμβητήριο	
	Γήπεδα	
	Άλλο (διευκρινίστε).	
Ψυχαγωγικές δραστηριότητες	Αίθουσα χορού	
	Καζίνο	
	Παιδότοπος	
	Άλλο (διευκρινίστε).	

[9]. Παρακαλώ αναφέρετε, ποιες από τις κατωτέρω υποδομές υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή σας.

Ξενοδοχεία	
Ενοικιαζόμενα δωμάτια	
Εστιατόρια	
Αναψυκτήριο	
Καφετέρια- Μπαρ	
Εμπορικά καταστήματα	
Γυμναστήριο	
Κολυμβητήριο	
Καζίνο	
Θέατρο	
Κινηματογράφος	
Παιδότοποι	
Άλλο (*).	

(*). διευκρινίστε: .....

[10]. Παρακαλώ, να σημειώσετε με «x», αν έχετε συνάψει συνεργασία με επιχειρήσεις της ευρύτερης περιοχής για την παροχή των παρακάτω υπηρεσιών.

	Διαμονή	Διατροφή Εστίαση	Αθλητικές δραστηριότητες	Ψυχαγωγία	Άλλο (*).
--	---------	---------------------	-----------------------------	-----------	-----------

Ναι					
Όχι					
(*) διευκρινίστε:					

[11]. Υπάρχουν αρχαιολογικοί χώροι και άλλα αξιοθέατα στην ευρύτερη περιοχή;

Ναι Όχι

[12]. Διοργανώνετε για τους επισκέπτες σας επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους / αξιοθέατα;

Ναι Όχι

[13]. Ποιες υπηρεσίες πιστεύετε, ότι θεωρούνται σημαντικότερες για τους επισκέπτες σας κατά την επιλογή του ιαματικού προορισμού; Παρακαλώ, ιεραρχήστε από το 1 (λιγότερο σημαντικό). έως το 10 (πιο σημαντικό)..

Ιδιότητες ιαματικού φυσικού πόρου	
Φυσικό περιβάλλον στην ευρύτερη περιοχή	
Ασφάλεια Παροχή ιατρικής περίθαλψης	
Παροχή υπηρεσιών spa	
Παροχή υπηρεσιών διαμονής	
Παροχή υπηρεσιών εστίασης	
Προσβασιμότητα	
Παροχή ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων	
Τιμολογιακή πολιτική	
Δυνατότητα επίσκεψης αρχαιολογικών χώρων	

[14]. Παρακαλώ, αναφέρετε αν παρέχετε διαφορετικά πακέτα υπηρεσιών ανά κατηγορία επισκεπτών.

Ενιαία παροχή υπηρεσιών για όλους

Πακέτα υπηρεσιών για ηλικιωμένους

Πακέτα υπηρεσιών για οικογένειες

Πακέτα υπηρεσιών για ζευγάρια

Άλλο

(αναφέρετε). .....

[15]. Ποια μέσα χρησιμοποιείτε για την προώθηση του ΙΦΠ και της επιχείρησης που διαχειρίζεστε;

Παρακαλώ, επιλέξτε σημειώνοντας με «Κ» το κύριο διαφημιστικό μέσο και με «Β» τα βοηθητικά μέσα.

Μέσο προώθησης / προβολής	Κύρι	Βοηθητικό
Διαφήμιση στα ΜΜΕ		
Διαφήμιση σε περιοδικά υγείας		
Διαφήμιση μέσω διαδικτύου		
Προβολή μέσω του portal του ΕΟΠΠΥ		
Προωθητικές ενέργειες με εκδηλώσεις στον τόπο του ΙΦΠ		
Προώθηση διαμέσου του οικείου Δήμου		
Προώθηση διαμέσου εθνικής καμπάνιας τουρισμού		
Προώθηση διαμέσου ταξιδιωτικών Πρακτορείων		
Άλλο (αναφέρετε).		

[16]. Ιεραρχείστε τα κατωτέρω μέσα ως προς την αποτελεσματικότητά τους για την προώθηση και προβολή του ΙΦΠ και της επιχείρησής σας, για την εγχώρια και για τη διεθνή αγορά; Παρακαλώ, να ταξινομήσετε από το 1 από το 1 (λιγότερο σημαντικό). έως το 9 (πιο σημαντικό)..

Μέσο προώθησης / προβολής	Εγχώρια	Διεθνή
Διαφήμιση στα ΜΜΕ		
Διαφήμιση μέσω διαδικτύου		
Διαφήμιση σε περιοδικά υγείας		
Προβολή μέσω του portal του ΕΟΠΠΥ		
Προωθητικές ενέργειες με εκδηλώσεις στον τόπο του ΙΦΠ		
Προώθηση διαμέσου του οικείου Δήμου		
Προώθηση διαμέσου εθνικής καμπάνιας τουρισμού		
Προώθηση διαμέσου ταξιδιωτικών Πρακτορείων		
Άλλο (αναφέρατε).		

[17]. Παρακαλώ να σημειώσετε με «X», ποιες από τις κατωτέρω τιμολογιακές πολιτικές ακολουθείτε. **Σημειώστε όλα όσα ισχύουν.**

- Ενιαία τιμολογιακή πολιτική όλο το έτος
- Ενιαία τιμολογιακή πολιτική για όλους τους επισκέπτες
- Διαφορετικές τιμές ανά περίοδο, θερινή / χειμερινή
- Ειδικές προσφορές για οικογένειες
- Ειδικές προσφορές για γκρουπ, συλλόγους
- Μειωμένες τιμές για δημότες
- Μειωμένες τιμές για πολύτεκνους
- Μειωμένες τιμές για ανέργους / φοιτητές
- Άλλο
- (διευκρινίστε). .....

[18]. Παρακαλώ, να σημειώσετε το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας σας στις παρακάτω προτάσεις, κυκλώνοντας τον αντίστοιχο αριθμό.

- 1: Διαφωνώ απόλυτα, 2: Διαφωνώ, 3: Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ,
4: Συμφωνώ, 5: Συμφωνώ απόλυτα

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Το νομικό πλαίσιο βοηθάει στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στη χώρα.	1	2	3	4	5
Η διαδικασία αναγνώρισης ενός ιαματικού φυσικού πόρου μπορεί να απλουστευθεί.	1	2	3	4	5
Η χορήγηση άδειας λειτουργίας στις επιχειρήσεις διαχείρισης ΙΦΠ είναι απαραίτητη για την επιβίωσή τους.	1	2	3	4	5
Τα υφιστάμενα χρηματοδοτικά εργαλεία βοηθούν στη δημιουργία και ανάπτυξη των επιχειρήσεων ιαματικού τουρισμού.	1	2	3	4	5
Η παροχή εξειδικευμένης ιατρικής περίθαλψης είναι απαραίτητη για την ασφάλεια των επισκεπτών των ιαματικών πηγών.	1	2	3	4	5
Τα υγειονομικά ασφαλιστικά ταμεία της χώρας καλύπτουν τις ανάγκες των επισκεπτών ιαματικών πηγών.	1	2	3	4	5

Δημογραφικά στοιχεία

Φύλο: Άνδρας Γυναίκα
Ηλικία: 18-28 ετών 29-38 ετών 39-48 ετών
49-58 ετών 59- 68 ετών 68 και άνω

Εκπαιδευτικό επίπεδο:

Γυμνάσιο Λύκειο
ΑΕΙ ΤΕΙ
Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό

Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος/η Άγαμος/η

Σχέση με το φορέα διαχείρισης του ΙΦΠ:

.....
(αναγράψτε την ιδιότητά σας).

Εάν επιθυμείτε, να λάβετε τα αποτελέσματα της έρευνας, παρακαλώ να σημειώσετε τα στοιχεία σας.

Όνοματεπώνυμο: .....

Τηλέφωνο: .....

e-mail: .....

Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο που αφιερώσατε

Με εκτίμηση,

Ρουσάνογλου Ευαγγελία

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια του ΔΔΠΜΣ

«Τοπική & Περιφερειακή Ανάπτυξη & Αυτοδιοίκηση»

Απόσπασμα του ερωτηματολογίου όπως αυτό εμφανιζόταν στην ηλεκτρονική φόρμα συμπλήρωσής του.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
25

Ερωτηματολόγιο έρευνας : Ανάπτυξη του Ιαματικού τουρισμού & Τοπική Αυτοδιοίκηση

Εισαγωγή
Το παρόν ερωτηματολόγιο έχει συνταχθεί στα πλαίσια έρευνας για την εκπόνηση Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, στο Διαπιστευτησιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Τοπική & Περιφερειακή Ανάπτυξη & Αυτοδιοίκηση».
Σκοπός της έρευνας είναι ο προσδιορισμός των δράσεων που θα συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη προώθηση του ιαματικού τουρισμού στην τοπική αυτοδιοίκηση. Διερευνάται ο βαθμός αξιοποίησης των ιαματικών φυσικών πόρων στο πλαίσιο του ιαματικού τουρισμού και της τοπικής ανάπτυξης εν γένει. Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται στους φορείς που διαχειρίζονται αναγνωρισμένους ιαματικούς φυσικούς πόρους (ΙΦΠ), των οποίων η αναγνώριση έχει δημοσιευθεί σε ΦΕΚ, οπότε τόσο το είδος του ΙΦΠ, όσο και οι ιδιότητες του έχουν πιστοποιηθεί και είναι ήδη γνωστές.
Επισημαίνεται, ότι τα στοιχεία των απαντήσεων σας, θα αξιοποιηθούν αποκλειστικά για τη συγκεκριμένη έρευνα και για καμία άλλο σκοπό. Θα τηρηθεί απόλυτη εμπιστευτικότητα και οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές. Ο εκτιμώμενος χρόνος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι 10-15 λεπτά.
Στη διάθεσή σας για οποιοδήποτε διευκρίνιση και πληροφορία (τηλέφωνο επικοινωνίας: 698 [redacted]).
Η συμβολή σας στην έρευνα είναι πολύτιμη και σας ευχαριστώ εις των προτέρων.

Η μεταπτυχιακή φοιτήτρια
Ρουσόγιαννου Ευαγγελία

---

1. Ονομασία Ιαματικού Φυσικού Πόρου (όπως αναγράφεται στο ΦΕΚ αναγνώρισης)

Κείμενο σύντομης απάντησης

---

2. Σε ποιον ανήκει η κυριότητα του Ιαματικού Φυσικού Πόρου;

Κείμενο σύντομης απάντησης

---

3. Φορέας διαχείρισης Ιαματικού Φυσικού Πόρου

Κείμενο σύντομης απάντησης

---

18. Παρακαλώ, να σημειώσετε το βαθμό διαφωνίας ή συμφωνίας σας στις παρακάτω προτάσεις, κυκλώνοντας τον αντίστοιχο αριθμό (1:Διαφωνώ απόλυτα, 2:Διαφωνώ, 3:Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4:Συμφωνώ και 5:Συμφωνώ απόλυτα)

Περιγραφή (προαιρετικά)

Το νομικό πλαίσιο βοηθάει στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού στη χώρα.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

Η διαδικασία αναγνώρισης ενός ιαματικού φυσικού πόρου μπορεί να απλουστευθεί.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

Η χορήγηση άδειας λειτουργίας στις επιχειρήσεις διαχείρισης ΙΦΠ είναι απαραίτητη για την επιβίωσή τους.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

Τα υφιστάμενα χρηματοδοτικά εργαλεία βοηθούν στη δημιουργία και ανάπτυξη των επιχειρήσεων ιαματικού τουρισμού.

	1	2	3	4	5	
Διαφωνώ απόλυτα	☐	☐	☐	☐	☐	Συμφωνώ απόλυτα

**ΛΟΥΤΡΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΠΟΥ ΔΙΕΚΟΨΑΝ ΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2010 -2017
(Ανάλυση παραγράφου 2.2.3.2 & Πίνακα 2.4
στο Κεφάλαιο Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας)**

Αναφορικά με τη διακοπή λειτουργίας των λουτρικών μονάδων ανά περιφέρεια καταγράφεται στην έρευνα του Εθνικού κέντρου κοινωνικών ερευνών (2017) ότι κατά την περίοδο 2010-2017, διέκοψαν οριστικά η προσωρινά τη λειτουργία τους οι παρακάτω ιαματικές πηγές:

- ◆ Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας: Ιαματική πηγή Λουτρά Ελευθερών- Διακοπή λειτουργίας από το 2012.
- ◆ Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας: Ιαματική πηγή Δήμου Αμυνταίου- Διακοπή λειτουργίας από το 2011.
- ◆ Περιφέρεια Ηπείρου: Μονάδα Λουτρών Καβασίων Αγίας Βαρβάρας Κόνιτσας- Διακοπή λειτουργίας κατά τα έτη 2015 και 2016
- ◆ Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Μία μονάδα στο Δήμο Ακτίου Βόνιτσας και μία μονάδα στα Σελιανίτικα-Διακοπή λειτουργίας από το 2013.
- ◆ Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας: 5 ξενοδοχειακές μονάδες σταμάτησαν να λειτουργούν σταδιακά από το 2010 μέχρι και το 2016, και 4 ιαματικές πηγές δεν λειτούργησαν κατά κατά τα έτη 2014, 2015 και 2016.
- ◆ Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου: Τα ιαματικά λουτρά Θερμής και Αγίου Ιωάννη Λισβορίου δεν λειτουργούν από το 2013 και 2012, αντίστοιχα.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΙΑΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

(πάργραφος 2.3.1 στο Κεφάλαιο Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας)

Η χρήση του ιαματικού νερού για θεραπευτικούς λόγους, αλλά και για λόγους ευεξίας, είναι γνωστή στη χώρα μας από τους αρχαίους χρόνους όχι μόνο σε εμπειρικό αλλά και σε επιστημονικό επίπεδο. Από τα στοιχεία που παρατίθενται ενδεικτικά κατωτέρω, συμπεραίνεται ότι οι αρχαίοι Έλληνες είχαν ασχοληθεί εκτενώς με τα ιαματικά νερά. Πέρα όμως από την ευεργητική δράση των ιαματικών νερών, ο ιαματικός τουρισμός αποτελεί μια ευρύτερη δραστηριότητα με μεγάλη παράδοση, ήδη από την κλασική αρχαιότητα. Η Ελλάδα αποτελεί τη γενέτειρα του ιαματικού τουρισμού, με τα Ασκληπιεία να αποτελούν τις πρώτες οργανωμένες χωρικές δομές στους τόπους των ιαματικών πηγών, εξυπηρετώντας ως επί το πλείστον σκοπούς θεραπείας και λατρείας (Εμμανουήλ, 1935). Ο Ηρόδοτος (484 – 410 π.χ.) καθιέρωσε ως χρόνο λουτροθεραπείας τις 21 ημέρες. Αναφερόταν στο διαχωρισμό των λουτρών σε θερμά και ψυχρά ανάλογα με την εποχή. Ο Ιπποκράτης επίσης, στο σύγγραμμά του «περί αέρων τόπων υδάτων» αναφέρεται στην επίδραση των ψυχρών και θερμών λουτρών στο σώμα, στις παθήσεις για τις οποίες αυτά ενδείκνυνται, καθώς και για την παράλληλη επίδραση του κλίματος ενός τόπου. Ο Αριστοτέλης, αναλύοντας τους σεισμούς, εξηγεί τη γένεση των πηγών της Αιδηψού, που σύμφωνα με το Στράβωνα ονομάζονταν «Θερμά του Ηρακλέους». Τα ιαματικά νερά χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς όχι μόνο για θεραπευτικούς σκοπούς αλλά και ως τόπος κοινωνικών συναναστροφών. Στην Ευρώπη από το 19ο αιώνα αρχίζει μία ανοδική πορεία των ιαματικών πηγών με αποτέλεσμα τη δημιουργία μεγάλων λουτροπόλεων, με έντονη κοινωνική και κοσμική ζωή.

Σε επιστημονικό επίπεδο, επίσης κατά τα νεότερα χρόνια, ο καθηγητής χημείας κ. Περτέσης (1923-1953) έκανε τις σημαντικότερες μελέτες για τη φυσικοχημική σύσταση των μεταλλικών νερών. Παράλληλα, κατά το έτος 1938, δημιουργείται στο Πανεπιστήμιο Αθηνών η έδρα της κλινικής υδροθεραπείας και ιατρικής κλιματολογίας.

Η παρουσία οργανωμένων συγκροτημάτων ιαματικού τουρισμού καταγράφεται μετά το 1930 σε ελληνικές λουτροπόλεις όπως το Λουτράκι. Συνδυάζεται με ξενοδοχεία και άλλες εγκαταστάσεις όπως το καζίνο. Η λουτροθεραπεία απευθυνόταν σε οικονομικά εύρωστους Έλληνες, Ευρωπαίους και Άραβες που τη συνδύαζαν με πολυτελή διαβίωση. Αξίζει να σημειωθεί ότι, η πρώτη μορφή τουρισμού για την Ελλάδα ξεκίνησε από τις ιαματικές πηγές. Πέρα από τη λουτρόπολη του Λουτρακίου, αντιπροσωπευτική ιαματική

τουριστική μονάδα της περιόδου αυτής ήταν η Λουτρόπολη του Πλατυστόμου. Στις παροχές περιλαμβάνονταν ξενοδοχείο και εστιατόριο ανώτερης κατηγορίας, μία σειρά δωματίων με σύγχρονες ανέσεις, μεγάλος αριθμός δωματίων που απευθύνονταν σε άτομα με χαμηλό εισόδημα, ένα απλό εστιατόριο, υδροθεραπευτήριο με μπανιέρες και εσωτερικές πισίνες, ποσιθεραπευτήριο, εμφιαλωτήριο και καταστήματα. Ανάλογες τουριστικές επιχειρήσεις λειτουργούσαν και σε άλλες περιοχές με κυριότερες τις ιαματικές πηγές Καϊάφα, Ελευθερών, Σμοκόβου, Νέας Απολλωνίας και Τραϊανούπολεως. Κατά την εποχή αυτή, μια τουριστική επιχείριση ιαματικών πηγών φαίνεται να είναι εξαιρετικά προσοδοφόρα. Η στόχευση ήταν στην παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών θεραπείας και αναψυχής με την αξιοποίηση κάθε πηγής εσόδων, και προσαρμογή των υπηρεσιών στις ανάγκες για την προσέλκυση πελατείας κάθε οικονομικής τάξης.

Ο χρόνος ζωής των Ελληνικών Λουτροπόλεων ωστόσο παρουσιάζεται μικρής χρονικής διάρκειας. Το 1955 καταργείται η πανεπιστημιακή έδρα της κλινικής υδροθεραπείας και ιατρικής κλιματολογίας με συνέπεια την απουσία των απαραίτητων για κάθε λουτρόπολη λουτριάτρων, οι οποίοι παρείχαν στους λουόμενους τις οδηγίες για τον ορθό τρόπο λουτροθεραπείας και την επιλογή των κατάλληλων πηγών για κάθε πάθηση. Η στροφή τόσο του ιατρικού κόσμου όσο και των πολιτών στην χρήση χημικών φαρμάκων αποτέλεσε την έναρξη της εγκατάλειψης του ιαματικού τουρισμού που πλέον απευθύνεται ως επί το πλείστον σε άτομα τρίτης ηλικίας, με χαμηλό εισόδημα και χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις. Ο αριθμός των λουόμενων μειώθηκε και τα οικονομικά προβλήματα για τις αντίστοιχες επιχειρήσεις είχαν ως συνέπεια την πλημελή συντήρησή τους. Έτσι, με την πάροδο των ετών, ο ιαματικός τουρισμός έχασε την αίγλη και το μερίδιο της αγοράς που είχε στον κλάδο του τουρισμού (Χατζηγεωργίου, 2015).

ΑΣΙΑΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ: ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΙΑΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

(πάραγραφος 2.3.2 στο Κεφάλαιο Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας)

Η Ασία εμφανίζει στον κλάδο του ιαματικού τουρισμού κυρίαρχες χώρες την Κίνα και την Ιαπωνία (Global Wellness Institute, 2016).

Κίνα. Η πρώτη χώρα σε έσοδα από τις ιαματικές πηγές παγκοσμίως είναι η Κίνα. Σε όλη τη γεωγραφική της έκταση το σύνολο των πηγών είναι πάνω από 4000. Ο αριθμός των τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα ως ιαματικό προορισμό αυξάνεται 15-20% ετησίως (Global Wellness Institute, 2016). Οι ιαματικές πηγές δεν αποτελούσαν πάντα τουριστικό προορισμό ευρείας κλίμακας. Αρχικά, κατά την περίοδο της φεουδαρχικής Κίνας και για πολλά χρόνια η χρήση των πηγών αποτελούσε βασιλικό προνόμιο. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ως σανατόριο από τους ανθρακωρύχους και τους αξιωματούχους της κυβέρνησης. Από τη δεκαετία του 1980 έως τα τέλη του 20^{ου} αιώνα οι πηγές στη Κίνα αποτελούν πλέον μαζικό είδος αναψυχής, ενώ με το πέρασμα στον 21^ο αιώνα οι υπηρεσίες, που παρέχονται στις ιαματικές πηγές, εμπλουτίζονται ελαφρώς με υπηρεσίες ευεξίας και αναζωογόνησης (wellness spa) και συνεπώς γίνονται ελαφρώς εξατομικευμένες. Σήμερα, οι παρεχόμενες υπηρεσίες ιαματικού τουρισμού στη χώρα, έχουν εμπλουτιστεί με πολλαπλές ιαματικές υπηρεσίες. Είναι πολυλειτουργικές με υπηρεσίες διατροφής και διαμονής στις μονάδες των ιαματικών πηγών και πολλές ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπως τα thermal water parks, να συμπεριλαμβάνονται στον κύκλο των παρεχόμενων υπηρεσιών. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Global Wellness Institute (2016), οι επενδύσεις στον τομέα των ιαματικών-θερμών πηγών της Κίνας ανέρχονται 45 δισεκατομύρια δολάρια, γεγονός που συμβάλλει στο να κατέχει η Κίνα την 1^η θέση στην παγκόσμια αγορά του ιαματικού τουρισμού.

Ιαπωνία. Η Ιαπωνία αποτελεί παραδοσιακά κυρίαρχη δύναμη του κλάδου, καθώς έχει πληθώρα γεωθερμικών πηγών, λόγω του μεγάλου αριθμού ενεργών ηφαιστειών που υπάρχουν στη χώρα. Η κύρια χρήση των θερμικών πηγών είναι η κολύμβηση onsen, η οποία για τους γιαπωνέζους αποτελεί αγαπημένη δραστηριότητα με ευεργετικές ιδιότητες για το σώμα και την ψυχή τους και είναι απόλυτα συνυφασμένη με την παράδοσή τους στο πέρασμα των αιώνων. Ιστορικά, οι onsen – καυτές πηγές- αναφέρονται στην αρχαία ποίηση σε μυθιστορήματα (Erfurt-Cooper, 2010). Η πρώτη onsen λέγεται Dogo onsen και η ύπαρξη και λειτουργία της χρονολογείται στα 3000 χρόνια (JNTO, 2009). Κάποιες από

τις γεωθερμικές περιοχές βρίσκονται μέσα σε εθνικά πάρκα που υπάρχουν στη χώρα. Η ιαπωνική θεραπεία *onsen* είναι ένας τύπος εναλλακτικού ή συμπληρωματικού φαρμάκου, που δεν θεραπεύει άμεσα την αιτία της νόσου, αλλά αντιμετωπίζει το σώμα ως σύνολο και βοηθά στην αποκατάσταση και την πρόληψη (Boekstein, 2014). Από τον 16ο αιώνα οι ιαματικές πηγές *onsen* ήταν τόπος ανοικτός στο κοινό και χρησιμοποιούνταν για χαλάρωση ύστερα από τη σκληρή εργασία, και για την κοινωνικοποίηση των ανθρώπων της εποχής (Erfurt-Cooper & Cooper, 2009). Στη μετέπειτα εποχή, αποτέλεσε το χώρο για βουδιστικές δραστηριότητες, ενώ αργότερα οι γιαπωνέζοι θεωρούσαν τις *onsen* ως τόπο αναψυχής (Global Wellness Institute, 2016).

Πλέον, η επίσκεψη σε *onsen* αποτελεί τον κύριο σκοπό για τα εγχώρια ταξίδια και θεωρείται ως ο τρόπος για την απόλυτη φυσική χαλάρωση και ευκαιρία επαφής με τη φύση (Messerlu & Oyama, 2004, Boekstein, 2014). Οι επισκέπτες έχουν συνείδηση της θεραπευτικής αξίας της πηγής και τοποθετούν σε δεύτερη θέση τα αξιοθέατα και τη διασκέδαση. Ωστόσο, το σύγχρονο γιαπωνέζικο *onsen* ως εμπειρία, πέρα από τη χρήση της καυτής πηγής για την υγεία & τις υπηρεσίες ευεξίας, περιλαμβάνει επιπλέον και τη διατροφή, τη σωματική άσκηση, τη χαλάρωση κοντά στη φύση καθώς και τα αξιοθέατα (Rätz, 2009, Boekstein, 2014). Το Υπουργείο Περιβάλλοντος της Ιαπωνίας υποστηρίζει και προωθεί τον κλάδο λειτουργώντας στις υπηρεσίες του γραφείο προώθησης *onsen* (Global Wellness Institute, 2016). Πολλά ιαματικά θέρετρα στην Ιαπωνία έχουν γίνει δημοφιλείς προορισμοί με τη βοήθεια κρατικών επιχορηγήσεων για την ανάπτυξή τους. (Graburn, 1995, Boekstein, 2014).

Τα *onsen* διακρίνονται σε 3 βασικούς τύπους:

- ◆ *Onsen ημέρας*. Παρέχεται κυρίως στις μεγάλες πόλεις και συνδυάζεται με υπηρεσίες spa. Το ημερήσιο κόστος κυμαίνεται από 15-20\$.
- ◆ *Onsen τοπικού κοινού*. Προορίζεται κυρίως για τους κατοίκους της περιοχής που βρίσκεται το *onsen*. Αναφέρεται κυρίως σε μικρού μεγέθους πηγές, όπου το κόστος εισόδου είναι φθηνό, 5-8\$ και σε κάποιες περιπτώσεις η είσοδος είναι δωρεάν.
- ◆ *Onsen Ryokan*. Πρόκειται για παραδοσιακά καταλύματα, που συχνά βρίσκονται μακριά από τις πόλεις παρέχοντας φαγητό και διαμονή. Ως επί το πλείστον, οι κύριοι τύποι των επισκεπτών του είναι οικογένειες και ζευγάρια. Το κόστος του κατά μέσο όρο ανέρχεται στα 200\$ το άτομο ημερησίως.

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΑΓΟΡΑ: ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΙΑΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ (πάργραφος 2.3.3 στο Κεφάλαιο Ανασκόπηση Βιβλιογραφίας)

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ. Ο ιαματικός τουρισμός σε όλο τον κόσμο και την Ευρώπη αλλάζει μορφή με τους επαγγελματίες του κλάδου αλλά και τους χρήστες των υπηρεσιών να παρουσιάζουν μια τάση πέρα από τις ιατρικές παροχές, προς παροχές για καλή φυσική κατάσταση και ευεξία. Με βάση ιστορικά στοιχεία, η αλλαγή αυτή φαίνεται να έγινε σταδιακά. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα πολλές ευρωπαϊκές ιαματικές πηγές εξελίχθηκαν σε σοφιστικέ ιαματικά θέρετρα. Οι επισκέπτες είχαν τη δυνατότητα, να απολαμβάνουν περιορισμένο αριθμό ιαματικών μπάνιων την ημέρα, και τον υπόλοιπο χρόνο τους τον περνούσαν σε άλλες δραστηριότητες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, να αναπτυχθούν θέατρα, βιβλιοθήκες, καζίνο και άλλοι χώροι αναψυχής (Towner, 1996). Τον 18^ο αιώνα οι ιαματικοί τουριστικοί προορισμοί απευθύνονταν στην αριστοκρατία. Δημιουργήθηκαν μεγάλα και δημοφιλή κέντρα στη Γερμανία, στην Τσεχία και το Βέλγιο. Συνέπεια της αλλαγής ήταν από την υγεία να δίνεται έμφαση στην ευχαρίστηση και την απόλαυση (Boekstein, 2014).

Κατά τον 20^ο αιώνα οι επιστημονικές μελέτες για τα πλεονεκτήματα και τις θεραπευτικές και ευεργετικές ιδιότητες των ιαματικών λουτρών οδήγησαν στη δημιουργία μιας μικρότερης και περισσότερο εξειδικευμένης αγοράς του ιαματικού τουρισμού. Η επικέντρωση μεταφέρεται στις θεραπευτικές ιδιότητες του νερού και στην ανάπτυξη ενός πιο υγιεινού τρόπου ζωής, που ταυτόχρονα μειώνει την έμφαση στις δραστηριότητες απόλαυσης (Gilbert & Van De Weert, 1991; Boekstein 2014). Οι θεραπείες σε ιαματικά νερά συμπεριελήφθηκαν στις παροχές του εθνικού συστήματος υγείας σε χώρες όπως Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία, Ελβετία, Βέλγιο και Δανία. Οι δραστηριότητες στα περισσότερα ευρωπαϊκά ιαματικά λουτρά έγιναν σχεδόν αποκλειστικά ιατρικές. Μετά το 1970, στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες τα ιαματικά λουτρά άλλαξαν ξανά, εστιάζοντας όχι μόνο στην θεραπεία της ασθένειας αλλά και στις παροχές για τη διατήρηση υγείας σε ένα ξεχωριστό περιβάλλον, με στόχο την προσέλκυση και των νεότερων σε ηλικία επισκεπτών. Αργότερα, η εστίαση για την διεύρυνση της παροχής των υπηρεσιών σε νεότερες ηλικίες έγινε πιο έντονη, με την προώθηση υπηρεσιών ευεξίας στους ιαματικούς προορισμούς.

Οι περισσότερες χώρες στην Ευρώπη πλέον, παρουσιάζουν τους ιαματικούς προορισμούς, ως προορισμούς με οφέλη για την υγεία και την προσωπική ευεξία.

Ωστόσο, τα ευρωπαϊκά ιαματικά λουτρά παραδοσιακά εξακολουθούν να παρέχουν ιατρική περίθαλψη / θεραπεία σε άτομα που πάσχουν από συγκεκριμένους τύπους ασθενειών. Παράλληλα, παρατηρείται από τους επισκέπτες η επιθυμία για ψυχαγωγία και για περιποιήσεις χαλάρωσης και ομορφιάς (Lee & King, 2008).

Ο Cockerell (1996) αναφέρει ότι στην Ευρώπη, όσον αφορά αφορά την επίσκεψη σε ιαματικές πηγές και ιαματικά λουτρά, ο τομέας ευεξίας και αναζωογόνησης (wellness spa) της αγοράς διακρίνεται σε δύο κατευθύνσεις: α) επίσκεψη κυρίως για ιατρικούς λόγους και β) επίσκεψη για λόγους περισσότερο ευθυγραμμισμένους με τα παραδοσιακά τουριστικά κίνητρα. Πολλοί επαγγελματίες του κλάδου προκειμένου να βελτιστοποιήσουν την απόδοση της επιχείρησής τους, προσπαθούν να δημιουργήσουν και να παρέχουν προϊόντα και υπηρεσίες και για τα δύο κατευθύνσεις της αγοράς. Έτσι αναμειγνύεται και συνυπάρχει η ιατρική με τον τουρισμό σε μια προσπάθεια διατήρησης αφενός της παραδοσιακής πελατείας και ανταπόκρισης αφετέρου στις νέες τάσεις του ιαματικού τουρισμού (Bywater, 1990). Προς την ίδια κατεύθυνση, ο Towner (1996) πρότεινε ως βασικά συστατικά στοιχεία των προσφερόμενων υπηρεσιών στα ιαματικά λουτρά, την παροχή καταλύματος, τροφίμων και ποτών, ψυχαγωγίας, εγκαταστάσεων αναψυχής, τις παροχές και υπηρεσίες υγείας, τα τουριστικά αξιοθέατα, τις υποδομές πρόσβασης-μεταφοράς και τέλος αυτά καθαυτά τα ιαματικά λουτρά. Έτσι σήμερα, η Ευρώπη απευθύνεται όχι μόνο σε ασθενείς για τη θεραπεία τους, αλλά προβάλλει τους ιαματικούς φυσικούς πόρους σε ένα πακέτο παροχής ολοκληρωμένων υπηρεσιών σε ασθενείς και υγιείς ανθρώπους για την επίτευξη θεραπείας, διατήρησης υγείας, ευεξίας, χαλάρωσης και αναψυχής (Boekstein, 2014). Επισημαίνεται, ότι όπως σε κάθε αγορά, έτσι και στην αγορά του ιαματικού τουρισμού παρατηρείται διαφοροποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών μεταξύ ευρωπαϊκών χωρών και επιχειρήσεων. Η διαφοροποίηση οφείλεται αφενός στις ξεχωριστές ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τον κάθε ιαματικό φυσικό πόρο και αφετέρου στην κουλτούρα, τις ιδιαίτερες πολιτικο-οικονομικο-κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν και τέλος στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς σε κάθε χώρα. Η διαφοροποίηση επίσης, ερμηνεύεται από το γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, βασική στόχευση είναι η εγχώρια αγορά και ακολουθεί η διερεύνηση των ξένων αγορών. Η ερμηνεία αυτή έρχεται σε συμφωνία με τις απόψεις του Porter (1990), που ανέφερε ότι η εγχώρια ζήτηση είναι πιο σημαντική από την εξωτερική ζήτηση, επειδή είναι πιο εύκολο και πιο γρήγορο να παρατηρείς και να κατανοείς τις ανάγκες των καταναλωτών και τις προτιμήσεις των κοντινών αγορών (Lee & King, 2008).

ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΙΑΜΑΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΚΥΡΙΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ.

Γερμανία. Ως 3^η στην παγκόσμια αγορά και 1^η στην ευρωπαϊκή αγορά, η Γερμανία αποτελεί κυρίαρχη δύναμη και στον ιαματικό τουρισμό. Στην χώρα υπάρχουν δεκάδες ιαματικοί προορισμοί και οι γερμανοί ιατροί είναι εξειδικευμένοι στην *kurmedizin* (αποθεραπείας). Το μοντέλο αποθεραπείας της χώρας έχει τη φήμη ότι βελτιώνει τη υγεία και την ευημερία των ασθενών, παρέχοντας τους τον απαραίτητο χρόνο για την αποκατάστασή τους. Η χρήση των θερμών ιαματικών νερών επιδοτείται από τα δημόσια ασφαλιστικά ταμεία (Erfurt-Cooper & Cooper, 2009, Boekstein, 2014). Στη Γερμανία, η πλειονότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών στα ιαματικά κέντρα είναι θεραπείες με λούσεις σε ιαματικά νερά πηγών και πηλοθεραπείες. Μικρότερος είναι ο αριθμός των κέντρων που προσφέρουν θαλασσοθεραπείες ενώ η ζήτηση για τη μορφή αυτής της θεραπείας είναι η μεγαλύτερη στο σύνολο της αγοράς φθάνοντας ποσοστό 34,1%. Παράλληλα στη χώρα υπάρχουν κέντρα, όπου το κύριο προϊόν για τις ιαματικές θεραπείες είναι το ευεργετικό κλίμα της περιοχής. Η ζήτηση για την εξειδικευμένη κλιματοθεραπεία ανέρχεται σε ποσοστό 27,6% του συνόλου της αγοράς (Κωνσταντινίδου, 2017). Ο ιαματικός τουρισμός στη Γερμανία καταλαμβάνει μεγάλο μέρος του συνολικού τουριστικού προϊόντος και οι επίσημα αναγνωρισμένοι ιαματικοί φυσικοί πόροι και τα κέντρα που υπάρχουν γύρω από αυτά συγκεντρώνουν το 1/2 του εγχώριου τουρισμού. Επειδή παραδοσιακά η Ευρωπαϊκή αγορά, και κυρίως αυτή της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας, βασίζεται σε θεραπείες μέγιστης διάρκειας τριών εβδομάδων οι οποίες είναι επιδοτούμενες από το κράτος. Επειδή η διάρκεια των θεραπειών ολοένα και μειώνεται, δημιουργείται η ανάγκη για διαφοροποίηση των παροχών, προκειμένου να προσελκύσουν και άλλες ομάδες επισκεπτών και να επιμηκυνθεί ο χρόνος επισκεψιμότητας. Για κάποιες χώρες η διαφοροποίηση αυτή αποτελεί μέσο για την ανάπτυξη του κλάδου, ενώ για άλλες είναι ο μοναδικός τρόπος για την επιβίωση στον κλάδο. (Boekstein, 2014; Cockerell & Trew, 2003). Στην προσπάθεια ανάπτυξης του κλάδου, αφενός προστίθενται ολοένα και περισσότερο παροχές ευεξίας, ποιοτικής αναψυχής και αφετέρου δημιουργείται η ανάγκη για ανακατασκευή και εκσυγχρονισμό των εγκαταστάσεων (Erfurt-Cooper & Cooper, 2009; Boekstein, 2014; Smith & Puczkó, 2009). Έτσι σημαντικές επενδύσεις έγιναν στην Ισπανία για την ανακαίνιση και συντήρηση των ιστορικών αραβικών λουτρών που χρονολογούνται πριν

από 5 αιώνες. Επίσης σημαντικές επενδύσεις έγιναν για την ανακαίνιση δύο λουτροπόλεων της Τσεχίας, το Karlovy Vary (Carlsbad) και το Mariánské Lázně.

Ρωσία. Η Ρωσία διαθέτει εκατοντάδες ιαματικές πηγές, πολλές από τις οποίες έχουν αναπτυχθεί σε πλήρως επιχειρησιακές εγκαταστάσεις αναψυχής και θεραπείας. Τα έσοδα που συγκεντρώνει στον κλάδο του ιαματικού τουρισμού κατατάσσουν την Ισπανία στην 4^η θέση παγκοσμίως και στη 2^η θέση σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ο ρόλος του τομέα είναι αρκετά σημαντικός στο εθνικό τουριστικό προϊόν της χώρας και ολοένα αναπτύσσεται λόγω και της ανάπτυξης νέων τουριστικών προϊόντων γύρω από τις εξωτερικές και εσωτερικές πισίνες με ιαματικό νερό. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε για τον επηρεασμό των μετεωρολογικών παραμέτρων στον ιαματικό τουρισμό της Ρωσίας κατά το διάστημα 2015-2017 (Tretiakova, Shmeleva, & Brankov, 2018) προέκυψε ότι, οι διαφοροποιήσεις του κλίματος εντός της χώρας δεν παίζουν ρόλο σε βαθμό τέτοιο που να επηρεάζουν την γεωγραφική κατανομή της τουριστικής και ψυχαγωγικής δραστηριότητας. Οι καταναλωτές του ιαματικού τουρισμού φάνηκε να δίνουν περισσότερη βαρύτητα σε παράγοντες όπως η γεωγραφική θέση των πηγών σε σχέση με τις ψυχαγωγικές υπηρεσίες, τις υποδομές και την προσβασιμότητα των ιαματικών πηγών (Tretiakova, Shmeleva, & Brankov, 2018).

Ισλανδία. Η Ισλανδία είναι πλούσια σε γεωθερμικούς ιαματικούς πόρους εξαιτίας των ηφαιστειών που υπάρχουν στο έδαφος της. Η αξιοποίηση του φυσικού πλούτου έγινε με τη δημιουργία θερμικών πισινών σχεδόν σε κάθε πόλη, με στόχο την ανάπτυξη της αγοράς. Βελτιώθηκε η προσβασιμότητα για τον τοπικό εγχώριο πληθυσμό με την ύπαρξη των ιαματικών υπηρεσιών σε κάθε πόλη. Το πιο γνωστό θέρετρο είναι η Blue Lagoon που φημίζεται για τη θεραπεία της ψωρίασης (Erfurt-Cooper & Cooper, 2009).

Ιταλία. Στην Ιταλία έχουν αναπτυχθεί προγράμματα που προσφέρουν ιαματικές διακοπές ευεξίας σε συνδυασμό με μαθήματα μαγειρικής, οινογευσία, καθώς και πολιτιστικές και αρχαιολογικές εκδρομές. Πολλοί ευρωπαϊκοί εθνικοί οργανισμοί τουρισμού έχουν συμπεριλάβει στα προωθητικά τους προγράμματα την υγεία και την ευεξία (Boekstein, 2014).

Βέλγιο. Στο Βέλγιο δίδεται έμφαση στον θερμαλισμό, την ξεκούραση και τη διασκέδαση με μεγάλη ποικιλία προγραμμάτων, ανάλογα με την ομάδα επισκεπτών που επιδιώκεται να προσελκυθούν. Έτσι υπάρχουν ειδικά προγράμματα για μητέρες με τα μωρά τους, προγράμματα για ζευγάρια, για άτομα που προσπαθούν να κόψουν το κάπνισμα και ειδικές θεραπείες με τη χρήση του ιαματικού φυσικού πόρου τους. Υπάρχουν μεγάλες εσωτερικές

και εξωτερικές πισίνες, σάουνες, τζακούζι, προγράμματα υγείας και γυμναστικής, και χώροι ανάπαυσης. Παρατηρείται αύξηση του αριθμού των νέων ατόμων και των οικογενειών που επισκέπτονται τους ιαματικούς προορισμούς (Boekstein, 2014).

Ουγγαρία. Η Ουγγαρία προωθεί τον ιαματικό τουρισμό δίνοντας έμφαση στην υγεία και την ευεξία. Έχει 1300 ιαματικές πηγές, κάποιες εκ των οποίων έχουν ιστορία 2000 ετών. Σήμερα έχει 150 ιαματικά κέντρα εκ των οποίων τα 36 έχουν πιστοποιηθεί για τις θεραπευτικές τους ιδιότητες. Γενικά τα ιαματικά κέντρα θεωρούνται ανεπαρκώς αξιοποιημένα, με την παράδοση των ιαματικών κέντρων της χώρας να εστιάζεται στη ιατρική θεραπεία από παλαιά και να απευθύνεται κυρίως σε ηλικιωμένους (Messerlu & Oyama, 2004; Boekstein 2014). Ο επαναπροσδιορισμός της χώρας σαν κέντρο αναζωογόνησης (spa) και ευεξίας βασισμένο στις ευεργετικές ιδιότητες των ιαματικών πηγών, αποτέλεσε εθνική προτεραιότητα και ένα δεκαετές πρόγραμμα ανάπτυξης εγκρίθηκε το 2002. Στο κρατικό πρόγραμμα "Szecheni plan" μια υποενοότητα αναφερόταν ειδικά στην ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού. Τα αρχικά αποτελέσματα του προγράμματος παρουσίασαν μικρή αύξηση των επισκεπτών από άλλες χώρες, αλλά οι δαπάνες υπερδιπλασιάστηκαν (Boekstein, 2014).

Αγγλία. Στην Αγγλία το μοναδικό μέρος με ιαματικές πηγές είναι το Bath, το οποίο έχει παράδοση στη χρήση των θερμών πηγών ως κέντρο για τη θρησκεία, τη θεραπεία και για προσκλήνυμα. Τα λουτρά Thermae Bath Spa έχουν συντηρηθεί και ανακαινιστεί και διαθέτουν κέντρο ιατρικής περίθαλψης που παρέχει μπάνιο στα ιαματικά νερά του και διάφορες θεραπείες όπως φυσιοθεραπεία, χειρομάλαξη, υδροθεραπεία, βελονισμό κ.α. Ο αριθμός των επισκεπτών του κέντρου ετησίως ανέρχεται στο ένα εκατομύριο (Boekstein 2014; Cockerell & Trew, 2003).

Τουρκία. Η Τουρκία με 700 ιαματικά κέντρα και πάνω από 1500 ιαματικές πηγές κατέκτησε την 7^η θέση στον κόσμο ως προορισμός ιαματικών πηγών (Today's Zaman, 2012). Κατέχει την 7^η θέση τόσο στο σύνολο των εσόδων του κλάδου παγκοσμίως, όσο και στην ποιότητα και ποσότητα των ιαματικών πηγών τα οποία παρουσιάζουν θερμοκρασίες έως 110° C. Αποτελεί μια χώρα που έχει παράδοση αιώνων στην θεραπεία και την ιαματική κουλτούρα. Είναι γνωστή στην αγορά του ιαματικού τουρισμού για το χαμιάμ δηλαδή τη θεραπεία με τη χρήση ατμού. Οι επενδύσεις στον ιαματικό τουρισμό αυξήθηκαν μετά την ανάπτυξη από το κράτος της Τουρκίας ενός σχεδίου για τον ιαματικό τουρισμό, προκειμένου να αναγνωρίσει έναν αριθμό γεωθερμικών πηγών κατάλληλων για προσέλκυση επενδύσεων (Akcoban, 2005; Boekstein 2014).